

ILLUSTRATIE FIEKE RUITINGA

‘Mijn zoon sterft voor vrijheid!’

Dat riep de moeder wier 34-jarige zoon door vijf kogels werd geraakt. Drie Iraanse ooggetuigen vertellen.

IN HET NIEUWS 8-9

Verkiezingen
FVD kiest ditmaal voor ‘gestage groei’

IN HET NIEUWS 6-7

Kevin Warsh
Is de beoogde Fed-baas wel zo’n havik?

ECONOMIE 21

85

MILJARD DOLLAR

had ICE in 2025 te besteden, vergelijkbaar met het totale Duitse defensiebudget

IN HET NIEUWS 4-5

IN HET LAND
DEN HAAG

PETRA DE KONING

Actie? SP'er Jimmy Dijk wil de koffie betalen

Bij de ingang van de Tweede Kamer, vorige week donderdag, weten de beveiligers al zo goed als zeker wat bezoekers komen doen. Zien die er ziek uit, kunnen ze nauwelijks nog lopen? In de grote vergaderzaal gaat het die avond over postcovid. 's Middags is er in een klein zaaltje eerst nog een debat over pensioenen en Renald en Anneke van der Werf uit Hasselt, in Overijssel, hoeven zelf niets te zeggen: daar komen ze voor, toch? Ze krijgen de gele stickers die toegang geven tot precies dát debat. Ze moeten erom lachen, later in het café. „We zijn ook niet meer piep”, zegt Anneke van der Werf. Zij is 72, haar man 79.

Met publiek erbij wordt een debat een voorstelling. Tweede Kamerlid Corrie van Brenk van 50Plus begint die middag over de oud-werknemers van het Amerikaanse farmaceutische bedrijf Johnson & Johnson die op de tribune zitten, en alle Kamerleden kijken op. Vooral Jimmy Dijk van de SP lijkt ineens veel meer zin te hebben in het debat met demissionair minister van Sociale Zaken Mariëlle Paul van de VVD.

Johnson & Johnson, met vestigingen in Leiden, Breda en Amersfoort, had in 2014 het pensioenfonds van de werknemers daar ondergebracht in België. Met het verhaal dat de pensioenen dan veel meer konden meestijgen met de inflatie. Johnson & Johnson maakt winst, het heeft een rijk pensioenfonds. Maar het liet de pensioenen tot 2023 helemaal niet meestijgen met de inflatie, daarna maar een klein beetje.

Renald van der Werf uit Hasselt hoort bij het groepje van zes oud-medewerkers van Johnson & Johnson op de tribune. Ze zijn allemaal boven de zeventig, elke maand voeren ze samen actie bij een van de vestigingen. Niet voor zichzelf, zeggen ze tegen mij. Ze hebben bijna allemaal goed verdiend, zij kunnen wel zonder de ongeveer vijfhonderd euro die ze per maand mislopen. „We doen het voor al die mensen die in het

magazijn hebben gewerkt”, zegt Van der Werf. „Of bij de technische dienst, de klantenservice.” Twee weken geleden waren twee van hen op de koffie bij Corrie van Brenk van 50Plus. Zij beloofde hun dat ze in het pensioen-debat zou beginnen over Johnson & Johnson. „Ik heb vijf minuten spreektijd”, zei ze. „Eén daarvan gaat over jullie.”

‘Johnson & Johnson’, zegt Corrie van Brenk van 50Plus, ‘laat z’n oud-medewerkers in de kou staan’

Voor die ene minuut zijn ze donderdag in Den Haag. En niet omdat de Kamerleden kijken op. Vooral Jimmy Dijk van de SP lijkt ineens veel meer zin te hebben in het debat met demissionair minister van Sociale Zaken Mariëlle Paul van de VVD. Johnson & Johnson, met vestigingen in Leiden, Breda en Amersfoort, had in 2014 het pensioenfonds van de werknemers daar ondergebracht in België. Met het verhaal dat de pensioenen dan veel meer konden meestijgen met de inflatie. Johnson & Johnson maakt winst, het heeft een rijk pensioenfonds. Maar het liet de pensioenen tot 2023 helemaal niet meestijgen met de inflatie, daarna maar een klein beetje.

In de pauze komt Jimmy Dijk bij de mannen in de rij staan voor de koffie. Die wil hij graag voor hen betalen. Na het debat komt ook minister Paul naar hen toe, ze schudt handen, ze luistert. Een van de mannen maakt foto's, voor bij de e-mail van Gerard Elsinghorst.

Jimmy Dijk stuurt hem 's avonds al een bericht, hij wil „samen optrekken”.

Johnson & Johnson reageert niet.

Petra de Koning doet elke dinsdag verslag over de Haagse politiek (p.dekoning@nrc.nl)

Roselilah op de rode loper van de Grammy's in Los Angeles. FOTO GETTY IMAGES

PRODUCER

Utrechtse Roselilah wint weer Grammy

De 29-jarige Roselilah heeft een Grammy Award gewonnen voor haar bijdrage aan het nummer 'Luther' van Kendrick Lamar en SZA. Ze won ook al eens in 2022.

Thijs Schrik

AMSTERDAM

De in Utrecht geboren producer Roshwita 'Roselilah' Bacha (29) heeft de Record of the Year-Grammy binnengesleept dankzij haar bijdrage aan het nummer 'Luther', het mede door haar geproduceerde liedje is van rapper Kendrick Lamar en singer-songwriter SZA, twee van de grootste popsterren van het moment. Tijdens de bekendmaking in Los Angeles heerste een ietwat chaotische sfeer op het podium omdat popicoon Cher, die de winnaar bekend moest maken, in eerste instantie de naam Luther Vandross (1951-2005) in plaats van Kendrick Lamar noemde. Die vergissing valt te verklaren. De titel van de winnende song, 'Luther', verwijst naar een sample van een Luther Vandross-nummer: een in 1982 uitgebrachte versie van 'If This World Were Mine', een duet met Cheryl Lynn.

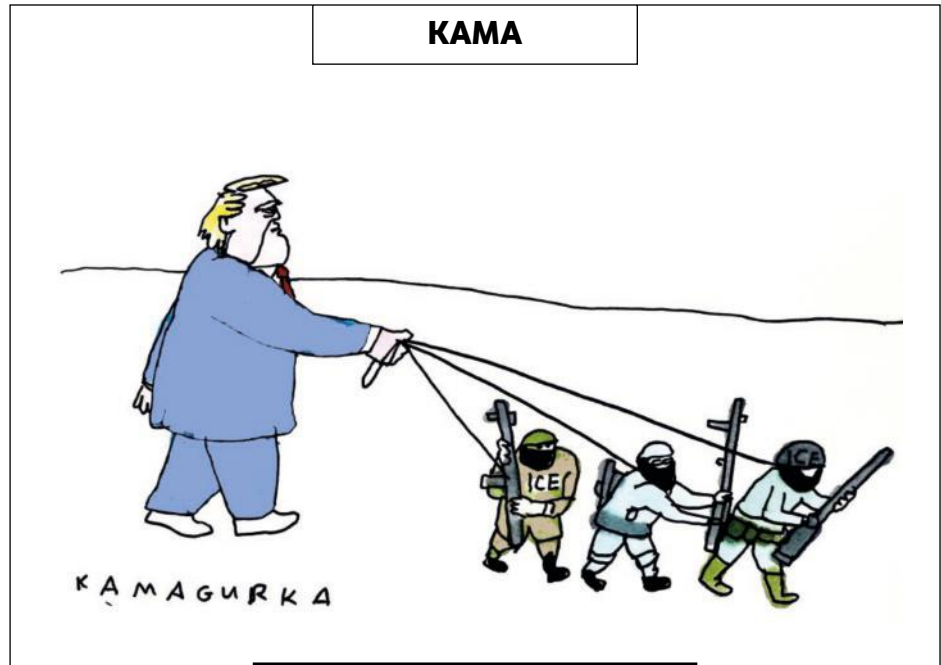
Tijdens de 68ste editie van de Grammy Awards werden prijzen uitgereikt in 95 categorieën. De allerbelangrijkste categorieën worden geschaard onder de 'Big Four': New Artist, Album, Song en Record of the Year.

Dankzij een overwinning binnen die laatstgenoemde categorie is Roselilah nu onderdeel van een exclusieve groep binnen de muziekindustrie.

Zelf stond ze tijdens de uitreiking niet op het podium, maar was wel aanwezig in de zaal. „Rose, ik weet dat je ergens bent”, zei co-producer Sounewave tijdens zijn dankwoord. 'Luther' stond in 2025 dertien weken bovenaan de Amerikaanse Billboard Hot 100-hitlijst.

Voor Roselilah is het niet haar eerste overwinning bij het prestigieuze prijzengala: in 2022 won ze, als eerste Nederlandse vrouw ooit, een Grammy in de categorie 'Beste Rap-uitvoering' met het nummer 'Family Ties' van Lamar en zijn neef Baby Keem.

Na hun eerste samenwerking hield ze contact met Keem, vertelde ze onlangs tegen de NOS. Hij had op zeker moment de drums van een van haar beats doorgestuurd naar Lamar, die in het geheim werkte aan zijn zesde studioalbum *GNX*. Vlak voor de release hoorde ze dat haar werk op het album terecht was gekomen. „Ik kreeg ineens een mail van het team van Kendrick met de mededeling dat ik had meegewerkt aan zijn nieuwe album”, zei ze in hetzelfde interview. „Ik moest mijzelf even knijpen. Ik ben toen op Spotify elk nummer afgegaan totdat ik mijn naam tegenkwam. Ik moest mezelf echt vertellen: dit is niet fake!” Nep was het inderdaad niet. En nu kan ze een van de 'Grote Vier'-Grammy's toevoegen aan haar prijzenkast. Via een story op Instagram kwam haar eerste reactie: „YESSSS.”

GAZA-PROTESTEN

Taskforce: hoger onderwijs moet opkomen voor Joodse studenten

Joodse studenten voelen zich onveilig. Bestuurders moeten sneller ingrijpen als Gaza-protest escaleert, vindt een Taskforce.

Claudia Kammer en Sjoerd de Jong

DEN HAAG

Het hoger onderwijs moet beter toezien op de sociale veiligheid voor Joodse studenten en medewerkers. Deze groep heeft „veelvuldig te maken met incidenten, pestereien en intimidaties”. Dat stelt de Taskforce Antisemitismebestrijding, vorig jaar ingesteld door het kabinet-Schoof, in het maandag gepubliceerde advies *Gevangen in vrijheden*.

Opdracht was te komen met voorstellen om de veiligheid van Joodse studenten te verbeteren op universiteiten en te kijken naar de veiligheid bij protestacties op treinstations. Aanleiding waren de vele Gaza-acties sinds oktober 2023. Taskforce-voorzitter Jaap Smit, oud-Commissaris van de Koning in Zuid-Holland, doet in het rapport een „oproep” aan bestuurders en andere betrokkenen: „Heb oog voor de Joodse minderheid, ga naast hen staan en kom duidelijk en zichtbaar voor hen op.”

De voorstellen van de Taskforce moesten passen binnen bestaande wet- en regelgeving. In het advies staan dan ook geen voorstellen om daar iets aan te veranderen. Ook doet de Taskforce geen aanbevelingen om de regels en procedures in het hoger onderwijs rondom protestacties verder aan te scherpen. Wel moeten ze beter worden nageleefd. De Taskforce vindt bijvoorbeeld dat onderwijsinstellingen sneller moeten ingrijpen als mensen bij protestacties grensoverschrijdend gedrag vertonen.

Uitwassen

De Taskforce analyseerde alle Gaza-protesten die sinds oktober 2023 zijn gehouden op campussen en stations en sprak met meer dan 120 betrokkenen.

Hoewel de acties in het hoger onderwijs „voor het overgrote deel vreedzaam” zijn verlopen, signaleert de Taskforce wel „uitwassen zoals incidenten met geweld, bedreigingen en intimidatie”. Cijfers daarvan ontbreken, maar de Taskforce schat dat zo'n twintig tot dertig protestacties „gepaard zijn gegaan met (ernstig) geweld tussen demonstranten en politie”.

De acties hebben volgens de Taskforce ernstige gevolgen voor het veiligheidsgevoel van Joodse studenten en medewerkers. „Een deel van hen verstoort de Joodse identiteit of blijft weg van de campus”, staat in het advies. De Taskforce sprak met tien Joodse medewerkers die thuiszitten omdat ze zich onveilig voelen op hun werk. Ook niet-Joodse studenten en medewerkers worden gehinderd door de acties, aldus het rapport.

ME treedt op tijdens pro Palestina demonstratie bij de Universiteit van Amsterdam, in mei 2024. FOTO WOUTER DE WILDE

De sit-ins op stations hadden volgens de Taskforce minder impact. Die verliepen „over het algemeen vreedzaam”. Eénmaal greep de politie in. Een risico, aldus het rapport, is het „geluidsvolume” bij demonstraties, ook voor actievoerders zelf, omdat „stationshallen vaak fungeren als klankkasten”, autoriteiten.

Het weren van antisemitische sprekers aan universiteiten, waar de Taskforce ook over moest adviseren, is geen „urgent probleem”, aldus het rapport. Wel moeten instellingen ervoor waken dat bij-

Een deel van de Joodse studenten verstoort de Joodse identiteit of blijft weg van de campus

eenkomsten niet „eenzijdig” worden en tot „gevoelens van onveiligheid” leiden.

Antizionisme

Bij de presentatie van het rapport noemde de voorzitter de naamgeving van de Taskforce „niet gelukkig”. „Door hem Taskforce Antisemitismebestrijding te noemen kan de suggestie worden gewekt dat het uitgangspunt is dat elke actie gericht tegen de acties van Israël in Gaza als een uiting van antisemitisme wordt opgevat.” Vreedzaam protest moet mogelijk zijn en mag niet worden gecriminaliseerd, benadrukte hij. Hij had daarom liever gezien dat die „Taskforce veilig-

heid Joodse studenten en medewerkers in het hoger onderwijs en algemene veiligheid op treinstations” had geheten.

In het rapport wordt veel begrip getoond voor de positie van bestuurders van onderwijsinstellingen. Het is „duidelijk dat de protestacties ook veel vragen van bestuurders qua inzet, stress en zelfs persoonlijke veiligheid”, schrijft Smit. „Zij verdienen onze steun.” De Taskforce doet een oproep aan de landelijke politiek om bij lokale incidenten „terughoudend” te blijven en „disproportioneel ophef en bemoeienis” te vermijden.

Niet gelukkig met het rapport

Enkele activisten die met leden van de Taskforce hebben gesproken zijn niet gelukkig met het rapport. Het is „amateuristisch”, zegt Jeff Handmaker, hoofddocent aan de Erasmus Universiteit. Hij mist een goede omschrijving van antisemitisme en vreest dat het rapport stigmatisering van protesten in de hand werkt. Anderen maken zich zorgen dat het rapport zal leiden tot nog meer toezicht op acties en groepen van studenten.

De vereniging van universiteiten UNL laat weten het rapport met de instellingen te zullen bespreken.

Advertentie

Gezocht: wijze leiders die keuzes maken

comeniusleadership.nl

Julie van der Burgh - Alumna

Nationale leiderschapsleergang

'Bildung'; verwondering & wijsheid

Leiderschap vraagt veel van je. Elke dag staan er nieuwe dossiers klaar die om snelle beslissingen vragen. Maar juist in de drukte is het belangrijk af en toe stil te staan. Comenius nodigt je uit een pas op de plaats te maken, tot reflectie. De 'Nationale' verrijkt jouw leiderschap met filosofische reflectie en verdieping en met innovaties uit natuurwetenschap, economie, geneeskunde en recht. Samen met wetenschappers, schrijvers en kunstenaars ontwikkel je een tweede taal, die van Bildung en verbeelding – onmisbaar voor moderne leiders die richting willen en durven geven.

Start: 22 april en 23 september 2026

Aanmelden of kennismaken?

Jelle Koppelman, Karen Meulenkamp en Clara Smits ontmoeten je graag. Contact ons via 033 – 422 99 29 of mail naar info@comeniusleadership.nl

comenius30 JAAR Exploring wise leadership together

Merijn de Waal

OCHOPEE, FLORIDA EN QUITO, ECUADOR

Op 6 december hadden Jeffrey Williams en zijn echtgenoot Wilber een ernstig auto-ongeluk op de tolweg van Miami naar Orlando. Hun auto werd van achter aangereiden en was total-loss, maar het werkelijke drama zou daarna pas beginnen. De politie was eerder ter plaatse dan een ambulance, vertelt Williams, „maar in plaats van medische hulp te bieden, waren de agenten bezorgder over Wilbers huidskleur en verblijfsstatus en namen ze hem mee de auto uit”.

Zijn man zit sindsdien in detentiecentra van vreemdelingenpolitie ICE. Wilber kwam in 2007 als 16-jarige met zijn ouders uit Mexico naar de VS, maar kreeg nooit verblijfspapieren. Hij had al wel een aanvraagprocedure voor een ingezetenenstatus lopen, zegt Williams.

In Democratisch bestuurde steden als Chicago en Minneapolis jaagt ICE met veel machtsvertoon op mensen zonder verblijfspapieren; in een Republikeinse staat als Florida gaat de dienst geruislozer te werk. De deportatiedienst heeft hier samenwerkingsverbanden gesloten met tientallen lokale politiekorpsen en met de state troopers en highway patrol. De meeste mensen pakt ICE op die manier op in ‘rode’ staten als Florida.

Hier staan ook de meeste detentiecentra die het ministerie van Binnenlandse Veiligheid in hoog tempo uit de grond stampt. Die vormen een cruciale schakel in de ambitie van het Witte Huis om jaarlijks minstens 1 miljoen immigranten het land uit te krijgen. Dit door adjunct-stafchef Stephen Miller geformuleerde streefcijfer wil de regering niet alleen halen door arrestanten snel op het vliegtuig te zetten, maar ook door andere ongedocumenteerden met hardvochtig beleid te intimideren tot ze kiezen voor zogenoemde ‘zelfdeportatie’.

Uitstralen van wreedheid is het doel

Jeffrey Williams staat deze zondag voor Alligator Alcatraz, een ICE-detentiekamp dat in juli op een in onbruik geraakt vliegveld werd geopend. Het ligt op anderhalf uur rijden van de grote stad Miami, in moerassengebied de Everglades. Gouverneur Ron DeSantis, een prominente Republikein, bood de federale regering aan om op de start- en landingsbanen lange rijen grote witte tenten neer te zetten, waar tot vijfduizend mensen vastgezet kunnen worden.

Wilber zat hier direct na zijn arrestatie vast, vertelt Jeffrey Williams, terwijl achter hem een ‘wake’ van verschillende religieuze groeperingen op zijn einde loopt. Ongeveer honderd mensen verzamelen zich elke zondag om te demonstreren tegen wat op een protestbord een hedendaags Dachau genoemd wordt. Activisten pleiten voor afschaffing van ICE, voorgangers bidden voor de gedetineerden en een vrouw van het inheemse Miccosukee-volk legt uit dat het detentiecentrum op hun gestolen land is gebouwd.

De regering-Trump pronkt juist met Alligator Alcatraz. De webwinkel van het Witte Huis verkoopt merchandise met de reptielen met ICE-petjes op. De racistische influencer Laura Loomer, regelmatig te gast bij Trump, twitterde dat het centrum „alligators verzekert van 65 miljoen maaltijden” (tevens het aantal latino’s in de VS). Na alle publicitaire aandacht openen elders in de VS centra met andere allitererende pestnamen als Speedway Slammer,

Gedetineerden in het ICE-centrum Krome in Zuid-Florida vormen op de binnenplaats de letters SOS. Foto Rebecca Blackwell./AP

REPORTAGE VREEMDELINGENPOLITIE VS

De inhumane aanpak van ICE is geen uitwas, het is beleid

Het openlijke geweld van de Amerikaanse vreemdelingenpolitie ICE roept de vraag op: welke behandeling krijgen gedetineerde migranten *buiten* het zicht van het Amerikaanse publiek? „Ze halen mensen weg van alles wat ze kennen, opdat ze tekenen voor zelfdeportatie.”

Cornhusker Clink en Louisiana Lockup.

Het uitstralen van wreedheid is het doel van deze regering. Waarbij het brute geweld van de vreemdelingenpolitie in de openbare ruimte de vraag oproept welke behandeling gedetineerden krijgen *buiten* het zicht van het Amerikaanse publiek. In 2025 overleed bijvoorbeeld 32 mensen in ICE-detentie - het hoogste aantal sinds 2004.

Mensenrechtenorganisaties komen amper binnen en ook Congresleden, die het wettelijke recht hebben om fe-

derale gevangenis te bezoeken, worden maar mondjesmaat toegelaten. De Democratische afgevaardigde Ro Khanna sloeg eind januari alarm na een bezoek aan een ICE-centrum in zijn thuisstaat Californië.

Khanna was het meest geschokt over de vele verhalen over gebrekkige en trage medische zorg. Maar ook over de strenge beveiliging, terwijl het vluchtrisco van deze gedetineerden niet als hoog geldt en hun detentie niet als ‘punitief’ mag gelden. Khanna: „Ik denk dat mensen de onmenselijkheid

niet goed bevatten. Ik deed dat ook pas toen ik naar binnen ging en het zelf zag.”

Vijf keer overgeplaatst

Na drie dagen Alligator Alcatraz werd de man van Jeffrey Williams verplaatst naar een ander ICE-centrum in Florida en daarna achtereenvolgens naar Louisiana, Texas, Arizona en Denver, vertelt hij. „En dat allemaal in drie dagen tijd. Drie dagen waarin hij voor ons van de radar verdween. Hij was niet meer te vinden op de website.”

Williams slaagt er in met Wilber contact te houden via sms’jes en telefoongesprekken, maar dat heeft wel een financiële prijs. „Een fles water kost 4 dollar. Een tekstberichtje vanaf de tablet 35 cent. Ik zet elke week tot 45 dollar op zijn tablet en op zijn telefoon om contact te houden, als hij de mazzel heeft aan een toestel te kunnen komen.”

Ook achter het meermalen rondvliegen van gedetineerden zit een financiële prikkel. ICE moet de miljarden opmaken die het toegewezen heeft gekregen in de *One, Big Beautiful Bill Act*, de grote begrotings- en belastingwet die de Republikeinen in juli door het Congres loodsten. Hierdoor heeft ICE veel meer geld te besteden. In begrotingsjaar 2025 kwam dit neer op 85 miljard dollar, een bedrag vergelijkbaar met het totale Duitse defensiebudget.

Dit weekinde ging de Amerikaanse overheid in een gedeeltelijke ‘shutdown’ door een impasse over de begroting. Democraten proberen deze financiële onderhandelingen te gebruiken om DHS, en daarmee ICE, te dwingen tot een koerswijziging.

Het aantal mensen in ICE-detentie groeit snel. Sinds Trump aantrad, is dit met 75 procent gestegen, van 40.000 begin 2025 naar 75.000 begin dit jaar.

Ik denk dat mensen het onmenselijke niet goed bevatten

Ro Khanna
Democratische afgevaardigde

Hiermee loopt de dienst achter op planning: oorspronkelijk had ICE in januari 2026 al 108.000 bedden willen hebben.

Maar Williams ziet dat het steeds overplaatsen van gevangenen ook een ander doel dient: hen breken. „Ze willen mensen weghalen van hun geliefden, van alles wat ze kennen. Ze proberen ze te breken, opdat ze de documenten tekenen voor zelfdeportatie.” Dat is immers sneller dan mensen uitzetten via rechters, die kampen met grote achterstanden. Ondanks al het extra geld voor immigratiehandhaving is het aantal asielrechters niet verhoogd door het Congres.

Naast jaarlijks 15 miljard dollar voor gevangenisbedden, heeft ICE ook miljarden gekregen voor de werving van duizenden extra agenten. Die worden nu na een sterk ingekorte training de straat opgestuurd om veel agressiever

dan voorheen migranten op te pakken. Onder vorige regeringen maakte ICE gericht jacht op criminelen met een strafblad, nu worden ook mensen aangehouden op werkplekken, bij bouwmarkten, in woningen, nabij scholen, tijdens afspraken bij de rechter of bij verkeerscontroles.

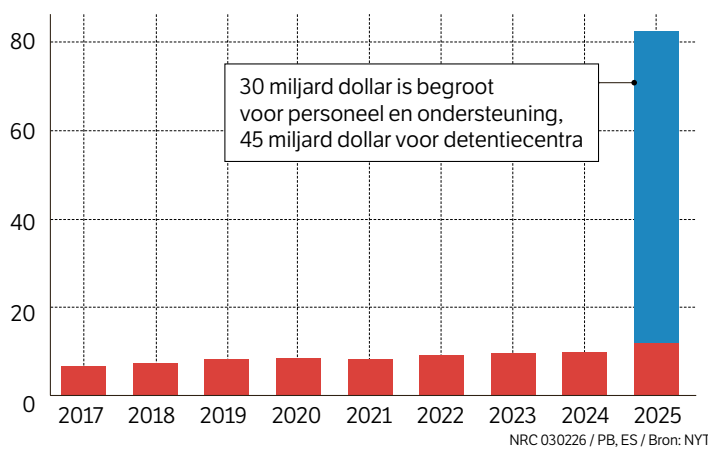
Geen papieren, wel belasting betalen

Videobeelden van die soms chaotisch en gewelddadig verlopende razzia’s circuleren sinds vorig jaar op grote schaal op sociale media. Ook die filmpjes, met agenten die hun gezicht verbergen en vaak gekleed zijn in burger of quasi-militaire uitrusting, lijken de regering niet te deren. De agenten is op voorhand immuniteit voor strafvervolg beloofd. Ze worden juist gezien als een instrument om immigranten met intimidatie te bewegen tot zelfdeportatie.

ICE moet tientallen miljarden opmaken

Totale financiering voor ICE per begrotingsjaar, in miljarden dollars

■ Uit kredieten en andere begrotingsmiddelen
■ Uit Trumps One Big Beautiful Bill

Buiten Alligator Alcatraz wordt elke zondag gedemonstreerd. FOTO GIORGIO VIERA/AFP

Ze willen mensen weghalen van hun geliefden, van alles wat ze kennen

Jeffrey Williams
echtgenoot van ICE-gedetineerde

En dan gaat ze deze zomer ineens zelf viral op Instagram met zo’n dramatische video. Op 15 juli wordt Lituma op een parkeerplaats klemgereden door een patrouille van agenten van Homeland Security Investigations, de eigen recherche van het ministerie van Binnenlandse Veiligheid. Ze hebben het nummerbord van haar auto herkend als zijnde van een illegale immigrant met criminele antecedenten: haar echtgenoot. „Ik had mijn zontje bij me en legde ze uit dat dit mijn auto was. Dat ik niet wist waar mijn man was.”

Ze wordt uiteindelijk naar haar huis begeleid om daar haar man te bellen. Op de veranda van het huis wordt ze met dwang belet naar binnen te gaan, zodra de HSI-agenten doorkrijgen dat een vrijwilliger van een lokale immigrantensteungroep onderweg is. Met haar jammerende zontje in de armen wordt ze tegen de grond gehouden. Zij smeekt in het Spaans om clementie, de agenten spreken die taal niet. Haar man neemt de telefoon niet op.

De volgende dag moet ze zich melden op het lokale ICE-bureau en krijgt ze een enkelband om. De applicatie die daar bij hoort, meldt op 5 augustus dat ze zich moet melden bij het juridisch complex aan Federal Plaza van New York City. „Ik dacht dat ik mijn asiel-aanvraag kwam bespreken.” Maar eenmaal daar geven de ICE-agenten haar de keuze: of ze boekt ter plekke een vliegticket terug naar Ecuador of ze wordt vastgezet voor uitzetting. „Ik wilde niet gescheiden worden van Jack, dus...”

Een week later zit ze op het vliegtuig naar haar thuisland. Inmiddels woont ze alweer een halfjaar in haar geboortedorp, in het oostelijke regenwoud van Ecuador. Met Jack, maar zonder haar man, die in de VS is achtergebleven.

Naast de 540.000 mensen die de VS in Trumps eerste jaar gedwongen hebben uitgezet, kozen 1,6 miljoen mensen voor ‘vrijwillig vertrek’. Dat laatste cijfer lijkt gebaseerd op een extrapolatie op basis van een bevolkingsonderzoek met een beperkte steekproefgrootte en is daarom niet heel betrouwbaar. Maar dat er mensen zijn die uit eigen beweging vertrekken, staat vast.

Ook Amy Lituma zag vorig jaar na het aantreden van Trump steeds meer ICE-filmpjes voorbijkomen op sociale media. Sinds ze in juli 2021 de VS binnenkwam, wisten de 25-jarige Ecuadoriaanse, haar man Wilmer en hun zontje Jack, geen verblijfspapieren te krijgen. Maar aanvankelijk had ze gedacht dat het wel los zou lopen met de verkiezingsbelofte van de president om miljoenen illegale migranten zoals zij uit te gaan zetten. „We hadden allebei werk. Jack zat op school, ik volgde een opleiding cosmetica, we betaalden belasting en kwamen nooit in de problemen”, vertelt ze over de telefoon.

Bovendien wonen ze in New York, een zogenoemde ‘veilige haven-staat’ waar illegale immigranten met rust worden gelaten. Voorjaar 2025 begon vreemdelingenpolitie ICE echter ook in deze ‘sanctuary state’ met arrestaties. Sindsdien bleek ook zij, zonder strafblad, ineens doelwit te kunnen worden van Trumps belofte ‘massadeportaties’.

Zelf viral op Instagram

Het dagelijkse leven in Peekskill, haar nieuwe thuisstadje met een omvangrijke Latijns-Amerikaanse migrantengemeenschap, valt al snel stil. Elk schooljaar wordt normaal afgesloten met een groot feest en een barbecue. Nu gaan alle ouders, van wie er meer geen papieren hebben, na de eindejaarsviering zo snel mogelijk naar huis.

Een noodopvang voor asielzoekers in Woerden. FOTO OLIVIER MIDDENDORP

IMMIGRATIE

Asielcrisis zal voorlopig niet ‘op orde’ zijn

De coalitie draait enkele blokkades van het kabinet-Schoof terug, maar laat structurele knelpunten in de asielprocedure intact.

Andreas Kouwenhoven

AMSTERDAM

Je hebt erfenissen waarvan je zegt: die verwerp ik liever. Maar de ‘asielerfenis’ van het kabinet-Schoof is een die de nieuwe coalitie wel móét aanvaarden.

En zodoende erven D66, VVD en CDA bij de aanvang van hun regeerperiode een compleet vastgelopen opvangsysteem. Het Centraal orgaan opvang asielzoekers (COA) heeft al tijdens een bezettingsgraad van 100 procent. En hoewel vorig jaar minder mensen asiel aanvroegen, is de wachttijd bij immigratiedienst IND gestegen tot recordhoogte. Gemiddeld duurt het nu twee jaar voordat een asielzoeker op het tweede gehoor mag komen, het inhoudelijke interview over de vluchtredenen. Dat steevast te laat wordt beslist of een aanvrager asiel krijgt, kost de dienst jaarlijks tientallen miljoenen euro’s aan boetes.

In het coalitieakkoord beloven de drie partijen de „asielketen op orde” te brengen. Toch is het de vraag of de plannen volstaan om het systeem weer vlot te trekken. De opvangproblemen worden vooral veroorzaakt doordat mensen te lang in azc’s zitten. Dat is te wijten aan de lange IND-wachttijden, maar ook omdat asielzoekers niet meer uitstromen zodra ze een verblijfsvergunning hebben gekregen. In principe moeten deze ‘statushouders’ worden gehuisvest door gemeenten, maar omdat die nauwelijks huizen beschikbaar hebben, blijven ze in opvangscentra. Inmiddels vormen de statushouders bijna een derde van alle COA-bewoners.

Waar het vorige kabinet extra belemmeringen opwierp om statushouders te huisvesten – door gemeenten te verbieden hen voorrang te geven op een sociale huurwoning –, draait de nieuwe coalitie dit ver-

bod weer terug. Het COA krijgt ook stabilere financiering, waardoor het azc-locaties voor de lange termijn kan vastleggen. En de spreidingswet blijft voorlopig bestaan, zodat gemeenten verplicht blijven om azc’s mogelijk te maken. Dit alles zal een positief effect hebben op de opvangcapaciteit, zegt het COA.

Bovendien mag de stichting Vluchtelingenwerk met haar negenduizend vrijwilligers weer in de azc’s gaan helpen, teneinde het COA te ontlasten. Het vorige kabinet had die hulp grotendeels geschrapt.

Daarmee worden de problemen in de asielketen nog niet opgelost. De coalitie wil de lange IND-wachttijden aanpakken met een reeks maatregelen om de asielprocedure te versimpelen. „Dat gaat ons enorm helpen”, zei IND-directeur Rhodia Maas in haar reactie op het coalitieakkoord. Alleen stonden die maatregelen al in de Asielnoodmaatregelenwet van het vorige kabinet, die in de Eerste Kamer ligt te wachten op goedkeuring.

Het is de vraag of de wachttijden kunnen dalen, of dat ze juist verder zullen oplopen

Bovendien valt niet te verwachten dat die wet veel impact gaat hebben op de wachttijden. De IND krijgt dit jaar namelijk veel nieuwe taken toebedeeld. Alleen al voor de invoering van het nieuwe ‘tweestatusstelsel’ – een andere erfenis van het kabinet-Schoof – zou de dienst honderden nieuwe medewerkers nodig hebben.

En dan gaat deze zomer ook nog eens het Europese migratiepact in, wat betekent dat de IND zichzelf een nieuwe werkwijze moet aanmeten. Er worden onder meer veel extra juridische procedures verwacht.

Zo stapelen zich extra taken op voor een dienst die al kampt met grote achterstanden. De vraag is of de wachttijden komende jaren kunnen dalen, of juist verder oplopen. De asiel-erfenis van het kabinet-Schoof is nog lang niet afgewikkeld.

GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN

FVD doet in veel gemeenten mee, de PVV vindt geen goede kandidaten

Forum voor Democratie hoopt na de winst bij de Tweede Kamerverkiezingen het succes lokaal door te trekken. De groei van de radicale FVD staat in schril contrast met de rol van die andere partij op de uiterst rechterflank, de PVV.

Emma Vos en Oscar Vermeer

DEN HAAG

Minimaal één zetel in elke gemeente waar Forum voor Democratie meedoet? Gaat lukken, zegt Milan Schenk, raadslid in de gemeente Teylingen en lid van de kandidatenselectiecommissie van FVD. „Als je de landelijke percentages die we bij de Tweede Kamerverkiezingen hebben gehaald doorrekent, dankan dat. We zijn overal waar we meedoen kansrijk. We kunnen in een aantal gemeenten zomaar de grootste worden.”

De verwachtingen bij FVD voor de gemeenteraadsverkiezingen op 18 maart zijn hooggespannen. Bij de Tweede Kamerverkiezingen in oktober groeide de uiterst rechtse partij van drie naar zeven zetels, bij de laatste peiling van onderzoeksbureau Ipsos I&O van vorige maand houdt de partij dat aantal vast. FVD hoopt dat succes lokaal door te zetten. Deze maandag moeten alle partijen hun kandidatenlijsten inleveren.

FVD wil in 104 gemeenten meedoen, ruim twee keer zoveel als vier jaar geleden. Toen haalde de partij vijftig zetels in 45 gemeenten. In 2018 waren dat er drie; FVD deed alleen mee in Amsterdam, onder leiding van Annabel Nan-ninga (nu Kamerlid voor JA21). FVD zit in geen enkele coalitie.

FVD ziet vooral kansen in het noorden van het land, zegt Schenk. In Friesland, Groningen en Drenthe kreeg de partij bij de Kamerverkiezingen veel stemmen. FVD lijkt daarmee een platte-landspartij te zijn geworden. „Daar zien mensen hun samenleving snel veranderen”, geeft Schenk als verklaring. „In rustige, landelijke gemeenten heerst nog veel gemeenschapszin, bestaat er een gedeelde cultuur. Als je daar bijvoorbeeld een asielzoekerscentrum neerzet, raakt dat de samenleving onevenredig hard. Mensen zien hun straatbeeld flink veranderen.”

Remigratie

Ook Barry Bibo, sinds anderhalf jaar fractievoorzitter van FVD in de gemeente Südwest-Fryslân (90.000 inwoners, onder meer Sneek en Bolsward), hoort migratie vaak als reden om op zijn partij te stemmen. In Sneek verdwijnt weliswaar het asielzoekerscentrum, maar er komt een nieuwe opvang voor terug. „In dorpen leeft het rechtse gedachtegoed meer”, zegt Bibo. Veel van zijn kiezers klagen ook over de omvang van de verzorgingsstaat: „Er wordt hier hard gewerkt, er zijn veel ondernemers. Mensen willen grenzen aan de verzorgingsstaat, sommigen doen nu geen flinker.”

In de ‘linkse’ stad Groningen doet FVD opnieuw mee, nadat de eerste poging vier jaar geleden geen zetel ople-

» Onveiligheid op straat, een woningtekort, daar draagt immigratie aan bij

Anna Westerhof

lijsttrekker in Groningen

verde. „Er is onveiligheid op straat, er is een woningtekort. Daar draagt immigratie aan bij”, vindt lijsttrekker Anna Westerhof, derdejaars studente geneeskunde. „Er is heel veel ontevredenheid over de koers van de gemeente. Mensen willen verandering.”

FVD heeft vergaande plannen op het gebied van migratie. De partij wil dat mensen die in Nederland niet aarden, kunnen remigreren – een omstrede begrip, volgens het Duits Federaal Agentschap voor Burgereducatie een „eis tot massale uitzetting van mensen met een migratieachtergrond”. In het landelijke FVD-verkiezingsprogramma werd gesproken over „miljoenen mensen” die naar Nederland zijn gekomen en „vaak niet of nauwelijks integreren”.

FVD heeft meer radicale ideeën: een asielstop, afschaffing van de spreidingswet (die asielzoekers over Nederland verdeelt), internationale verdragen opzeggen, uit de Europese Unie, normalisering van de handelsrelatie met Rusland, geen klimaat- en stikstofmaatregelen en de gasvelden in Groningen heropenen – inclusief compensatie voor de omwonenden. Dat laatste is voor Westerhof, kandidaat voor de Groningse raad, geen belemmering om mee te doen aan de verkiezingen: „Ik denk dat het goed is dat dit onderwerp besproken wordt. We kunnen altijd een referendum uitschrijven; dan zien we wel hoe de Groningers erover denken.”

Problemen bij de PVV

De groei van FVD staat in schril contrast tot de ontwikkeling van een andere partij aan de rechterflank, de PVV. Die heeft juist grote moeite om lokale afdelingen op te zetten of in de lucht te houden. In februari vorig jaar kondigde Wilders nog aan deel te willen nemen in 58 gemeenten. In december, na de landelijke verkiezingsnederlaag, sprak hij over veertig gemeenten. Maar ook dat is onzeker; in zeker tien van die gemeenten loopt het niet lekker, blijkt uit een rondgang van NRC. In het hele land krijgt de partij de lijsten niet rond, splitsen (soms hele) fracties zich af, of stappen mensen over naar andere partijen.

In Hardenberg (Overijssel) hielden Inge en Peter van der Linden op met het opzetten van een lokale PVV-fractie omdat ze „precies moesten uitvoeren wat Den Haag ons opdroeg, we mochten niks zelf beslissen”. In Kampen was de 21-jarige beoogd voorzitter Marco Molenaar volgens de partij te jong en te onervaren, Molenaar trok daarop de stekker eruit. De PVV onderzocht in Drenthe vijf gemeenten waar deelname kansrijk leek op basis van resultaten bij de Tweede Kamerverkiezingen. Ook in Hoogeveen, Coevorden en Meppel lukte het de PVV niet om voldoende kandidaten te vinden.

nrc

DINSDAG 3 FEBRUARI 2026

Verkiezingsbord op een boerenkar in de weilanden voor Forum voor Democratie voor de verkiezingen voor de Tweede Kamer van 29 oktober 2025. FOTO BERT VERHOEFF/ANP

In gemeenten waar de PVV al in de raad zit, rommelt het ook. In Twenterand splitsten vijf van de zeven fractieleden zich af, nadat de landelijke partij ingreep bij het bepalen van de volgorde van de kandidatenlijst voor de gemeenteraadsverkiezingen. In Emmen stapte fractievoorzitter Klaas Bosma in augustus al op, nadat „Wilders het kabinet liet vallen”. Volgens Bosma heeft de partij door het hele land moeite om voldoende geschikte kandidaten te vinden. Ook zouden aanstaande raadsleden nauwelijks worden ingewerkt, waardoor veel mensen kort na de verkiezingen al uitvallen of stoppen en de

PVV weer uit de gemeente verdwijnt. De landelijke PVV wil niet reageren op vragen hierover van NRC.

PVV en FVD kijken allebei heel anders naar gemeenteraadsverkiezingen, zegt politicoloog Simon Otjes van de Universiteit Leiden. Brede steun in gemeenten door het land is voor PVV-leider Geert Wilders van ondergeschikt belang, zegt hij. „Wilders zou, gezien zijn grote achterban, in bijna elke gemeente mee kunnen doen”.

Maar met het partijmodel – de PVV heeft geen leden – is het organiseren en reguleren van veel lokale takken onmogelijk. „De PVV wil vooral macht in het

FVD heeft vergaande plannen op het gebied van migratie: remigratie

parlement”, zegt Otjes. Dat zo’n grote landelijke partij lokaal zo klein is, is ongebruikelijk. In 2022 haalde de PVV 63 raadszetels (0,91 procent van het totaal). Ter vergelijking: het landelijk toen ongeveer even grote CDA zo’n 1.100 (11,21 procent).

FVD is vanaf het ontstaan juist bezig met het creëren van een beweging, zegt Otjes. „Het biedt gala’s, lezingen, ledencongressen, regionale bijeenkomsten. Het zet vol in op de jongerentak en is al jaren bezig met het opzetten van een eigen basisschool. De gemeenteraadsverkiezingen zijn bij uitstek een middel om aan die beweging te bouwen.”

FVD of lokale partij?

Of FVD lokaal kan profiteren van de instabiliteit van de PVV moet nog blijken. Zo’n 35 procent van FVD-stemmers bij de laatste Kamerverkiezingen koost twee jaar daarvoor nog voor de PVV. Voor de gemeenteraadsverkiezingen is die oversteek minder vanzelfsprekend: er zijn veel meer lokale alternatieven, met name op rechts. Otjes: „Lokale partijen trekken doorgaans vooral kiezers die ontevreden of cynisch zijn over de landelijke politiek en kritisch op migratie.”

Lokale partijen zijn al jaren dominant. Bij de vorige gemeenteraadsverkiezingen stemde 32 procent van de kiezers op deze partijen. Daarmee werden zij samen drie keer groter dan de grootste landelijke partij, destijds het CDA. In een aantal grote gemeenten zoals Arnhem en Dordrecht, waar de PVV doorgedoe nu van de kieslijsten verdwijnt, maakt nieuwkomer FVD wel meer kans om kiezers te trekken, zegt Otjes. Daar zijn de lokale partijen minder groot.

Er zijn meer redenen dat FVD niet gelijk op overstappende PVV-kiezers hoeft te rekenen. „Het is niet zo dat elke PVV’er gelijk FVD gaat stemmen, of andersom”, zegt Otjes. „De PVV is economisch links en cultureel conservatief,

FVD is economisch rechts en cultureel minder makkelijk te vatten.” Volgens de politicoloog trekken de partijen „echt andere electoraten”.

Ook benadrukt hij dat de opkomst voor de gemeenteraadsverkiezingen vaak lager is dan bij de Tweede Kamerverkiezingen. In 2022 was de opkomst 51 procent. FVD kan daar last van hebben: rechtse kiezers blijven vaker thuis.

Ruzies en scheuringen

In 2019 groeide FVD ook al eens fors. Bij de Provinciale Statenverkiezingen werd de partij de grootste, het kreeg twaalf zetels in de Eerste Kamer. Daarna volgden veel afsplitsingen, ruzies en scheuringen. Ook was er vaak ophef. Zo werd oud-fractievoorzitter Thierry Baudet in 2021 veroordeeld tot een dwangsom als hij zijn tweets niet zou verwijderen waarin hij het coronabeleid vergeleek met de Holocaust – hij haalde de tweets daarop weg.

Andere Kamerleden van FVD kwamen eveneens in opspraak. Pepijn van Houwelingen werd beboet om een bewerkte tweet met de nazi-vlag, Gideon van Meijeren werd veroordeeld voor opruiing omdat hij had gezegd te hopen op een volksofstand die het parlement en regering omver zou werpen. Bij de Kamerverkiezingen in november stonden FVD’ers die in het verleden racistische, antisemitische en terreurverheerlijkende uitslatingen deden, hoog op de kandidatenlijst.

FVD kiest bij de gemeenteraadsleden daarom bewust voor „gestage groei”, zegt Milan Schenk van de kandidatencommissie. De partij is al sinds oktober 2024 bezig met „een grondig selectieproces”. Schenk: „We hadden ook in driehonderd gemeenten mee kunnen doen, maar dat is een groot risico. Je krijgt dan ook allemaal gelukzoekers bij je partij. We lopen bewust niet te hard van stapel.”

KARIM, IRAANSE NEDERLANDER

Na twee weken radiostilte bellen met zus in Teheran

Karim (63) woont al veertig jaar in Nederland, waar hij zich inzet voor mensenrechten. Zijn familie in Iran heeft hij sinds zijn vertrek nooit meer fysiek gezien. Wel belt hij regelmatig met zijn zus, die in Teheran woont.

Na de protesten was er twee weken lang radiostilte. Op 25 januari ontvangt hij eindelijk een bericht van zijn zus: „Hoe is het met jullie?” Het lukt om te bellen. Ze huilt en kan nauwelijks spreken.

Haar zoon, een 34-jarige atleet, kwam tijdens de protesten in een regen van kogels terecht. Vijf kogels raakten hem. Op datzelfde moment werd ook zijn beste vriend beschoten. Die stierf ter plekke, in zijn armen.

Vrienden brachten de atleet op een scooter naar het ziekenhuis vlakbij de grote bazaar. De gangen waren gevuld met gewonden. Families dwaalden rond, op zoek naar hun kinderen. Artsen en verpleegkundigen werkten onophoudelijk. Overal lag bloed. De meeste slachtoffers waren door kogels geraakt – sommigen waren overleden, anderen verkeerden in kritieke toestand.

Karims zus werd ingelicht en reed naar het ziekenhuis. Onderweg schreeuwde ze in haar auto: „Mijn zoon sterft voor vrijheid. Dood aan dit regime.”

Haar zoon zat onder het bloed – hij was geraakt in zijn been, buik en arm. Ze smeekte de artsen zijn leven te redden. Een arts die langsliep zei: „Hij moet onmiddellijk geopereerd worden. De kogel zit dicht bij het hart.”

De operatie werd zonder verdooving uitgevoerd, vertelt Karims zus hem. Er was geen tijd om te wachten. De familie moest zo snel mogelijk het ziekenhuis verlaten – de Revolutionaire Garde komt geregeld langs om gewonden mee te nemen, vertelt Karim aan NRC.

Eenmaal thuis duurde het enkele minuten voordat de politie op de stoep stond. Ze hadden gehoord dat haar zoon gewond was geraakt. Camera-beelden zouden worden bekeken om te beslissen of hij alsnog wordt meegenomen. Voorlopig mocht hij het huis niet verlaten.

Karims zus wilde haar zoon naar een oom in het noorden brengen, voor zijn veiligheid. Maar zijn wonden waren te ernstig.

De dagen erna vroeg ze haar zoon wat er was gebeurd. Hij zei nauwelijks iets.

„Dit is de prijs voor vrijheid”, vertelt ze aan Karim. „Wij vochten 45 jaar geleden tegen de sjah. Nu doen onze kinderen dat tegen dit regime.”

Karim heeft maar een paar minuten om met zijn zus te praten. Dan wordt de verbinding verbroken.

PROTESTEN IRAN

Kogelregens, slogans en hulp aan betogers: dit zagen ooggetuigen in Iran

Er wordt steeds meer bekend over hoe het Iraanse regime de protesten begin januari met grof geweld heeft neergeslagen. De cijfers variëren van 12.000 tot mogelijk 30.000 slachtoffers. Drie Iraniërs vertellen – anoniem vanwege hun veiligheid – over de dagen rond de protesten. „Mensen zorgden voor elkaar; er was veel saamhorigheid.”

Door **Irith Fuks** Illustraties **Fieke Ruitinga**

UNIVERSITAIR DOCENT IN FRANKRIJK

Op familiebezoek tijdens de protesten

Een Iraanse vrouw, halverwege de dertig, was tijdens de protesten op bezoek bij haar familie in Mashad, in het noordoosten van Iran. Ze woont sinds enkele jaren in Frankrijk, waar ze promoveert en lesgeeft aan de universiteit.

Ze komt uit een traditioneel religieus gezin. Haar familie is nooit aanhanger geweest van het regime, maar er was altijd wantrouwen tegen het Westen. De vrouw vertelt tijdens een telefoongesprek wat ze zag in de dagen rond de protesten.

In Mashhad kwam de hele familie dinsdagavond 6 januari bijeen om te vieren dat ze op bezoek was. Aan tafel discuteert de familie of ze gaan demonstreren.

De vrouw wilde naar buiten, maar haar vader wilde niet dat ze ging. „De prijs is te hoog. Ze zullen schieten”, waarschuwde hij.

Uiteindelijk besloot de vrouw samen met haar echtgenoot te gaan.

„De auto stond dichtbij, voor het geval we moesten vluchten. Overal waren mensen op straat, maar nog geen enorme menigten. De politie

had nog geen grote wapens, alleen tasers. Ze riepen dat mensen niet mochten samenkomen, maar waren niet gewelddadig.”

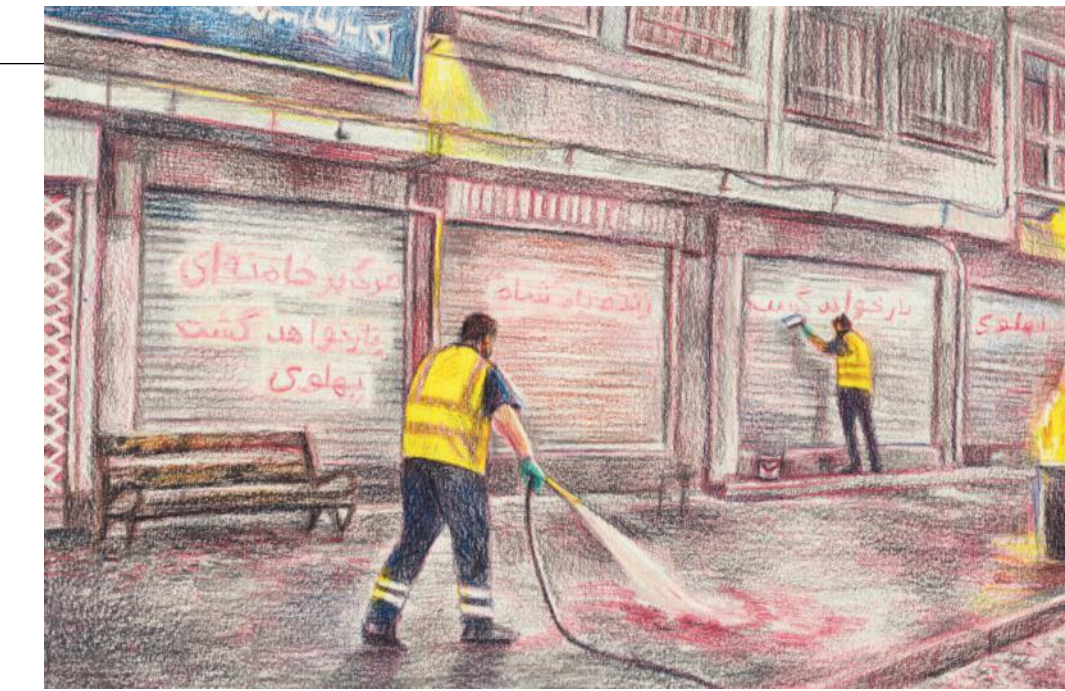
De volgende ochtend stonden overal leuzen op muren: „Lang leve de sjah”, „Weg met de dictator”.

In de avond begonnen de straten steeds meer op een militair gebied te lijken. De lokale politie was vervangen door de Revolutionaire Garde, met zware wapens. Ze kreeg sms’jes van de overheid: „Dit is geen protest, maar een rel, en zo zal het worden neergeslagen. Als je je familie veilig wilt houden, blijf dan binnen.”

Agenten schreeuwden dat de mensen weg moesten, traangas werd afgevuurd. Mannen op motoren begonnen van achteren op de menigte te schieten. Het ging snel – ze rende zelf ook. Ze zag mensen neervallen. Haar man pakte haar hand en trok haar mee naar de auto.

Rond elf uur ’s avonds kwamen ze thuis.

De volgende dag, donderdag, waren er nog meer leden van de Revolutionaire Garde, meer mili-

taire voertuigen, zwaardere machinegeweren.

Die avond wilde ze weer gaan protesteren, haar vader verbood het. Ze bedacht een smoesje en zei dat ze naar haar oom zou gaan. Maar haar vader doorzag het en kwam haar even later ophalen.

Rond middernacht, toen de protesten waren neergeslagen, ging ze toch naar buiten – samen met haar vader deze keer. Ze reden door de stad. De demonstranten waren weg, maar er lag bloed op straat.

Er hing een rooklucht. De straten lagen vol glas van ingeslagen ramen, bushaltes waren kapot.

Overal waren stadsmedewerkers aan het werk – in fluorescerend gele hesjes, onder toezicht van agenten. Ze wasten het bloed weg, ruimden het gebroken glas op, schilderden de leuzen met witte verf over, maar zelfs onder de verf waren de slogans nog te zien.

Het was stil op straat, en het voelde als een illusie. Normaal zijn de winkels tot middernacht open, maar nu was het donker – alles gesloten.

Gek genoeg ging het normale leven vrijdag verder. In de supermarkt vervloekten de verkoper en zijn klanten het regime. Iedereen sprak zacht. Maar niemand was

bang voor de ander. In Iran delen mensen al jaren hun pijn met elkaar.

Vrijdag hoorde haar vader dat meerdere van zijn collega’s waren gedood. Langzaam drong de schaal van het geweld tot haar door.

Bij een familiebijeenkomst die avond vertelde haar oom – die wel de nacht ervoor bij de protesten was geweest – dat hij machinegeweren had gezien bovenop een viaduct, gericht op de menigte. Hij deed er luchtig over: „We zijn geraakt, maar gelukkig alleen met de kleine hagelkogels.” Daarna werd het stil.

LERARES

Aanjager van de protesten in haar stad

Een lerares (47) woont in een klein stadje in het westen van Iran, samen met haar man, zoon en moeder. Sinds 28 december neemt ze deel aan de demonstraties en is ze een van de aanjagers daarvan. Op donderdag 8 januari, de dag met de grootste en bloedigste protesten, hield ze een dagboek bij voor NRC.

Vanmorgen werd ik wakker met een vreemd gevoel. Ik was blij, maar ook ongerust. Het zou een belangrijke avond worden; de kroonprins had voor het eerst opgeroepen tot actie.

Mijn dochter belde uit Amerika, we praatten zeker een uur via WhatsApp. Ik vertelde haar dat het onrecht bijna voorbij is. Maar plots

sliep de twijfel toe: wat als we, net als de vorige keren, falen?

Daarna begon ik aan de lunch. Ik dacht: ik moet een goede lunch maken, misschien ben ik er morgen niet meer.

om het middaguur stuurde een vriend een bericht. Omfloerst zei hij dat we vanavond met een paar anderen een ‘wandeling’ zouden maken.

Om zeven uur kwam mijn vriend ons ophalen. Mijn moeder was ongerust; ze waarschuwde dat de veiligheidsdiensten meedogenloos zijn.

We parkeerden de auto in een steegje. Op dat moment voelde ik angst, spanning en – meer dan alles – hoop. Ik zag mensen die in groepjes hun huizen verlieten, al-

lemaal net als wij in zwarte kleding en met maskers.

We scandeerden leuzen: ‘Dit is de laatste strijd, Pahlavi keert terug’, ‘Leve de sjah’, ‘Dood aan Khamenei’, ‘Dood aan de dictator’.

In het begin trilden mijn handen, mijn benen en mijn hele lichaam, maar ik riep toch vastberaden. Ik pakte een paar stenen voor het geval ik ze nodig zou hebben.

De ordetroepen blokkeerden de hoofdstraat. We werden teruggedrongen door traangas en kogels. Daarna verzamelden we ons opnieuw, riepen leuzen en moedigen elkaar aan. Wanneer zij aanvielen, verspreiden we ons door de steegjes. De deuren van sommige huizen stonden open – mensen gingen daar schuilen.

Tijdens een achtervolging bleef ik alleen achter. Ik zag een oude vrouw voor haar huis staan, de deur stond open. Ze was groenten aan het wassen op haar binnenplaats. Ik vroeg haar toestemming om wat water te drinken – mijn tong en keel waren volledig uitgedroogd.

Toen ik de binnenplaats weer verliet liep ik in de richting waar het geluid vandaan kwam. Toen ik een grote groep mensen zag, voelde ik weer moed. Ik rende naar hen toe. We waren met ongeveer duizend mensen, misschien meer. Iedereen scandeerde leuzen.

We hielden daar ongeveer twee uur stand. Ze schoten traangas, gebruikten hagelpatronen, en ook het geluid van echte kogels was te horen. Ik ging met een paar andere vrouwen en twee tienermeisjes

een huis binnen waarvan de deur openstond.

Weer buiten riep ik mensen toe: wees niet bang, kom, samen overspoelen we ze. Met al mijn kracht schreeuwde ik: zij zijn bang voor de massa, kom naar voren. Het had veel effect: mensen die zich in steegjes hadden verscholen, kwamen weer terug.

Het was een mooie nacht. Mensen zorgden voor elkaar; er was veel saamhorigheid. De grote brug richting de bazaar was volledig in handen van het volk. Overal was vuur aangestoken om het traangas te neutraliseren. Ik zag een man met een bebloed gezicht; mensen waren het aan het schoonmaken.

Weer terug bij mijn eigen huis kruiste ik bijna tegelijk mijn schoonzus, die in een andere wijk had meegedaan. We omhelsden elkaar, maakten het V-teken van overwinning en gingen samen naar binnen.

Mijn moeder was bezig met eten klaarmaken. Mijn zoon kwam ook thuis. We aten een eenvoudige maaltijd van soep, kotelet en kaas. Mijn man en mijn moeder hadden om precies acht uur een speaker op het balkon gezet en in het donker, met de lichten uit, leuzen afgespeeld. Het voelde goed dat iedereen veilig thuiskwam. Ik was tevreden en mijn hart was rustig.

De dagen daarna ging het gewone leven weer door. Op school was het examenweek. Het hoofd van de school nam me apart en zei: ‘Ik was zo bang dat ze jou zouden oppakken.’”

DRIE VRAGEN OVER ZEDENZAAK EPSTEIN

'You owe me two girls', mailde Jeffrey Epstein aan Yfke Sturm, eigenaar van een modellenbureau

In de dossiers over de Amerikaanse zeden-delinquent Jeffrey Epstein is de naam opgedoken van het Nederlandse oud-model Yfke Sturm.

Nina Eshuis, Ruben Stift en Jorit Verkerk

AMSTERDAM

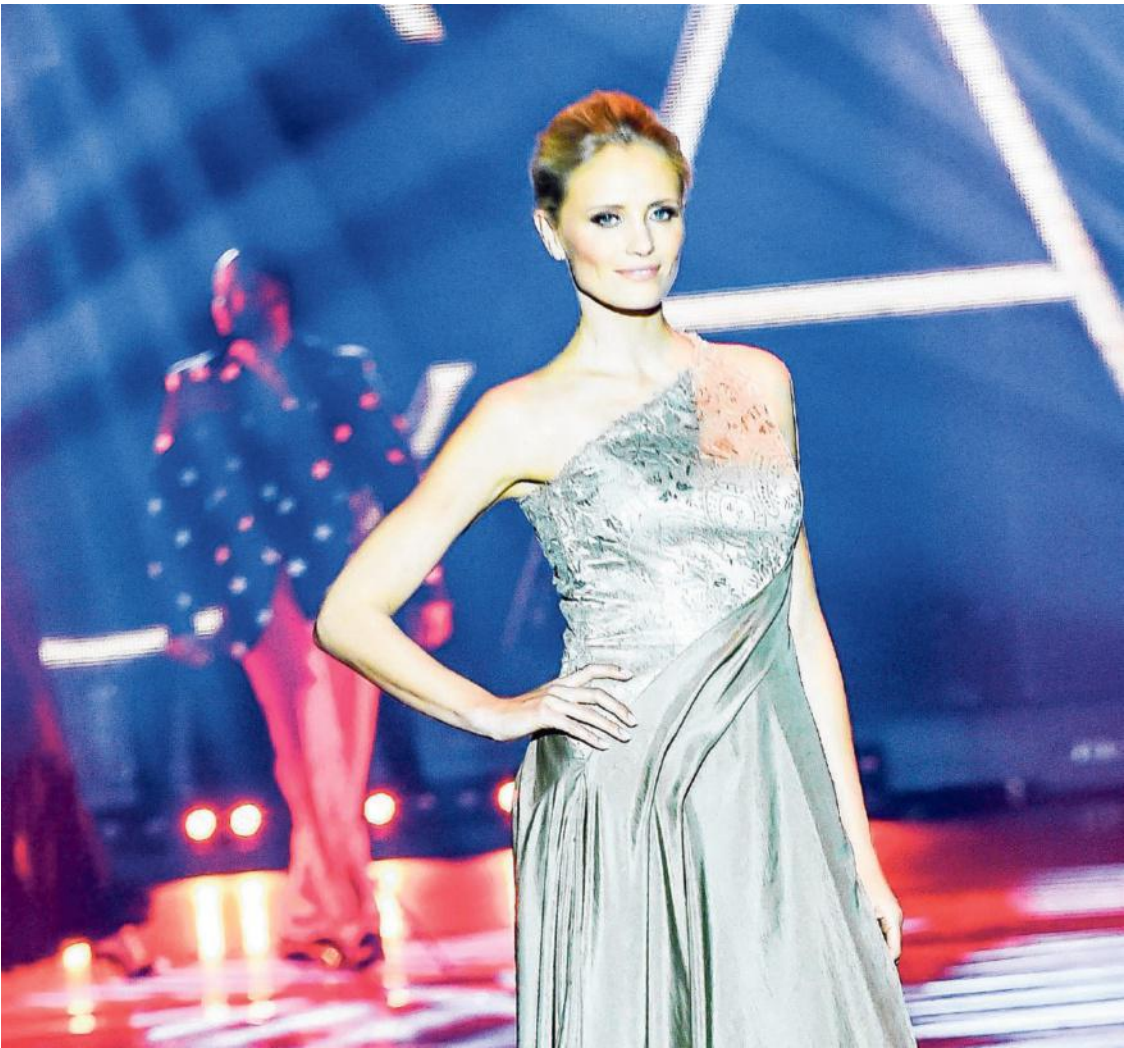
In de miljoenen pagina's aan nieuw vrijgegeven documenten die de opsporingsautoriteiten over zedendelinquent Jeffrey Epstein verzamelden, is een Nederlandse naam opgedoken. De Amerikaanse investeerder Epstein had veelvuldig contact met Yfke Sturm, een oud-topmodel dat als presentator en jurylid van *Hollands Next Topmodel* en oprichtster van een modellenbureau over een groot netwerk van opkomende modellen beschikte. Epstein vroeg haar onder meer „assistenten” voor hem te zoeken, zo blijkt uit de documenten. Of Sturm dat heeft gedaan, is niet duidelijk.

Drie vragen over de relatie tussen het Nederlandse model en Jeffrey Epstein.

1 Wie is Yfke Sturm?

In 1996 werd de vijftienjarige Yfke Sturm 'gescout' als model toen ze met haar moeder winkelde in de HEMA in Almere. Een paar maanden later deed ze mee aan de internationale modellenwedstrijd Elite Model Look in Nice, Frankrijk. Ze won en verhuisde naar New York. Daar werkte ze voor modemerken als Ralph Lauren, Calvin Klein en Armani. Ook liep ze shows voor Victoria's Secret.

In 2006 presenteerde Sturm het eerste seizoen van *Holland's Next Top Model*, de Nederlandse versie

Yfke Sturm tijdens de finale van Hollands Next Top Model in 2015. FOTO PATRICK HARDERWIJK/ANP

van het televisieprogramma *America's Next Top Model*. Een jaar later zat ze in de jury. En vanaf het derde seizoen kregen winnaars van de afvalrace een modellencontract aangeboden bij modellenbureau MTA, dat in 2007 werd opgericht door Sturm en haar toenmalige man.

Het bureau moest profiteren van de potentiële modellen die het programma voortbracht. Toen het bedrijf in 2010 in financiële problemen raakte, fuseerde het met

het internationale modellenbureau Elite Model Management. Sturm gaf de modellen van de Amsterdamse tak van Elite workshops en catwalktrainingen, aldus haar management. Inmiddels woont Sturm in Londen.

2 Hoe komt Sturm voor in de Epstein-documenten?

De drie miljoen vrijgegeven documenten bevatten zeker tientallen e-mails en Skypegesprekken tus-

sen Sturm en Epstein. Die dateren van 2011 tot en met 2015 - jaren nadat Epstein in 2008 was veroordeeld voor seks met een minderjarige meisje. In eerste instantie lijkt Epstein Sturm vooral te helpen met de echtscheiding van haar toenmalige echtgenoot Imad Izem-rane. De zedendelinquent dicteerde soms woord voor woord wat Sturm tegen Izemrane moest zeggen om hem onder druk te zetten. De precieze relatie tussen Ep-

stein en Sturm is lastig te duiden. Wel lijken de twee elkaar meerdere keren in het echt te hebben gezien - via mails spraken ze af elkaar te ontmoeten. Ook sturen ze elkaar in februari 2012 seksueel getinte berichten. Sturm mailt onder andere dat ze wil wakker worden met het „harde” geslachtsdeel van Epstein. Hij vraagt haar vervolgens een foto met een „massagepose” te sturen. Wanneer Sturm weigert omdat ze in gezelschap verkeert, vraagt Epstein alsnog foto's te sturen wanneer ze terug is in haar hotel.

Ook lijkt Epstein regelmatig gebruik te willen maken van het netwerk van Sturm. Op 22 april 2012 schrijft Epstein aan Sturm: „Je bent me twee meiden verschuldigd.” („You owe me two girls.”) „Ik maak het goed met je in Parijs”, reageert Sturm.

Epstein: „Geen trio's alsjeblieft... Ik wil een nieuw speeltje cadeau.”

Sturm: „Ik ken geen meisjes die zo zijn.”

Epstein: „Gewoon een leuk model van eilite amsterdam [sic].”

Sturm: „Ben ik niet goed genoeg?” Epstein: „Je bent Geweldig en ik hoop dat je vertrouwen hebt in onze vriendschap.”

Een dag later adviseert Epstein haar weer over haar scheiding.

3 Hoe heeft Yfke Sturm gereageerd?

In een schriftelijke verklaring, onder meer aan *RTL Boulevard*, heeft de 44-jarige Sturm spijt betuigd voor haar betrokkenheid bij Epstein. In die verklaring gaat ze niet in op wat die betrokkenheid precies inhield. Het contact met Epstein noemt ze een „ernstige inschattingsfout”. Ze was „naïef” en onderschatte „de ware aard van Epstein en de schade die hij aanrichtte”. Haar „gedachten gaan uit naar de vrouwen en meisjes die slachtoffer zijn geworden”.

BEGROTINGSDEBAT

Kabinet houdt vast aan eigen bijdrage jeugdzorg

Het minderheidskabinet wil de omstrede eigen bijdrage in de jeugdzorg invoeren. Ook een bezuiniging van een half miljard euro gaat door.

Oscar Vermeer

DEN HAAG

Het aankomende minderheidskabinet wil het plan voor een eigen bijdrage in de jeugdzorg doorzetten. Ook een bezuiniging van een half miljard euro voor dit jaar blijft in de boeken staan. Dat bleek deze maandag in de Tweede Kamer tij-

dens het jaarlijkse begrotingsdebat over de jeugdzorg. In het vrijdag gepresenteerde coalitieakkoord *Aan de slag* is over beide omstrede maatregelen niets terug te vinden. Maar in het debat bleek dat het minderheidskabinet beide wil laten doorgaan.

Op dit moment maakt een op de zeven kinderen gebruik van jeugdzorg - dat aantal stijgt al jaren. Ook de kosten lopen elk jaar op. Tijdens het kabinet-Rutte IV werden daarom maatregelen afgesproken, in de *Hervormingsagenda Jeugd*, om de jeugdzorg in te perken en de kosten te beteugelen. Het gaat bijvoorbeeld om gemeenten verplichten samen zorg in te kopen, minder kinderen uit huis plaatsen en beter

afbakenen wie recht heeft op jeugdzorg. Echt soepel gaat dat niet. De onafhankelijke commissie-Van Ark concludeerde een jaar geleden dat de invoering van sommige maatregelen vertraging opleef op dat die juist al eerder werden ingesteld, zodat ze nu geen geld meer opleveren. Ook is van veel maatregelen vanwege gebrek aan data onduidelijk of ze al in gang werden gezet, wat ze kosten en wat ze precies opleveren.

Bezuinigingen

Van Ark adviseerde daarom: breng eerst de data en informatie op orde en beslis daarna of en hoeveel kan worden bezuinigd. Het advies werd door alle politieke partijen omarmd, ook door het kabinet. Maar

opgevolgd werd het niet. Weliswaar besloot het kabinet-Schoof vorig jaar bij de Voorjaarsnota de bezuiniging voor 2026 te halveren, maar de andere helft (een half miljard euro) bleef staan.

Ook de eigen bijdrage werd door het kabinet-Schoof weer voorgesteld als onderdeel van de bezuinigingen. Dat idee keert geregeld terug in de politieke discussie, maar wordt ook elke keer afgeschoten.

Oppositiepartijen hadden verwacht dat het nieuwe kabinet beide maatregelen zou schrappen. Ze vinden de volgorde - alvast beginnen met bezuinigen, daarna pas hervormen - onlogisch.

Maar schrappen is het minderheidskabinet niet van plan, al zaten

de Kamerleden van D66 en CDA wel in hun maag met het eigen-bijdrage-plan. Ze bleven vaag over waarom die nog steeds in de plannen voorkomt. Kamerlid Sarath Hamstra (CDA) zei er „niet blij” mee te zijn, maar voegde toe dat „wel zo te laten staan. Als de hervormingen niet genoeg opleveren, moeten we er niet elke keer geld bij doen. [Dan] voor je over acht jaar nog steeds dit zelfde debat”. Kamerlid Marijke Synhaeve (D66) zei dat ze „in haar hart niet blij” werd van de eigen bijdrage, „maar het is wel nodig.”

Overigens lijkt een eigen bijdrage in de jeugdzorg lastig door de Eerste Kamer te krijgen. Groen-Links-PvdA, de grootste fractie in de senaat, is daar fel op tegen.

REPORTAGE POLITIEK BEWUSTZIJN

Niet alle jongeren hebben een idee: 'Coalitieakkoord? Wat is dat?'

Helmplicht, schermtijd, minimumleeftijd voor kopen tabak. Wat denken jongeren zelf van al die plannen?

Sarah Ouwerkerk

UTRECHT

Het terugdringen van „ongezonde schermtijd bij kinderen en jongeren”, onder andere door de hele schooldag de regel telefoon 'thuis of in de kluis' te hantieren. Een minimumleeftijd en helmplicht voor de fatbike. Een minimum leeftijd voor de aanschaf van nicotinehoudende producten tot 21 jaar. Het minderheidskabinet zal eerst op zoek moeten naar een meerderheid in de Tweede en Eerste Kamer, maar de plannen zijn wel op deze manier opgenomen in het coalitieakkoord 'Aan de slag'. Wat denkt de jeugd er zelf van?

„Het wát?”, vraagt Nikki (17 jaar) met grote ogen. „Coalitieakkoord? Wat is dat?” Haar vriendin Ilana (18) weet het ook niet. „Plannen voor de politiek? O nee, dat interesseert me niet.” De vriendinnen zijn een dagje vanuit Doorn naar Utrecht gekomen om te winkelen, maar staan eerst nog even onder het bollendak bij Utrecht Centraal te roken. „Dit zijn zelfgemaakte sigaretten.” Met een eigen sigarettenmaker worden ze goedkoper.

Op de plannen om de leeftijdsgrens voor tabak op te hogen, reageren ze geschokt. „Wat?! Nee, dat hoeft voor mij niet hoor, die regel!” Nikki krimpt op voorhand al van de stress ineen, maar veert direct daarna weer op. „Nou, dan kopen mijn ouders het wel voor me hoor en die van jou ook.” Ilana knikt en zegt: „En trouwens, ik koop het toch niet in Nederland. Ik koop het in Duitsland.” Zelf maken en kopen in Duitsland, dat is nóg goedkoper.

Vapen is 'vieze gewoonte'

Klaas-Jan en Max uit de buurt van Utrecht, allebei dertien jaar oud, vinden het klinken als een uitstekend idee, dat verleggen van die leeftijdsgrens voor nicotine. „Ik had sowieso al afgesproken met mijn ouders dat ik niet zou roken of vaperen”, zegt Max. „Ik vind het een vieze gewoonte”, zegt Klaas-Jan. Een fatbike hebben en hoeven ze allebei niet. „Mijn vader vindt het tokkie, dus het mag ook niet”, zegt Max schouderophalend.

Zelfs de telefoon-in-kluis-regel op school vinden ze prima. Zijn dit niet hele brave antwoorden voor twee tieners? „Nee hoor”, zegt Klaas-Jan. „We zitten in de eerste, we weten gewoon niet beter dan dat we onze telefoon niet mogen in de klas.” Het enige dat gevoelig ligt, is de leeftijdsgrens voor sociale media. „Ik vind niet dat ze dat jongeren moeten verbieden, want het is gewoon leuk.” Er zou wel een tijdsbegrenzing op moeten zitten, denkt Max. „Maar dat is de verant-

Telefoonkluisjes op een middelbare school in Gorredijk. FOTO SIJMEN HENDRIKS/ANP/HH

Fatbikebestuurder in het Vondelpark in Amsterdam. CDA, VVD en D66 willen een minimumleeftijd voor de fatbike. FOTO PIROSKHA VAN DE WOUW

De coalitie wil een minimumleeftijd van 21 jaar voor het kopen van nicotineproducten. FOTO PATRICK VAN KATWIJK/ANP

woordelijkheid van ouders, denk ik.”

Dagje winkelen

Twee begin twintigers die een dagje aan het winkelen zijn met een groep vriendinnen, zijn niet boos over de plannen. Maar ze snappen ze ook niet helemaal. Vapes kunnen kinderen zelfs als ze dertien zijn gewoon overal kopen, verbod of niet, zeggen de twee. Een mannelijke vriend vindt zich wel héél erg op, ondanks het feit dat hij geen last zal hebben van de leeftijdsverhoging. Want waarom mag je met achttien jaar wel stemmen of drinken, maar straks niet roken?

Rocket (16) en Silas (17) zijn vanuit Amsterdam naar Utrecht gekomen, voor een platenbeurs. „Dat is *the hip thing* nu”, zegt Rocket. Ze zijn enthousiast over de plannen voor de fatbike en nicotine. „Het is verschrikkelijk, ik haat fatbikes”, zegt Rocket. „Weg ermee.” En ook de leeftijdsgrens voor sociale media - waar zij dus niet meer mee te maken zullen krijgen - vinden ze helemaal oké.

Alleen over de regel dat de telefoon de hele dag in de kluis moet blijven, twijfelen ze even. „Het is wel prima denk ik hoor, maar ik denk dat wij minder de doelgroep zijn”, zegt Rocket. Ze zitten op het vwo en denken dat vooral leerlingen in de eerste, tweede of derde hier moeite mee zullen hebben. „Die hebben meer moeite met discipline, denk ik”,

„Ik haat fatbikes, weg ermee

Rocket (16) leerling vwo

zegt Silas. Anderzijds, vult Rocket aan, zij zijn juist van de generatie die door corona natuurlijk wel „heel erg tech-dependent” is geworden.

Tech-dependent en op zoek naar lp's op de beurs in Utrecht. Of er geen platenbeurzen in Amsterdam zijn?, „Jawel, maar deze is XXL. Dus hier wilden we wel echt naartoe”, zegt Rocket.

De meeste jongeren maken zich, als ze op de hoogte zijn gebracht van het plan, slechts druk over de regel die hen raakt. Nikki en Ilana snappen eigenlijk veel regels wel. Ze vinden het bijvoorbeeld terecht dat er een helmplicht moet komen voor de fatbike. „Mijn broertjes van 11 en 13 weten ook al hoe je die dingen op moet voeren. Zo gevaarlijk.” En, achteraf, snapt Nikki zelfs de niet-roken-tot-je-21ste-regel ook wel. „Ik zie vaak jongere kinderen al roken, dat is echt niet goed.”

Minderjarigen worden alleen met voornaam opgevoerd.

Bouwwerkers staken bij het kantoor van werkgeversorganisatie VNO-NCW voor een blijvende en betere zwaarwerkregeling. FOTO SIESE VEENSTRA

Christiaan Pelgrim

AMSTERDAM

De 6 miljard euro die de aanstaande coalitie van D66, VVD en CDA wil besparen op de sociale zekerheid is immens. Dat is pijnlijk voor werklozen en arbeidsongeschikten. Maar het is ook nodig, zei CDA-leider Henri Bontenbal bij de presentatie van het regeerakkoord, om het sociaal vangnet „in de toekomst beschikbaar” te houden.

Hoe noodzakelijk zijn deze bezuinigingen op werklozen, arbeidsongeschikten en de pensioenleeftijd? Zit er een idee achter, of zijn het vooral platte bezuinigingen? De drie grootste ingrepen op een rij.

1 | Werkloos: WW-uitkering maximaal één jaar

De maximale duur van de werkloosheidsuitkering WW kan best korter dan de huidige twee jaar, schreef een deskundigencommissie in 2020 in een advies over de arbeidsmarkt. En dat is precies wat het nieuwe kabinet van plan is. De WW-uitkering moet maximaal één jaar gaan duren.

Toch is het kabinetsplan niet in

DRIE INGREPEN IN SOCIAAL VANGNET

Snijden zonder visie: bezuiniging sociale zekerheid past in lange trend

D66, CDA en VVD willen miljarden bezuinigen op sociale zekerheid. Zijn het alleen maar platte bezuinigingen, of zit er ditmaal een idee achter? De drie grootste ingrepen in de verzorgingsstaat op een rij.

lijn met het advies van deze ‘commissie-Borstlap’, onder leiding van oud-topambtenaar Hans Borstlap. Want de commissie stelde voor om eerst te voorkómen dat mensen lang in de WW moeten blijven. De overheid moest een systeem opzetten dat werknemers stimuleert om hun kennis en vaardigheden altijd op orde te houden, zodat zij na baanverlies snel nieuw werk kunnen vinden. Ook moesten werklozen veel intensiever begeleid worden naar een nieuwe baan.

Die aanbevelingen zijn nauwelijks opgevolgd, zegt hoogleraar arbeidsmarkt Ton Wilthagen (Tilburg University). „Dat betekent dat mensen die al lang in dezelfde baan werken, verouderde vaardigheden kunnen hebben. Zij kunnen niet altijd binnen één jaar een nieuwe baan vinden.” Hij denkt vooral aan mensen die niet meekomen in de digitalisering en de „steeds hogere eisen” op de arbeidsmarkt. Zij kunnen straks al na één jaar terugvallen naar bijstandsniveau. „Dat is geen flauwekul.”

De aanstaande coalitiepartijen zeggen graag dat ze de WW „activerender” willen maken, maar voor Wilthagen is duidelijk: „Ze willen gewoon een bezuiniging in

boeken.” De maatregel moet 1,3 miljard euro per jaar opleveren.

Dat past in een trend. Uitkeringen voor werklozen en arbeidsongeschikten zijn de laatste decennia steeds „kariger en selectiever” geworden, zegt Cok Vrooman, emeritus hoogleraar sociale zekerheid en participatie (Universiteit Utrecht).

In 2002 duurde de WW maximaal zeven jaar. Sindsdien is die meermaals ingekort. Steeds weer zeiden ministers dat zij dit deden om de WW „activerender” te maken. Uit de parlementaire behandeling bleek dat het „bezuinigingsmotief” belangrijker was, ontdekte jurist Madhvi Ramparichan, die hier vijf jaar geleden op promoveerde.

2 | Arbeidsongeschikt: geen ruimere WIA-uitkering

Mensen die volledig én voor altijd arbeidsongeschikt worden verklaard, krijgen nu een iets hogere WIA-uitkering dan anderen: 75 procent van hun oude loon in plaats van 70 procent. Het kabinet wil dit ruimere WIA-regime afschaffen, en dat moet uiteindelijk 1 miljard euro per jaar besparen.

Het is ook een antwoord op de lange wachtlijsten bij uitkeringsinstantie UWV, door een tekort aan

verzekeringsartsen die de keuringen kunnen uitvoeren. Die wachtlijsten worden verergerd, zeggen deskundigen, doordat het zo tijdrovend en ingewikkeld is om te beoordelen of iemand die nú niet kan werken, dat in de toekomst ook niet kan. Als artsen daar geen voorspelling meer over hoeven te doen, zou dat veel schelen.

Een derde reden: de WIA-regeling is nu erg ingewikkeld doordat het bestaat uit allerlei verschillende uitkeringsregimes. Dat moet eenvoudiger, zei een andere commissie die twee jaar geleden aanbevelingen deed over een vernieuwing van de arbeidsongeschiktheidsregelingen.

Maar ook hier pikt de aanstaande coalitie slechts één onderdeel uit een bredere lijst van aanbevelingen. Want de deskundigencommissie wilde de WIA óók versimpelen door het meest sobere uitkeringsregime te schrappen – dat plan zou juist geld kosten, een half miljard euro per jaar.

Het gaat dan om de lage ‘vervolguitkering’ waar gedeeltelijk arbeidsongeschikten op den duur in terecht komen als ze veel minder verdienen dan het UWV van hen verwacht. Deze uitkering is vaak ver onder het bestaansminimum.

Het regeerakkoord zegt in de WIA rekening te willen houden met de „menselijke maat”. Hoogleraar Vrooman vindt die formulering „rijkelijk vaag”.

3 | AOW-leeftijd: langer doorwerken

Decennialang was 65 jaar de vanzelfsprekende AOW-leeftijd. Maar in 2012, middenin een economische crisis, spraken VVD, CDA, D66, GroenLinks en ChristenUnie in het zogeheten Lenteakkoord af om de AOW-leeftijd ‘één-op-één’ te laten meestijgen met de levensverwachting: een jaar langer leven, betekent een jaar langer werken.

In 2019 zwakte politiek Den Haag die maatregel af. In het pensioenakkoord sprak het kabinet Rutte III met vakbonden en werkgevers af om de AOW-leeftijd langzamer te laten stijgen: voor ieder jaar dat dat de levensverwachting stijgt, zou de AOW-leeftijd met acht maanden meestijgen. De één-op-één-stijging was erg „hystrisch”, zei premier Mark Rutte.

Deze toezegging haalde vakbonden over de streep om de ingrijpende hervorming van het pensioenstelsel te steunen. Nu die omstreken stelselhervorming bijna is afgerond, komen D66, VVD en CDA terug op de AOW-afpraak die zij zelf als regeringspartijen in Rutte III gemaakt hebben.

Toenemende ongelijkheid ligt op de loer, verwacht hoogleraar Vrooman. Hoogopgeleiden willen soms graag doorwerken op hun AOW-leeftijd, terwijl hun werkgever hen dan mag ontslaan. Terwijl onder mensen in praktische en zware beroepen „een groeiende groep de pensioenleeftijd op deze manier niet gaat halen”.

Wat Vrooman vooral mist in de plannen rond werklozen, arbeidsongeschikten en de pensioenleeftijd, is een visie. Een perspectief op hoe de sociale zekerheid er in 2050 uit moet zien. Niet alleen gericht op de betaalbaarheid en uitvoerbaarheid, zoals nu, maar ook vanuit de „kwaliteit van de samenleving, de sociale samenhang en ongelijkheid”. „Nu blijft de politieke discussie toch vrij beperkt.”

Een Egyptische wachttoren aan de grens met Israël, ten zuiden van de Gazastrook. FOTO AMIR COHEN/REUTERS

CONSULAIRE BIJSTAND

Drie Gazanen willen via de rechter Buitenlandse Zaken dwingen tot hulp bij vertrek

Voor de rechter voeren drie Palestijnse academici een proces om Buitenlandse Zaken te dwingen ze uit de Gazastrook te halen.

Bart Hinke

DEN HAAG

De studievisa liggen klaar – maar dan wel in Jordanië. Hoe kom je daar als je vastzit in de Gazastrook, die advocaat Eva Bezem een ‘openluchtgevangenis’ noemt? „Alleen Nederland kan er betrek tot dat Israël het sleutel-tje opendraait”, zegt ze.

Daarom voeren drie Gazanen maandagochtend een zaak bij de bestuursrechtelijke voorzieningenrechter in Den Haag. Twee van hen willen hun technische opleiding afmaken in Wageningen, nu in Gaza geen enkele academische instelling meer overeind staat. De derde Gazaan, Al Jazeera-journalist Hisham Zakkout, heeft een onderzoeksbeurs bij NIAS. Dat is het Nederlandse instituut voor sociale studies en geesteswetenschappen in Amsterdam, dat onder de Koninklijke Nederlandse Akademie voor Wetenschappen valt.

Het ministerie van Asiel en Migratie gaf de drie een machtiging tot voorlopig verblijf. Volgens Bezem mogen in totaal 42 Gazanen voor werk, studie of onderzoek naar Nederland, maar het ministerie van Buitenlandse Zaken levert geen consulaire bijstand „Dat is A zeggen”, aldus Bezem, „maar geen B.”

Wie zich overigens evacuatievluchten voorstelt vanuit Amsterdam, heeft het mis: het gaat volgens de advocaat erom dat Nederland als „statelijke actor” deze Gazanen bij de Israëlische autoriteiten opgeeft als mensen die mogen evacueren. Volgens haar doen hulporganisaties de rest.

De zitting draait om de vraag of een uitzondering tot norm moet worden verheven. Tijdens de twee jaar durende Israëlische vergeldingsoorlog tegen Hamas werden afgelopen zomer zestien Pa-

lestijnen met een machtiging voor een studievizum wél geholpen om de Gazastrook te verlaten. Maar dat was een uitzondering, stelt de landsadvocaat namens demissionair minister David van Weel (Buitenlandse Zaken, VVD). Want destijds, in de zomer van 2025, was de humanitaire situatie onhoudbaar. Daarna werd een staakt-het-vuren afgesproken. De rechter vraagt Bezem naar de vrees van het ministerie voor precedentwerking.

De advocaat noemt Gazanen een „uitzonderlijke groep”, omdat Israël hun bewegingen controleert.

„

Uitgangspunt is dat er geen recht op consulaire bijstand bestaat

Landsadvocaat

Uitingen van Van Weels voorganger Caspar Veldkamp (NSC), die afgelopen zomer met NSC-bewindsvoerders opstapte toen het kabinet in hun optiek te weinig actie ondernam tegen Israël, komen volgens Bezem neer op „een verschuiving” van het beleid. Uit de vermelding van de evacuatie op het weblog van de minister, leidt ze af dat hij zich „de publieke taak heeft aangetrokken”. Daar kunnen opvolgende Gazaanse uitgezigers rechten aan ontlennen, bepleit ze. Volgens haar wijzen uitspraken van de afdeling bestuursrecht van de Raad van State rond de tolkenregeling, waarbij Afghanen naar Nederland konden komen na de machtsovername door de Taliban, ook in die richting.

De landsadvocaat stelt dat aan het weblog of de uitspraken geen nieuw beleid of relevante jurisprudentie kunnen worden ontleend. Er is niet eens een besluit, zegt hij, waartegen een zaak gevoerd kan worden. De bestuursrechter zou zich dan ook niet-ontvankelijk moeten verklaren. „Uitgangspunt is dat er geen recht op consulaire bijstand bestaat” en daar doet een „ad-hocuitzondering” zoals afgelopen zomer niets aan af, zegt hij.

Ter illustratie voert de landsadvocaat aan dat Nederland sinds 1 december ook geen consulaire bijstand meer biedt aan mensen die in het kader van gezinsherenigingen vanuit Gaza komen. Afgelopen twee jaar maakten ruim tweehonderd Palestijnen hier gebruik van.

Hoongelach

De humanitaire situatie is verbeterd sinds het staakt-het-vuren tussen Hamas en Israël. Maar als de landsadvocaat dat benoemt, klinkt in de rechtszaal hoongelach van tientallen sympathisanten van de Palestijnse academici – een groot deel luistert mee in de zaal ernaast via een videoverbinding. Afgelopen weekend kwamen dertig Palestijnen om bij een Israëlische luchtaanval, waarmee het dodental sinds het staakt-het-vuren volgens het Volksgezondheidsministerie in Gaza is opgelopen tot boven de vijfhonderd. Het gevaar voor haar cliënten is evident, zegt Bezem.

Adjunct-directeur Marlous Wilmsen vertelt dat NIAS specifiek beurzen uitreikt aan onderzoekers die in eigen land gevaar lopen, onder wie ook journalisten. Ze benadrukt: „Maar het gaat om hun onderzoek.” Het project waar Hisham Zakkout aan werkt, heet ‘Getuigen tot zwijgen gebracht: hoe journalisten in Gaza oorlogsmisdaden documenteren onder dubbele repressie.’ In een voorgedragen verklaring tijdens de zitting benoemt hij „de pijnlijke ironie dat mij mogelijk het zwijgen wordt opgelegd nog vóór het onderzoek begint”. De uitspraak volgt op 16 februari.

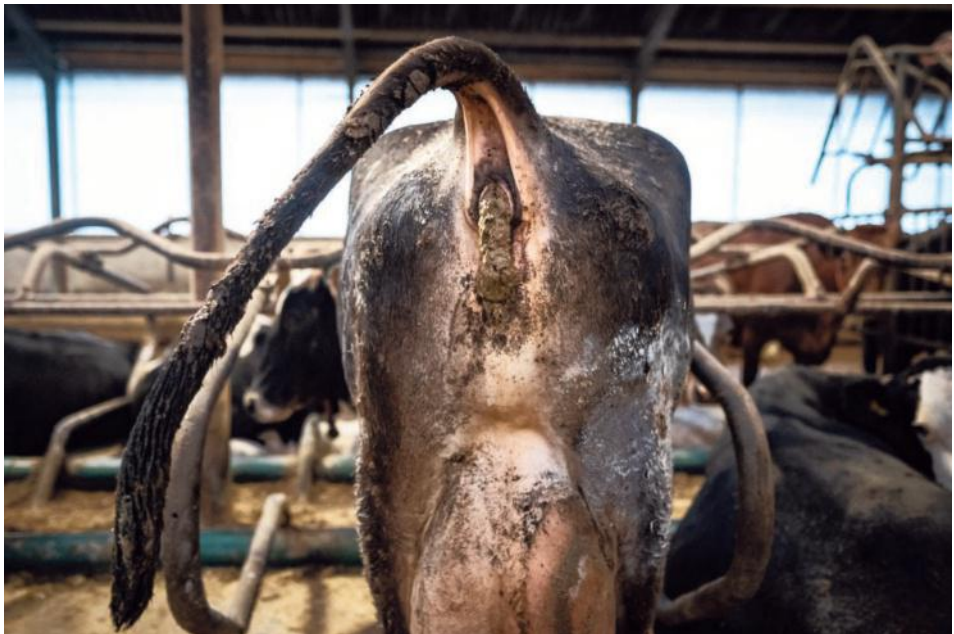
Boer **Jan Teade Kooistra** op zijn melkveebedrijf in Eagum.

REPORTAGE **STIKSTOF**

Boeren mogen een derde minder mest uitrijden. ‘Het voelt krom’

Jarenlang mochten Nederlandse boeren meer mest op hun land brengen dan hun Europese collega's, maar die uitzonderingspositie is sinds 1 januari voorbij. Dat levert problemen op voor Nederlandse boeren, die hun mest moeilijk kwijt kunnen. Op bezoek bij twee Friese melkveehouders.

Door **Enzo van Steenberg** Fotografie **Kees van de Veen**

Melkveebedrijf van boer Yke Bijlstra in Drogeham.

Boer **Yke Bijlstra**.

DROGEHAM/EAGUM

Yke Bijlstra (27) praat het liefst in de stal. Hij leunt tegen een muurtje, in blauwe werkoverall, handen in de zakken. Er staan hier 120 melkkoeien en wat jongvee, ze hebben ook nog 26 vleeskoeien, verder op het erf in Drogeham, Noordoost-Friesland. Als een koe begint te poepen wordt hij alert. „Hoor je, hoor je”, zegt hij, en hij klapt in zijn handen. „Zo moet het klinken als een koe poept, klap-klap. Dan is de koe gezond. Goede mest.”

Je moet niet raar opkijken als een boer over goud praat, terwijl hij het over poep en urine heeft. Mest laat het gras sneller groeien, en van dat gras eten de koeien weer. Jaren ging dat in een cirkel rond op de boerderij waar Bijlstra werkt: ze reden alle mest van eigen koeien zelf uit over het grasland rond de boerderij, maaiden het gras als het mals was, en konden dat - deels gedroogd - weer voeren aan de dieren.

Nu lukt dat niet meer. Sinds 1 januari mogen Nederlandse boeren geen extra mest meer uitrijden ten opzichte van hun Europese collega's. De uitzonderingspositie die Nederland sinds 2004 had, is opgeheven door de Europese Commissie, onder luid maar vruchteloos protest van demissionair minister Femke Wiersma (BBB, Landbouw). Doelen voor (grond)waterkwaliteit heeft Nederland volgens de Commissie onvoldoende gehaald, en daarom is het afgelopen met de voorkeursbehandeling.

De laatste jaren is de hoeveelheid mest die op land mocht worden gebruikt in stappen afgebouwd - nu zijn ook de laatste vrijstellingen opgeheven. Boeren die nog een ontheffing hadden, mogen sinds 1 januari een derde minder mest op het land brengen, vooral om ervoor te zorgen dat er minder stikstof (nitraat) in de bodem komt. Het Europese maximum ligt op 170 kilo stikstof uit dierlijke mest per hectare, terwijl die voor Nederlandse boeren jaren op 250 kilo lag.

140.000 koeien

Alfons Beldman, die aan Wageningen University & Research onderzoek doet naar melkveehouderij en duurzaamheid, heeft berekend dat sinds dit jaar zo'n 2,2 miljoen kilogram stikstof uit mest minder het land op kan. Dat komt overeen met de mest van ongeveer 140.000 koeien (er zijn 1,5 miljoen melkkoeien in Nederland, en ongeveer eenzelfde aantal vleeskoeien). Niet elke koe produceert evenveel mest, maar het gaat om enorme aantallen vloeibare mest die op de markt komen. Denk aan, grove schatting, 160.000 volle tankwagens - een file van Utrecht tot voorbij Moskou.

Ineens is melkveehouder Yke Bijlstra speler op die mestmarkt. Want mest die je niet kwijt kunt, moet weg. Alternatieven zoals meer grond kopen of minder koeien houden vinden veel boeren niet haalbaar - dat is te duur om hun bedrijf te laten overleven. In sommige provincies, zoals Drenthe of Flevoland, zijn er wel akkerbouwers die de mest kunnen gebruiken om hun gewassen te laten groeien. Daar worden al jaren afspraken gemaakt over het opkopen van mest.

Maar in Friesland, waar traditioneel veel melkveeouders zijn met grasland

Yke Bijlstra.

Jan Teade Kooistra.

en weinig akkerbouwers, hebben boeren een probleem: waar moet hun mest naartoe? En kunnen ze het wel betalen om af te voeren? Bijlstra: „Ik vind het heel kwalijk. Nu moeten we straks voer gaan inkopen, terwijl we mest wegbrengen. Dat is toch niet logisch? Ik ben bang dat jonge mensen terugschrikken om een bedrijf over te nemen, omdat de opbrengsten hierdoor dalen.”

Automatisch de mestkelder in

Jan Teade Kooistra (56) drinkt koffie in zijn keuken, iPad en telefoon bij de hand om het werk van de machines in de stallen te volgen. Hij zit vlak achter de oude stal die er al meer dan honderd jaar staat, gebouwd door zijn voorouders, precies tegenover het witte dorpstorentje van Eagum, iets onder

„Er zijn best veel plekken waar het oppervlaktewater goed is, daar zouden we meer mest moeten kunnen uitrijden

Jan Teade Kooistra
melkveehouder

Leeuwarden. 240 melkkoeien heeft hij, ze staan in een relatief nieuwe stal op zijn terrein, gebouwd in 2012. Als het lekker weer is, pakt hij achter het erf een bootje en vaart hij zo het beschermde natuurgebied de Alde Feanen in.

Mest uitrijden mag tot 1 september, en daarna weer vanaf half februari. Nu zit het in de mestkelder, onder de stal. Kooistra voerde altijd al 2.000 kuub mest per jaar af. Daar komt nu iets van 3.000 kuub bij, en de prijs daarvoor is met zo'n 35 euro ook nog eens veel hoger geworden: „Ook de kuubs die we al afvoerden, kosten ons meer geld. Dus we zijn wel 130.000 euro meer kwijt per jaar.”

In mest zitten stikstof, fosfaat, organische stoffen. Een deel daarvan wordt opgenomen door het gewas, maar een deel spoelt de grond in en dat is slecht voor de waterkwaliteit. Dan krijg je algenbloeï en zuurstoftekort, vissen die eronder kunnen lijden en mogelijke invloed op het drinkwater. Vorig jaar concludeerde de Unie van Waterschappen, na onderzoek van kennisinstituut Deltares op 172 meetlocaties, dat in de helft van de landbouwgebieden de waterkwaliteit in sloten en beken onvoldoende is.

Sinds midden jaren negentig is de nitraatconcentratie (stikstof) in water dat wegspoelt van boerderijen juist enorm afgenomen - het gaat dus al veel beter dan vroeger, al stagneert die vooruitgang de afgelopen jaren. Wie kijkt naar de Friese meetpunten voor fosfor en stikstof, ziet dat het op veel plekken helemaal niet zo slecht gaat.

Een Friese of Spaanse boerderij

Zo ziet scheidend minister Wiersma het ook, schreef ze in december aan de Tweede Kamer: op de meeste agrarische bedrijven die gebruikmaakten van de uitzonderingsregeling voor mest kwam minder nitraat in het grondwater terecht dan volgens Europese normen mag. Het zijn vaak boerderijen met veel grasland - dat houdt schadelijke stoffen relatief goed tegen. Niet voor niets was veel grasland een voorwaarde om meer mest te mogen gebruiken. Maar volgens de Europese Commissie is het niet genoeg: bij 20 procent van de meetpunten voldoet de waterkwaliteit niet - én op veel plekken verslechtert de situatie de laatste jaren weer.

Het nieuwe kabinet wil natuurherstel bevorderen door rechten voor aantallen dieren en voor fosfaat af te romen als een bedrijf (buiten de familie) overgaat op een nieuwe eigenaar, bleek eind vorige week uit het regeerakkoord van D66, CDA en VVD. Het is nog onduidelijk om welke percentages het gaat. Om meer profijt te halen uit mest die 'over' is, wil het kabinet dat wordt geëxperimenteerd met gedroogde vormen, die als exportproduct zouden kunnen dienen. Kippenmest kan bijvoorbeeld al worden omgezet in brandstof, maar met koeienmest is dat moeilijker.

Kooistra loopt zijn erf op. Hij pakt een handje bierbostel - krachtvoer voor de koeien - uit een zak en steekt zijn neus erin. Hij loopt de grote stal in, wijst naar een stevige witbruine koe: „Zie je hoe mooi?” Het doet hem pijn dat voor zijn Friese boerenbedrijf nu dezelfde normen gelden als voor een boer in, hij roept maar wat, Zuid-Frankrijk of Spanje. Terwijl het weer (in een nat jaar is er meer waterverontreiniging), de ondergrond (gras houdt

veel vast, in zand spoelt meer weg) en de werkwijze (hoe verdeel je de mest op het land) van de boer enorm belangrijk zijn voor de schadelijkheid van mest in het water.

Kooistra: „Wij willen best meewerken aan verbeteren van het water, dat moet ook, maar kijk naar de metingen per gebied. Er zijn best veel plekken waar het oppervlaktewater goed is, daar zouden we meer mest moeten kunnen uitrijden. Waar het water niet goed genoeg is, moeten we dat eerst oplossen. Nu is het overal gewoon die mest afvoeren en verder niks. Terwijl het gewoon top is, mest, een geweldige voedingsstof.”

Erger nog - Yke Bijlstra begon er in Drogeham ook meteen over - vindt hij dat boeren nu wel weer kunstmest mogen uitrijden, in plaats van gewone mest. Terwijl dat óók slecht is voor het water. Wageningen University berekende enkele jaren geleden dat er tot 2030 door het verliezen van de uitzonderingspositie waarschijnlijk 18 procent minder stikstof en fosfaat uit dierlijke mest in het water zal komen. En inderdaad: er komt ook 3 procent extra stikstof in het water door meer kunstmestgebruik, volgens de onderzoekers, maar het water zal desondanks verbeteren, stond in het rapport dat met de Tweede Kamer werd gedeeld.

Kooistra: „Dat zeggen de modellen. Maar wie zegt dat er niet véél meer kunstmest gebruikt gaat worden? In het buitenland snappen ze er werkelijk he-le-maal niets van dat wij nu méér kunstmest gaan gebruiken. Het voelt krom en het is krom.”

De politiek wachtte af

Alfons Beldman van de universiteit, niet betrokken bij dat specifieke onderzoek, denkt dat er minder schadelijke stoffen in het water zullen komen, maar begrijpt desondanks de frustratie van boeren. Beldman: „We hebben in Nederland heel lang gedacht dat we die uitzonderingspositie wel zouden behouden. Maar je zag tegelijkertijd dat we qua waterkwaliteit niet de doelen haalden. Als je dan blijft afwachten, komt de klap een keer. Je kunt je afvragen of dat de schuld van boeren is, of dat er op politiek niveau eerder beslissingen genomen hadden moeten worden.”

Nederlandse boeren, zegt Beldman, halen hogere opbrengsten van hun grasland in vergelijking met Europese collega's. Daar past volgens hem nu eenmaal een hoger mestgebruik bij - in ons land meer mest uitrijden vindt hij dus niet gek. Daar komt nog bij dat door het vervallen van de uitzonderingspositie nu grasland door boeren wordt omgezet in bebouwd land. Daar door komt op zichzelf al veel stikstof vrij, en op akkerbouwgewassen worden vaak ook meer chemische middelen gebruikt - allebei een risico voor de waterkwaliteit. Beldman: „Er zijn best veel onzekerheden, dus ik begrijp wel dat die boeren zich afvragen wat je hier nou mee wint.”

Jan Teade Kooistra stapt de drempel van zijn stal over, kijkt rond en wijst naar zijn land. Dat land is onbetaalbaar geworden, zegt hij. Iedereen wil grond om maar mest kwijt te kunnen. Kooistra: „Dat geeft spanning onder boeren. Als een stukje grond vrijkomt, springt iedereen er bovenop. En je ziet: de sterksten kunnen het betalen, en de financieel minder sterke spelers gaan eraan onderdoor.”

Olha Hontsjarova, directrice van het Regionaal Museum van Lokale Geschiedenis, met de vitrines die door Russen zijn geplunderd.

REPORTAGE OORLOG IN OEKRAÏNE

'Rusland wil echte geschiedenis van Oekraïne uit het geheugen wissen'

Het historisch museum in Cherson is door de Russen geplunderd. Voorbeeld van culturele genocide, zegt de directeur. „Ons museum toont hoeveel volkeren hier leefden.”

Door **Floris Akkerman** Fotografie **Kostyantyn Chernichkin**

CHERSON

Zo eenzaam zonder zijn kunstvoorwerpen hoort een museum niet te zijn. Alleen een enkele tekening, beschrijving of landkaart is achtergebleven. Terwijl ze over de licht krakende visgraatvloer loopt, schijnt museumdirecteur Olha Hontsjarova mistroostig met een zaklamp op de ene na de andere lege vitrine. Op de minisokkels en doorzichtige legplanken ontbreken de kunstvoorwerpen.

Het Regionaal Museum van Lokale Geschiedenis in Cherson is leeggeroofd. 23.000 museumstukken, zoals sieraden, munten, wapens en gouden en zilveren voorwerpen uit de Oudheid, namen de Russen mee voordat Oekraïne na negen maanden bezetting de Zuid-Oekraïense stad bevrijdde in november 2022. De tranen stonden in haar ogen toen ze daarna voor het eerst in haar museum kwam, vertelt directeur Hontsjarova terwijl ze in het schemerdonker door het museum loopt met haar jas aan. Ze is al meer dan veertig jaar verbonden aan het museum en kent ieder voorwerp. Culturele genocide, noemt ze de kunstroof.

Deze term omvat de systematische vernietiging van de culturele identiteit

van een bevolkingsgroep. Rusland is daarmee opzettelijk bezig in Oekraïne, meent de 66-jarige Hontsjarova. Kenmerkend voor zo'n groep zijn de eigen taal, gebedshuizen, historische gebouwen, bibliotheken, kunst, musea en archeologische vindplaatsen.

Want volgens Hontsjarova zit er een bewuste gedachte achter het stelen van kunstvoorwerpen. In het gebied, vertelt ze, leefden Scythen, Grieken, Sarmaten, Ostrogoten en Bulgaren. Hun vroegere aanwezigheid, benadrukt ze, bewijst dat dit van oorsprong geen Russisch gebied is.

Dat is wel wat de Russen de buitenwereld graag doen geloven. Oekraïne is altijd Russisch geweest, klinkt de Kremlin-propaganda, waarmee Moskou probeert de geschiedenis te verdraaien. „Toen de Russen Cherson bezetten”, vertelt Hontsjarova, „beweerdten ze dat dit gebied van oorsprong Russisch is. Dit was nooit het geval. Ons museum laat zien hoeveel volkeren hier leefden. We hebben juist een gelaagde geschiedenis”.

De roof had daarom een duidelijk doel, zegt Hontsjarova. „Rusland wil de echte geschiedenis uit het geheugen van de mensen wissen en zijn eigen visie daarvan opleggen.”

Op zoek naar bewijs van diefstal
Toen de Russen Cherson hadden verla-

ten, was Vitali Tytysj een van de eersten die het geplunderde Regionaal Museum van Lokale Geschiedenis bezocht. Hij behoort tot een speciale eenheid binnen de Oekraïense krijgsmacht die zich ontfermt over het Oekraïense cultureel erfgoed. Zo gaat hij op zoek naar bewijs van diefstal van kunstobjecten door de Russen en daarom reist hij langs de frontlinie, vertelt hij via een videoverbinding vanuit een café bij het Oost-Oekraïense front. Tevens is hij voorzitter van de Oekraïense Raphael Lemkin Vereniging, vernoemd naar de Poolse jurist Raphael Lemkin (1900-1959), die de term genocide muntte en daarin ook cultuur betrok.

Na de bevrijding van Cherson sprak Tytysj (58) met getuigen en museummedewerkers. Van hen hoorde hij hoe de Russen te werk waren gegaan, vertelt hij. Onder het mom van evacuatie brachten ze de kunstwerken weg. De Oekraïense plaatsvervangend museumdirecteur hielp volgens Tytysj mee aan de roof. Ook medewerkers van de FSB, de Russische geheime dienst, waren bij de diefstal betrokken, beweert hij. Net als vertegenwoordigers van het Russische bezettingsbestuur van de Krim, het door Rusland in 2014 geannexeerde schiereiland. Hij spreekt van „een officiële plundering. Een misdaad. Zij voerden beleid uit dat door de leiding

van het land was opgelegd.”

Schuin tegenover het regionale museum ligt het eveneens gesloten Kunstmuseum van Cherson. Hier roofden, volgens de Defensie Inlichtingendienst van Oekraïne, de Russen tijdens hun bezetting ruim 1.200 schilderijen, waaronder het werk van bekende Oekraïense kunstenaars. Uit andere musea namen de Russen eveneens Oekraïense kunst en voorwerpen mee. Toenmalig minister van Cultuur Mykola Totsiytsky zei vorig jaar tegen het Oekraïense persbureau Ukrinform dat in de door Rusland bezette gebieden 1,7 miljoen objecten van het Oekraïense cultureel erfgoed zijn gestolen: van archeologische vondsten tot hele museumcollecties.

De musea worden niet alleen leeggeroofd, ze worden ook gebombardeerd door Rusland. Volgens UNESCO zijn 38 musea beschadigd als gevolg van de oorlog.

Tytysj vermoedt dat de verdwenen kunstobjecten uit het Regionaal Museum van Lokale Geschiedenis in Cherson zich bevinden in twee staatsmusea op het door Rusland in 2014 geannexeerde schiereiland de Krim. „De twee directeuren waren aanwezig bij de plundering. Er zijn redenen om aan te nemen dat zij de voorwerpen hebben meegenomen.”

Niet in genocideverdrag VN
Juridisch gezien kan Tytysj de diefstal geen culturele genocide noemen, want de Verenigde Naties hebben het niet opgenomen in het genocideverdrag van 1948. De plundering en het patroon van doelbewuste aanvallen op Oekraïens cultureel erfgoed ziet hij wel als bewijs van Ruslands intentie om de Oekraïense identiteit uit te wissen en daarmee genocide te plegen.

„Genocide is niet alleen massamoord, maar een compleet systeem van misdaden gericht op de vernietiging van een natie als zodanig. Om het misdrijf van genocide te bewijzen, is het volgens internationale rechtbanken noodzakelijk om genocide-intentie aan te tonen. Dit wordt bewezen door misdaden tegen de cultuur, waaronder de vernietiging van musea.”

Tytysj ziet de ontvoering van Oek-

Genocide is niet alleen massamoord, maar een compleet systeem van misdaden gericht op de vernietiging van een natie als zodanig

Vitali Tytysj
Oekraïense krijgsmacht

raïense kinderen door Rusland ook als bewijs van genocide. Evenals het creëren van onleefbare omstandigheden door Russische aanvallen op de Oekraïense energievoorzieningen tijdens de huidige koude winter.

„Wat betreft de Russische regering bestaat er geen Oekraïense cultuur, natie en geschiedenis”, verklaart hij. „Daarom wist Rusland alle sporen van Oekraïense culturele aanwezigheid en de historische herinnering daaraan uit.”

In zijn mening staat Tytysj niet alleen. In 2024 nam de parlementaire assemblee van de Raad van Europa een resolutie aan waarin wordt gesteld dat „de culturele uitwisseling en de opzettelijke vernietiging en plundering van cultureel erfgoed deel uitmaken van de genocidecampagne die de Russische Federatie voert tegen het Oekraïense volk”.

De resolutie verwijst naar Russische uitspraken. Overheidsfunctionarissen, mediacommentatoren en andere publieke figuren gebruiken eliminatietoriek over Oekraïne.

Meerdere malen heeft president Vladimir Poetin benadrukt Oekraïne te zien als een kunstmatig land waarvoor „geen historische basis is”. Oud-president Dmitri Medvedev, tegenwoordig vicevoorzitter van de Veiligheidsraad, ontkent het bestaan van een Oekraïense identiteit. „Een allesverslindende leugen, een grote nep. Dit fenomeen heeft nooit eerder bestaan. En het bestaat ook nu niet”, schreef hij in april 2022 op Telegram. Het Russische ministerie van Cultuur antwoordt niet op vragen van NRC en is telefonisch niet bereikbaar.

Cultuur, zegt Kristin Hausler via een videoverbinding, gaat over identiteit, over mensen. „Als dit in Oekraïne verdwijnt, is er geen verleden meer, geen identiteit meer en dus geen toekomst meer.” Hausler is directeur van het Centrum voor Internationaal Recht in Londen en gespecialiseerd in cultureel erfgoed rond conflicten. Ze deed onderzoek naar de bescherming van cultuurerfgoed in Oekraïne tijdens de oorlog.

Hoewel wat er in Oekraïne gebeurt, wordt aangeduid als culturele genocide, merkt Hausler op dat dit geen juri-

dische term is waarvoor individuen vervolgd kunnen worden. „De vernietiging van erfgoed kan echter wel worden vervolgd als oorlogsmisdaad. En als aanvallen op cultureel erfgoed wijdverspreid en systematisch zijn, kunnen ze zelfs neerkomen op misdaden tegen de menselijkheid.”

Volgens het Statuut van Rome, het verdrag waarop het Internationaal Strafhof gebaseerd is, zijn aanvallen op gebouwen die aan kunst zijn gewijd een oorlogsmisdaad als ze geen militair doel dienen. Het Verdrag van Den Haag van 1954 stelt dat diefstal en plundering van cultureel erfgoed tijdens gewapende conflicten strafbaar is.

Hausler vermijdt zelf de term culturele genocide vanwege het gebrek aan rechtsregels. Ze stelt wel dat de vernietiging van culturele gebouwen, kunstdiefstal en de massale toe-eigening van cultureel erfgoed kunnen worden beschouwd als een indicatie van genocide onder internationaal recht. „Onder internationaal recht draait genocide om de fysieke, biologische vernietiging van een groep. Maar de vernietiging van erfgoed gaat vaak hand in hand met genocide. In het voormalige Joegoslavië werd de wijdverspreide vernietiging van moskeeën en andere culturele locaties door rechtbanken gebruikt om te bevestigen dat wat er in Srebrenica gebeurde wel degelijk genocide was, een misdaad die bijzonder moeilijk te bewijzen is. Hetzelfde zou kunnen gelden voor de massamoorden die in Oekraïne zijn gepleegd.”

In het Regionaal Museum van Lokale Geschiedenis in Cherson wil Hontsjarova graag nog een tentoonstellingsruimte laten zien, die over de Tweede Wereldoorlog. Het ruikt er vochtig. De visgraatvloer is deels nat door een lekkage. Een deel van het plafond is verzakt, met een gat erin als gevolg van een Russisch bombardement.

Als er brokstukjes naar beneden vallen, bekruipert haar een lichte angst. Ze dringt erop aan om weg te gaan vanwege het instortingsgevaar. „De Russen vernietigen zelfs museumgebouwen, zodat ook daar geen herinnering meer aan is. Ze noemen dit museum een militair doelwit, maar hier heeft nooit een militair gezeten.”

Een medewerker van het museum in Cherson **checkt het dak** dat onlangs is beschadigd door een Russische aanval.

PROFIEL **LAURA FERNÁNDEZ DELGADO** GEKOZEN PRESIDENT COSTA RICA

Rechts blijft winnen in Latijns-Amerika

Met Fernández past Costa Rica's keuze in een brede, regionale trend; rechtse beloftes om criminaliteit hard aan te pakken.

Boris van der Spek

MEXICO-STAD

Laura Fernández heeft de presidentsverkiezingen in Costa Rica gewonnen. De 39-jarige oud-minister kreeg zondag circa 49 procent van de stemmen, genoeg om al in de eerste ronde de overwinning op te eisen. De winst van de kandidaat van regeringspartij PPSO is geen verrassing: de oppositie was versplinterd. Fernández heeft haar overwinning grotendeels te danken aan de populariteit van huidig president Rodrigo Chaves, die haar aanwees als degene die zijn politieke project moet voortzetten.

Costa Ricanen zijn overwegend positief over de president, ondanks tegenvallende economische groei en de veiligheidsproblemen.

Met name veiligheid was bij deze verkiezingen een prioriteit: sinds het aantreden van Chaves in

Laura Fernández zondag bij het uitbrengen van haar stem in een stembureau in Cartago. FOTO MARVIN RECINOS/AFP

2022 werden ieder jaar circa negenhonderd moorden gepleegd, bijna 50 procent meer dan in de jaren ervoor. Met 16,7 moorden per 100.000 inwoners is Costa Rica statistisch het op twee na gevaarlijkste land in Midden-Amerika. Een scherp contrast met het jarenlange beeld van toeristenparadijs.

Belangrijkste reden voor de toename is de steeds grotere rol als

doorvoerhaven voor cocaïne die het land heeft gekregen. Zowel Mexicaanse kartels als Colombiaanse drugsorganisaties verstopen veel drugs in containers met ananassen, bananen en meloenen, bestemd voor de VS en Europa.

De huidige president beloofde een beleid geïnspireerd op het nabijge El Salvador, waar president Nayib Bukele met een keiharde

aanpak van straatbendes misdaadcijfers drastisch omlaag bracht.

Chaves beloofde in de laatste maanden eenzelfde soort megavangenis te bouwen in Costa Rica als Bukele deed en liet hem overkomen om de eerste steen te leggen.

Fernández, een universitair docent die twee keer een ministerspost bekleedde in Chaves' regering, zei die plannen te willen

doorzetten. Ook wil ze op bepaalde plekken met hoge criminaliteitscijfers burgerrechten opschorten om criminelen harder aan te pakken.

Trend in Latijns-Amerika

De versplinterde oppositie in Costa Rica vreest dat met de op Bukele geïnspireerde aanpak ook diens ontmanteling van de democratie wordt overgenomen. Tegelijkertijd past de zege van Fernández in een breder patroon van overwinningen van rechts bij presidentsverkiezingen in Latijns-Amerika.

Zo wonnen vorig jaar rechtse leiders presidentsverkiezingen in Chili en Ecuador, twee landen die net als Costa Rica lange tijd lage criminaliteitscijfers kenden, maar de laatste jaren met een geweldsgolf kampen. In Chili en Ecuador noemden de rechtse winnaars Bukele en diens aanpak van criminaliteit als voorbeeld.

Costa Rica zet met de winst van Fernández deze verkiezingstrend in Latijns-Amerika voort: kiezers zien veiligheid als hun hoogste prioriteit bij verkiezingen, en met name populistisch-rechts overtuigt met beloftes van een keiharde aanpak à la Bukele in El Salvador, zelfs als democratische waarden daarmee onder druk komen te staan.

Marius Borg Høiby, zoon van de Noorse kroonprinses Mette-Marit, zit naast zijn moeder tijdens een evenement in Oslo in juni 2022. FOTO LISE ÅSERUD/NTB/AFP

KONINGSHUIS NOORWEGEN

Stiefzoon van Noorse kroonprins voor rechter, koningshuis in spagaat

Dinsdag begint de rechtszaak tegen de stiefzoon van kroonprins Haakon, verdacht van verkrachting en drugsbezit.

Titia Ketelaar

AMSTERDAM

De spagaat waarin de Noorse koninklijke familie zich bevindt, werd afgelopen week opnieuw duidelijk. Op een persconferentie woensdag zei kroonprins Haakon, volgens Noorse media geëmotioneerd, eerst dat „onze gedachten bij iedereen zijn die door deze zaak is geraakt. (...) We begrijpen dat dit een moeilijke tijd is voor velen van u, en we voelen met u mee”.

Daarna wees de oudste zoon van koning Harald erop dat Noorwegen een rechtsstaat is. En daarna zei hij pas dat hij en zijn echtgenote Mette-Marit houden van Marius Borg Høiby, zijn stiefzoon. Hij is, zo zei de kroonprins, „een belangrijk lid van onze familie”.

Høiby (29) wordt verdacht van vier gevallen van verkrachting, van meerdere gevallen van fysieke en mentale mishandeling, en van het vervoeren van 3,5 kilo marihuana. Het proces tegen hem begint deze dinsdag en zal naar verwachting zeven weken duren. Als hij schuldig wordt bevonden, kan hij een maximale celstraf van tien jaar krijgen.

Zijn advocaat Petar Sekulic zei vorige week tegen Noorse media dat Høiby „alle aanklachten van

seksueel misbruik ontkent, net als de meerderheid van de aanklachten wegens geweld”. Zijn cliënt zal zijn versie van de gebeurtenissen „gedetailleerd uiteenzetten voor de rechtbank”. Na zijn arrestatie in 2024 bekende Høiby wel dat hij „onder de invloed van alcohol en cocaïne na een woordenwisseling” zijn vriendin had geslagen.

Geen lid Koninklijk Huis

Het lastige voor de koninklijke familie is dat Høiby weliswaar geen lid is van het Koninklijk Huis en geen officiële publieke rol vervult, maar tegelijkertijd wel familie is. Dat bleek afgelopen jaren ook lastig voor Høiby, schreef moeder Mette-Marit in een openbare brief toen haar zoon twintig werd.

Toen zij in 2001 trouwde met prins Haakon, was Høiby vier en hij groeide - net als zijn halfzus Ingrid Alexandra (nu 22) en halfbroer Sverre Magnus (20) - op voor de ogen van de Noren. Maar zij zijn als kleinkinderen van koning Harald de nummer twee en drie in lijn voor de troonopvolging. Ingrid Alexandra maakte vorige week haar eerste grote officiële werkreis, naar Lapland. Høiby groeide ondertussen op met één voet in het paleis en met de andere in de gewone wereld waarin hij een baan moest zoeken.

Hij werd gezien als publiek figuur en was het tegelijkertijd niet.

Met wapen op sociale media

Enkele keren heeft Mette-Marit geprobeerd hem te beschermen tegen al te veel media-aandacht. „Jeugdzondes” belandden volgens haar onterecht op voorpagina's, daarna kwamen verhalen over cocaïnegebruik in nachtclubs. Ze wees erop dat ook zij een „wilde jeugd” had. Tegelijkertijd koos Høiby zelf ook

„

Hij is Noors burger, heeft daarmee zelfde plichten en rechten als ieder ander

Kroonprins Haakon over stiefzoon

vooraandacht: hij was een graag geziene gast in het uitgaansleven van Oslo, poseerde op sociale media met geld en een wapen, en had dates met influencers en modellen.

Een aantal van hen vertelde in augustus 2024, nadat hij werd gearresteerd op verdenking van mishandeling van zijn toenmalige vriendin, dat ook zij door hem zijn mishandeld. Nora Haukland, bekend van de Noorse versie van *Love Island*, vertelde in een post op In-

stagram dat Høiby haar „heeft geslagen” en haar „appartement heeft vernield”.

Na de arrestatie vertelde Haakon dat de familie „lange tijd heeft geprobeerd Marius op een plek te krijgen waar hij hulp kan krijgen”. Mette-Marit herhaalde in december, in een documentaire van publieke omroep NRK, dat ze „professionele hulp” hadden gezocht. Ze zei dat ze „ontdaan” was dat mensen „kritiek hebben hoe we dit als ouders hebben aangepakt. Dat we het niet serieus zouden hebben genomen”.

Beide ouders wijzen er steeds op dat het aan justitie is te bepalen wat met Høiby moet gebeuren. „Ik ben ervan overtuigd dat degenen die verantwoordelijk zijn voor het proces ervoor zullen zorgen dat het netjes, behoorlijk en juist verloopt”, zei prins Haakon woensdag. En wijzend op zijn stiefzoon: „Hij is een burger van Noorwegen, en daarmee heeft hij dezelfde plichten - en rechten - als ieder ander.”

Haakon noch Mette-Marit zal in de rechtszaal aanwezig zijn. De kroonprins voert zijn gewone werkzaamheden uit. Zijn echtgenote, die aan longfibrose lijdt en op een longtransplantatie wacht, is elders, zo meldt het paleis. Zo'n tweehonderd journalisten, zowel Noorse als

buitenlandse, zullen er wel zijn.

Contact met Epstein

Het is overigens niet het enige schandaal dat de familie treft. Uit de vrijgegeven Epstein-documenten blijkt dat Mette-Marit in 2013 in het huis van de veroordeelde zedendelinquent in Palm Beach (Florida) verbleef toen hij er niet was. Ook mailt hij haar over zijn „jacht op vrouwen” in Parijs. Zij antwoordt dat die stad geschikter is voor overspel, en dat „Scandinaviërs geschikter zijn als echtgenotes”. Ze mailen verder over boeken, meditatie en gezondheid.

In een reactie zaterdag zei Mette-Marit dat ze spijt heeft van haar contact met Jeffrey Epstein en dat ze zijn „achtergrond beter had moeten controleren”. Ze betreurt dat ze „een slechte inschatting heeft gemaakt”.

De krant *Aftenposten* schreef zondag dat dit schandaal „wat de toekomst van het koningshuis betreft, het proces overtreft”. De monarchie wankelt overigens niet, blijkt uit een opiniepeiling van Norstat in opdracht van NRK. Een stabiele 70 procent van de Noren steunt deze staatsvorm. Wel geeft 37 procent aan dat ze negatiever over het koningshuis zijn gaan denken.

Advertentie

nrcwebwinkel

Adviesprijs van 399,- 299,-

SJÖSTRAND
Espressomachine

- › Verstelbaar lekrooster voor een grote en kleine kop
- › Compatibel met Nespresso® capsules van diverse merken
- › 19 bar hogedrukpomp: ideale druk voor de perfecte 'crème'

De Sjoststrand Original is een stijlvolle Nespresso®-compatibele espressomachine met een eerste klas roestvrijstalen behuizing, een minimalistisch Scandinavisch design en een afwerking van gepolijst chroom. De machine gebruikt een consistente temperatuur en nauwkeurig watergebruik voor een perfecte extractie van smaken en aroma's. Het is de ideale combinatie van stijl en functionaliteit. De espressomachine is ontworpen met het oog op een lange levensduur en duurzaamheid en kan volledig worden gerepareerd.

In de kleuren:

Bestel nu nrcwebwinkel.nl/espressomachine

Een mijn in **Turkije** waar **lithium** wordt gewonnen. FOTO ALI ATMACA/ANADOLU AGENCY/GETTY IMAGES

RAPPORT EUROPESE REKENKAMER

Europa blijft te afhankelijk van grondstoffen uit landen als China

De strategische autonomie van EU én klimaatdoelen lopen gevaar door gebrek kritieke grondstoffen, zegt EU-Rekenkamer.

Liza van Lonkhuyzen
AMSTERDAM

De Europese Rekenkamer laat weinig heel van het grondstoffenbeleid van de Europese Unie. Voor de energietransitie heeft Europa grote hoeveelheden kritieke grondstoffen nodig, maar het is daarvoor nog zeer afhankelijk van landen buiten de EU, aldus de Rekenkamer maandag in een rapport. Maatregelen die de EU heeft genomen om minder afhankelijk te worden van een kleine groep landen zoals China leveren nog „geen tastbare resultaten op”. Eigen productie door lidstaten komt nauwelijks op gang en recycling van kritieke grondstoffen „staat nog in de kinderschoenen”.

Magnesium uit China
De energietransitie is alleen mogelijk met grote hoeveelheden kritieke grondstoffen. Ze zijn nodig voor warmtepompen, lithiumbatterijen, zonnepanelen, windturbines, enzovoort. Zo wordt magnesium gebruikt in elektrolyse-installaties voor waterstofproductie, maar levert China 97 procent van het magnesium in de EU. Voor zonnepanelen wordt boor gebruikt, voor 99 procent uit Turkije. De Rekenkamer is zeer kritisch op

het Europese grondstoffenbeleid, dat niet toereikend zou zijn, en waarvan doelen te weinig worden onderbouwd. Zo zijn zelfs de EU-lijsten van kritieke grondstoffen niet volledig. Bijvoorbeeld telluur en indium ontbreken, terwijl ze als zeer cruciaal worden beschouwd voor de energietransitie. De winning van grondstoffen in de EU zelf is „onderontwikkeld”, aldus de Rekenkamer. Vanwege trage vergunningstrajecten, hoge energiekosten en zorgen over het milieu komen zulke projecten in de EU maar weinig van de grond. „Zelfs wanneer er nieuwe afzettingen van grondstoffen gevonden worden, kan het tot twintig jaren voordat een EU-mijnbouwproject operationeel is”. De Rekenkamer plaatst veel vraagtekens bij de haalbaarheid van de doelstellingen in de in 2024 aangenomen verordening kritieke grondstoffen. Zo moet tegen 2030 liefst 40 procent van de strategische grondstoffen op Europese bodem worden verwerkt. De Rekenkamer schat dat het momenteel om 24 procent gaat. De verwerkingscapaciteit van grondstoffen wordt momenteel te ruggeschroefd, aldus de Rekenkamer, mede door hogere energiekosten in de EU voor smelten en ver-

werken. Het rapport waarschuwt voor een vicieuze cirkel waarbij te weinig aanbod van kritieke grondstoffen ervoor zorgt dat er ook nauwelijks verwerking kan plaatsvinden op Europese bodem. De Rekenkamer trekt in het rapport geen vergelijking met de VS, maar duidelijk is dat de Amerikanen met een agressievere strategie proberen om hun afhankelijkheid van China te verkleinen. Nog los van het gedreig over inname van Recycling is vergeleken met langjarige mijnbouwprojecten het „meest laaghangende fruit”

Geveer 345.000 ton in 2021 tot ongeveer 60.000 ton in 2024. Oekraïne is een belangrijke producent van gallium, siliciummetaal en titanium. China maakte vorig jaar duidelijk hoe het land de strategische afhankelijkheid van Europa kan uitspelen. Exportrestricties op zeldzame aardmetalen leidden tot grote vertragingen bij aanvragen van uitvoervergunningen door Europese bedrijven. Recycling In de verordening kritieke grondstoffen staat ook dat in 2030 ten minste een kwart van de strategische grondstoffen in de EU afkomstig moet zijn uit recycling. De Europese Rekenkamer noemt de vooruitzichten op dit vlak „niet rooskleurig”. Van de 26 grondstoffen die zijn aangemerkt als nodig voor de energietransitie worden er 10 helemaal niet gerecycled op Europese bodem, en nog eens 7 materialen hebben een recyclingpercentage van tussen de 1 en 5 procent. Koper, wolfram en aluminium kennen al een volwassen recycling-industrie, maar bijvoorbeeld bariet, gallium en scandium worden niet gerecycled in de EU. Recycling is op dit moment vaak niet concurrerend - zeker bij grondstoffen

waarvan maar zeer kleine hoeveelheden uit ingewikkelde apparaten moeten worden teruggewonnen. Zo worden bijvoorbeeld zeldzame aardmetalen in elektromotoren nu niet teruggewonnen na de shredding. Strategisch onafhankelijker Toch is de Rekenkamer het meest hoopvol over recycling als manier om strategisch onafhankelijker te worden. Recycling is vergeleken met bijvoorbeeld langdurige mijnbouwprojecten het „meest laaghangende fruit”, aldus Keit Pentus-Rosimannus, een politica uit Estland die namens de Europese Rekenkamer maandag een toelichting gaf op het rapport. Ze wijst op de aanbeveling uit het rapport om bindende doelstellingen voor afzonderlijke grondstoffen vast te stellen. Dat zou de vraag naar recycling meer kunnen stimuleren. Om recycling mogelijk te maken heeft de EU volgens de Rekenkamer nog meer te doen, zoals de afvalwetgeving repareren. Nu verschilt die wetgeving vaak van land tot land. Wat in het ene land een grondstof heet, heet in het volgende land weer afval. Daardoor kan het voor recyclingbedrijven haast onmogelijk zijn om afval binnen de EU te verplaatsen.

FINANCIËLE MARKTEN

Is de beoogd Fed-baas Kevin Warsh een ‘havik’? Dat valt nog te bezien

De goud-en zilverbeprijzen kelderden toen president Trump de voordracht deed voor de Fed-topfunctie. Hoe streng is Kevin Warsh met monetair beleid?

Mark Beunderman
AMSTERDAM

Gaat Kevin Warsh de druk van Donald Trump weerstaan om de rente drastisch te verlagen? Dat zou je kunnen opmaken uit de marktreactie op de voordracht door president Trump, vrijdag, van Warsh als chef van de Amerikaanse centrale bank. En toch: niemand weet precies welk rentebeleid Warsh gaat voeren. Na Trumps keuze voor de ervaren Warsh, die al eerder diende als bestuurder van de Federal Reserve, doken de prijzen van goud en zilver - traditioneel ‘veilige havens’ voor beleggers - zwaar in het rood. De koers van de Amerikaanse dollar ging juist wat omhoog. Dat was een breuk met de voorbije weken: toen hadden beleggers dollars gedumpt, en grote hoeveelheden goud en zilver aangekocht, vanwege het risico op inflatie en financiële instabiliteit onder de Trump-regering. Die laat de staats-schuld oplopen en zet de Fed zwaar onder druk de rente te laten zakken, ondanks dat de inflatie hoog is (zo’n 3 procent in plaats van de door de Fed gewenste 2 procent). Met Warsh aan het roer van de Amerikaanse centrale bank, lijkt nu de inschatting op de goud- en zilverbeprijzen, is het risico op financiële brokken in de VS wat kleiner. Toen Warsh (55) eerder diende in het Fed-bestuur, in de jaren 2006-2011, gold hij als monetair ‘havik’. Dat wil zeggen: als iemand die instinctief de rente liever hoog houdt dan laag. Trump heeft zware druk uitgeoefend op Jerome Powell (nog tot half mei Fed-voorzitter) om de rente te verlagen. Maandagmiddag stond de goudprijs bijna 13 procent lager dan vrijdagochtend, de zilverbeprijs zelfs bijna 30 procent, waardoor goud nu ruim 4.700 dollar per troy ounce (31,1 gram) kost, zilver 82 dollar per troy ounce. Waarbij je wel moet bedenken dat de goudprijs nog steeds krap 70 procent hoger ligt dan een jaar geleden, de zilverbeprijs zelfs 150 procent. Na het ‘Warsh-effect’ - dat dus beperkt is - liggen de goud- en zilverbeprijzen ruwweg op het niveau van medio vorige maand.

der op. Vrijdag en maandag gebeurde het omgekeerde: verliezen op de termijnmarkt versterkten de dalingen op de dagmarkt. Dat veel beleggers in goud en zilver (en in bijvoorbeeld de Zwitserse frank) zijn gestapt, en dollars hebben verkocht, staat bekend als *debasement trade*. Oftewel, de ‘munt-onwaardings’-handel, die gaat over het afkalvende vertrouwen in de dollar. Of deze handel nu helemaal voorbij is, valt te bezien. Robin Brooks, econoom verbonden aan denktank Brookings Institution, wijst er in zijn nieuwsbrief op dat de marktreactie op de voordracht van Warsh niet eenduidig is. Uit enkele marktindicatoren kun je volgens Brooks juist opmaken dat (sommige) beleggers wel lage Fed-rentes verwachten onder Warsh. Zo

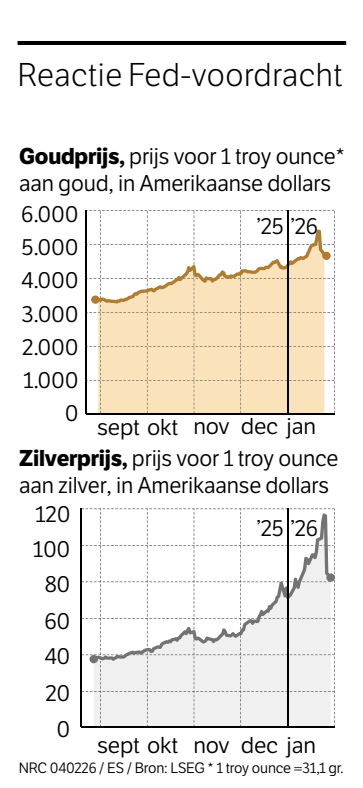

Een poster met afbeeldingen van goudstaven als beleggingsobject is te zien in de etalage van een goudhandelaar in **Madrid**. FOTO AFP

daalde sinds vrijdag de marktrente op Amerikaanse staatsleningen met een korte looptijd (twee jaar). Daarin ligt een marktverwachting over dalende Fed-rente besloten. Brooks vindt het niet verbazend. „Velen kregen vorige week de verkeerde indruk dat Warsh een havik zal zijn. Dat kan hij niet zijn en dat zal hij ook niet zijn”, schrijft de econoom. „Zijn ergste nachtmerrie is dat Trump zich tegen hem keert, zoals hij dat heeft gedaan met Powell.” Powell wordt door Trump regelmatig publiekelijk aangevallen om zijn weigering de rente sneller te laten zakken. De Fed-chef kreeg onlangs een dagvaarding in de brievenbus van de centrale bank - een ongekende actie van de Amerikaanse justitie, die breed wordt opgevat als politieke inmenging in de Fed.

Kunstmatige intelligentie
Analisten en economen schatten Warsh uiteenlopend in. Zijn reputatie van ‘havik’ is vooral gestoeld op zijn kritiek in zijn eerdere Fed-periode op ‘kwantitatieve verzuiming’, de grootscheepse opkoop door de centrale bank van staatsleningen en hypotheekleningen. Dat deed de Fed, net als andere centrale banken om de langetermijnrente te drukken en zo de economie aan te jagen na de financiële crisis van 2008.

Warsh betitelde kwantitatieve verzuiming, opnieuw tijdens de pandemie ingezet, als marktverstorend. Hij vindt nog steeds dat de balansen van de Fed, door dit opkoopbeleid enorm gegroeid, moet worden verkleind. Dit zou de lange termijn-

rentes op de markten verhogen. Aan de andere kant toonde Warsh zich de laatste maanden voorstander van verlaging van het kortetermijnrentetarief door de Fed. Net als als andere economen rond Trump, onder wie huidige Fed-bestuurder Stephen Miran, vindt Warsh een lagere Fed-rente noodzakelijk omdat hij is overtuigd dat de inflatie zal afnemen. Dit baseert hij onder meer op een inflatieverlagent effect dat hij verwacht van AI: mensen zullen er productiever van worden, waardoor arbeidskosten dalen, wat een drukkend effect moet hebben op de inflatie. Warsh en Miran denken ook dat de inflatie daalt door de dereguleringsagenda van Trump II, die voordelig moet uitpakken voor bedrijven. Het is allemaal muziek in Trumps oren. Warsh: monetair ‘havik’ of juist een monetair ‘duif’? Econoom Paul Krugman noemt Warsh in zijn nieuwsbrief vooral een opportunist, een „politieke windvaan” die een havik is wanneer de Democraten aan de macht zijn en dan een duif blijkt wanneer de Republikeinen regeren. Als de Senaat zijn benoeming goedkeurt, neemt Warsh op 15 mei het stokje over van Powell. Of Trump vrijdag een havik, duif of windvaan heeft benoemd, zal daarna pas blijken.

YUMEKO

Kom tot rust met het fijnste katoensatijn

- › 100% biologisch, Fairtrade en GOTS gecertificeerd katoen
- › (H)eerlijk zacht met een subtiële glans
- › Combineer met bijpassende hoeslakens en kussenslopen

Stel je een dekbedovertrek voor dat niet alleen zacht is voor jou, maar ook voor de wereld. Deze overtrekset is geweven van het fijnste katoensatijn: 100% biologisch, Fairtrade en vrij van schadelijke chemicaliën. De zachte glans en het soepele gevoel zorgen voor een premium slaaperij. De overtrekset is voorzien van een lange instopstrook en wordt geleverd met een of twee kussenslopen. Combineer met de bijpassende hoeslakens en extra kussenslopen, nu tijdelijk ook met 15% korting, en maak van je slaapkamer een plek waar je echt tot rust komt.

In de kleuren:

Bestel nu nrcwebwinkel.nl/yumeko

INTERVIEW **DANIEL VAN DELFT** DIRECTEUR WERO NEDERLAND

'In sommige landen blijkt het moeilijk afscheid te nemen van de nationale betaalmethode'

IDEAL-opvolger Wero lijkt een serieuze Europese concurrent te worden voor de overheersende Amerikaanse betaalmethoden.

Eva Smal

AMSTERDAM

Vijf Europese betaalmethoden, waaronder iDeal-opvolger Wero, willen op korte termijn vergaand samenwerken. Het doel: sneller een Europees alternatief werkend te hebben voor de Amerikaanse betaalmethoden die nu overheersend zijn in het betalen in Europa. Dat maakten de partijen achter de betaalmethoden Bancomat (Italië), Bizum (Spanje), MB Way (Portugal) en Vipps MobilePay (Scandinavische landen) deze maandag bekend samen met het bedrijf achter Wero, European Payments Initiative (EPI).

„Het idee achter de afspraak tussen deze partijen is dat we ze ‘interoperabel’ maken: het aan elkaar knopen van de betaalmethodes”, legt Daniel van Delft uit, hoofd van de EPI-operatie in Nederland. „Het idee is dat een Spanjaard, die gebruikmaakt van Bizum om online te betalen, in de toekomst in een Nederlandse webwinkel kan afrekenen, die is aangesloten op Wero. En dat andersom een Belg met zijn Wero-app in een restaurant in Italië kan afrekenen waar Bancomat op de deur staat.”

Net zoals vroeger Nederlandse winkels waar kon worden gepend te herkennen waren aan het blauw-witte logo van PIN, moet de Europese samenwerking ook een herkenbare naam en logo krijgen - welke zijn nog niet bekend. De nieuwe samenwerking hoopt al in 2027 onderlinge digitale betalingen - zeg maar 'tikkie's' - interoperabel te krijgen, waarna heel snel webwinkel- en toonbankbetalingen moe-

ten volgen. Daarmee moet een serieuze concurrent ontstaan voor Mastercard en Visa, die nu de toonbankbetalingen overheersen. In Nederland lopen bijvoorbeeld alle pasbetalingen via een van die twee bedrijven. Ook met PayPal, dat bijvoorbeeld in Duitsland een groot aandeel heeft in online betalingen, moet het gaan concurreren.

Om al die systemen goed met elkaar te laten samenwerken, moet nog wel van de grond af een soort centrale 'switch' worden gebouwd. Die moet de betalingen van de verschillende betaalmethodes gaan omzetten, zodat ze binnen enkele milliseconden kunnen worden doorgestuurd en verwerkt op de betaalrekening van de klanten en de winkeliers.

De partijen die gaan samenwerken, bedienen gezamenlijk nu al 130 miljoen klanten in dertien landen, waaronder twaalf EU-landen en Noorwegen. Het initiatief staat open voor aansluiting van alle Europese landen, zoals ook Zwitserland. Die kunnen aansluiten met hun eigen nationale betaalwijze, of aansluiten bij een van de betrokken partijen, zoals Wero. Van Delft: „In principe gaan we hiermee een versnelling aanbrengen in de Wero-ambitie om Europees betalen mogelijk te maken.”

We+euro=Wero

Aan Wero wordt al vijf jaar gewerkt door een groep in Duitsland, Frankrijk en België actieve banken, onder de vlag van EPI (European Payments Initiative). Drie jaar geleden sloten Rabobank, ABN Amro en ING zich hierbij aan, met medeneming van de Nederlandse betaalmethode iDeal. Vorig jaar

werd de naam Wero [We+euro] gelanceerd. Onder leiding van Van Delft, de ceo van iDeal en de Nederlandse vestiging van EPI, werkt het team van iDeal nu mee aan de ontwikkeling van Wero tot dé betaalmethode voor in ieder geval Nederland, Frankrijk, Duitsland, België en binnenkort Luxemburg.

Was niet het idee dat Wero de pan-Europese betaalmethode zou worden? Lijkt me dat je met deze samenwerking een deel van de potentiële groei weghaalt. Waarom zou je als Spanjaard nog naar Wero overstappen als je gewoon overal met Bizum kan betalen?

Van Delft: „Ja, dat was ons voorkeurs-

scenario geweest. Maar we merken dat het in sommige landen moeilijk is om afscheid te nemen van de nationale betaalmethode - zoals de Nederlandse banken wel hebben gedaan met iDeal. En dan is deze interoperabiliteit een mooi alternatief om voor de klanten van Wero, zowel de consumenten als winkeliers, sneller Europees bereik te krijgen."

„Deze samenwerking zorgt ervoor dat als jij over de grens wilt betalen, of wanneer een klant uit het buitenland [binnen de nu dertien deelnemende landen] in jouw webwinkel iets wil bestellen, je niet meer hoeft terug te vallen op internationale betaalmethodes. Je kan dan betalen onder de Europese regels en het Europese toezicht.”

Meerdere
Europese
methoden
werken nu
samen tegen
Visa en
Mastercard

Nu zijn in veel landen Mastercard en Visa duopoliast die het gaat om kaartbetalingen, en PayPal qua online betalingen. Nog maar in dertien landen is een nationale betaalmethode voor kaartbetalingen - de PIN-methode in Nederland verdween in 2012. Daardoor vallen de betalingen van veel Europese consumenten onder Amerikaanse wetgeving en sancties. Ondanks al jaren aandringen van onder meer de Europese Centrale Bank, is er tot nu toe geen pan-Europese concurrent tot stand gekomen.

Waarom lukt het nu wel een stap te zetten?

Van Delft: „Urgentie. Het is veel meer
 opportuun dan twee jaar geleden,
 door de geopolitieke ontwikkelingen.
 En het is belangrijk om te beseffen dat
 de wil om iets te veranderen terwijl
 het goed werkt, niet zo groot is. Dat de
 Europese soevereiniteit nu zo belang-
 rijk is geworden, is de belangrijkste
 drijvende kracht om het nu wel te
 doen.”

De Europese Centrale Bank en Europese Unie werken ondertussen ook aan de digitale euro, die eveneens een grote rol wordt toegedicht in de Europese soevereiniteit. De banken achter Wero lieten eerder duidelijk blijken dat ze zich zorgen maken: als alle banken in de invoering van de digitale euro moeten investeren, investeren ze niet zo snel ook nog in Wero.

Heeft bij de versnelling die er nu komt met deze samenwerking, meegespeeld dat de digitale euro er wel lijkt te komen?

„Het heeft wel meegespeeld denk ik. Maar mijn overtuiging is dat alle vor-

men om tot Europese soevereiniteit te komen moeten kunnen bestaan. Dus Wero. De digitale euro. En nu deze interoperabiliteit. We moeten het vervolgens duidelijk uitleggen aan de consument, zodat die een keuze kan maken. Waardoor die misschien de ene keer voor Wero kiest, en de andere keer voor de digitale euro.”

„Maar we moeten wel eerlijk zijn. Dat we kunnen betalen met een digitale euro, moet zich eerst maar eens bewijzen. Er wordt gesproken over 2029 om live te gaan.” De Europese Commissie en de EU-lidstaten hebben daarvoor groen licht gegeven, maar het Europees Parlement moet zich dit voorjaar nog uitspreken. „Mijn vermoeden is toch – ik loop al een tijd mee in de praktijk van het betalen – dat dit soort projecten uitlopen. Misschien lukt 2030. Maar als het dan komt, dan moeten we dat als banken en betaalinstellingen gewoon ook kunnen invoeren. Want de digitale euro moet ons ook op andere vlakken, bijvoorbeeld als het gaat om monetair beleid, onafhankelijker maken, stabielier.”

Maar het helpt wel toch, in die concurrentieslag met de digitale euro, als dit al in 2027 werkt?

„Ja, hoe sneller, hoe beter. Maar 2027 is heel dichtbij. Zo'n switch bouw je ook niet van vandaag op morgen. Dat moeten we heel goed met elkaar doordenken.

„Je moet er bijvoorbeeld voor zorgen dat de rechten die je hebt als je met Wero betaalt - aankoopbescherming bijvoorbeeld [in Nederland moet dat nog komen], dat je die ook hebt bij een Italiaanse retailer met Bancomat. Dat is echt ingewikkeld.”

De nieuwe alliantie van Europese betaalmethoden moet werken voor onderlinge betalingen tussen **consumenten**, webwinkels en toonbankbetalingen. FOTO GETTY

Daniel van Delft: „Dat de Europese soevereiniteit nu zo belangrijk is geworden, is de belangrijkste drijvende kracht om het nu wel te doen.” FOTO WERO

CV

Betalen als rode draad

Daniel van Delft
(1970) is ceo van Currence, het bedrijf achter iDeal. Nu iDeal overgaat in Wero, leidt hij ook de operatie van Wero in Nederland. Daarvoor concentreerde hij zich ook op betalen: bij Visa en Fortis Bank Nederland.

ALS HET MAAR VERANDERT

Koffiecupjes
recyclen is
helemaal
niet zo
duurzaam

De gevestigde koffie-industrie zet vol in op het recyclen van plastic en aluminium koffiecupjes. Dat is goed, zou je zeggen. Toch is de campagne opvallend.

ILLUSTRATIE MART VELDHOUS

Eens in de maand schrijft **Liza van Lonkhuyzen** over wat er speelt bij de verduurzaming van het bedrijfsleven.

Het is een dinsdagochtend eind januari op Station 's-Hertogenbosch. Tussen de kaartautomaten ligt een gele loper uitgerold. Voorbijgangers kunnen er 'capsulewerpen': cupjes in een afvalbak proberen te mikken. De prijs als het lukt: een kopje koffie.

De reclames en posters zijn moeilijk te missen. Sinds 1 januari mogen koffiecupjes worden weggegooid bij het Plastic Metaal en Dranken-karton-afval (pmd) om te worden gerecycled. Achter de campagne zitten grote koffiereuzen als JDE, Nespresso en Nestlé.

Cupjes wegen - als je enkel het aluminium meetelt - maar 1 gram, maar omdat we er samen jaarlijks 1,9 miljard kopjes mee zetten is het een aardige stroom afval. Recycling is altijd goed, zou je zeggen, toch is de campagne opvallend.

Een paar jaar geleden leek het koffiecupje een heel ander lot beschoren. De Europese Commissie stelde in een nieuwe verpakgingsrichtlijn voor om plastic of aluminium cupjes te verbieden. Wat is er in de tussentijd gebeurd? En is deze uitkomst nou het meest duurzaam?

Composteerbare cupjes

Bart Dingjan van De Koffiejongens kan het zich nog scherp herinneren. Zijn bedrijf maakt sinds 2020 biologische koffie in composteerbare cupjes van planten, cupjes die in 'gewone' Nespresso-machines passen. Toen er een Europees verbod op aluminium en plastic cupjes in de lucht hing, waren de journalisten niet weg te slaan bij zijn bedrijf. Zouden alle grote koffiemarkten nu zijn composteerbare cupje achternagaan?

Het leek er wel op. Zelfs koffiereuzen Nespresso begon composteerbare cupjes aan te bieden. De Koffiejongens stuurde Nespresso een taart - die onbeantwoord bleef.

Afstappen van aluminium en plastic klinkt logisch. Bijna driekwart van de cupjes is gemaakt met aluminium. Voor de productie van aluminium is veel ruimte nodig (bij het delven van bauxieterts). Ook kost het productieproces ontzettend veel energie, veelal opgewekt met kolen en gas.

Maar, Dingjan had buiten de gevestigde koffie-industrie gerekend. Rond de verpakgingsrichtlijn kwam een grote lobby op gang, en in de uiteindelijke richtlijn was het verbod op aluminium of plastic cupjes verdwenen. Wel zouden de cupjes als officiële verpakking mee gaan tellen. Dat betekent dat producenten vanaf 2027 moeten gaan meebetalen aan de afvalfase en recycling moeten stimuleren.

Overstappen op een nieuw materiaal was te ingrijpend geweest voor de gevestigde industrie, zo is de inschatting van Dingjan. „Er staan fabrieken waar miljarden cups per jaar worden gemaakt. Nieuwe *research en development* op composteerbare cups, nieuwe productiemachines - als dat allemaal niet hoeft, is het mooi meegenomen.”

Bang voor verwarring bij consument

Een teleurstelling is het wel, want Dingjan had gehoopt dat alle koffiemarkten zouden overstappen op composteerbare cupjes. Compostbedrijven zijn namelijk bang voor verwarring bij de consument. Zo mogen weliswaar sinds 2023 koffie-

Dan zitten er nog harde, felgekleurde stukjes in het compost en zegt de boer: wat heb je me nou geleverd?”

Composteerders hebben over het algemeen een moeizame relatie met de industrie achter composteerbaar bioplastic. Corijn: „Materiaal wordt composteerbaar genoemd als het na twaalf weken met temperaturen tot 55 graden composteert. Maar zo werken onze installaties niet.”

Problematischer dan het risico op harde stukjes, vindt Corijn dat materiaal niet 100 procent composteerbaar hoeft te zijn. „De bioplasticsector heeft zichzelf toegestaan om additieven toe te voegen om bepaalde functies te verkrijgen - zoals meer houdbaarheid. Dus onze zorg is ook: wat komt er precies in onze compost terecht?”

Dat composteerders het composteerbare koffiecupje niet omarmen, maakt voor de koffiesector de keuze voor recycling van aluminium en plastic cupjes makkelijker te verantwoorden. „Recycling is vandaag al technisch haalbaar”, zegt Nienke Bloemers van Koffie Capsule Recycling Nederland (KCR), een samenwerking van tien koffiebedrijven. „We kiezen voor systemen waarmee we nu direct impact kunnen maken.”

Nieuw aluminium blijft nodig

Maar hoewel composteerbaar (nog) niet perfect is, is recycling dat ook niet. Koffiecupjes uit het pmd worden op zichzelf geen nieuwe koffiecupjes, vanwege regels over voedselveiligheid. Het gerecycled aluminium komt bijvoorbeeld in een fiets of motorblok van een auto terecht. Statiegeldblikjes mogen wel worden gerecycled tot een koffiecupje, omdat ze apart zijn ingeleverd. Maar het blijft een kwestie van 'bijmengen': nieuw (in jargon 'virgin') aluminium blijft nodig.

Dat is nog los van het feit dat de afvalwereld nog maar gedeeltelijk is ingericht op recycling. De meeste gemeentes in Nederland hebben bronscheiding (mensen leveren er hun pmd- en gft-afval apart in). Er zijn door de inzet van koffiebedrijven drie sorteerders die bij Nederlands pmd-afval koffiecupsules eruit filteren. Volgens KCR worden daarmee bij 43 procent van het pmd-afval koffiecupsules eruit gehaald.

Bij nascheidingsinstallaties (in grote steden, waar alles bij het restafval gaat) worden bij minder dan een derde van het afval de cupjes eruit gefilterd. De KCR hoopt uiterlijk eind 2027 in het hele land de cupjes uit het afval te kunnen redden.

Zolang de hele koffiesector zich niet achter (meer onderzoek naar) composteerbare cupjes schaaft, is recycling van het aluminium inderdaad het hoogst haalbare. Nog beter is een pak verantwoord geteelde koffie en een eetlepel. Daarmee gaat koffie ook prima in een koffiemachine.

ELON MUSK

‘SpaceX en xAI zijn in gesprek over fusie’

Als de fusie doorgaat ontstaat er een bedrijf dat de Starlink-satellieten, de raketten van SpaceX, de AI-technologie van xAI en de berichtendienst X onder één dak heeft.

SpaceX-ruimtevaartuig Dragon Endeavour wordt aan boord van een schip gehesen. FOTO NASA/BILL INGALLS/REUTERS

Sjoerd Klumpenaar

AMSTERDAM

Gaat Musk fuseren met Musk? Het heeft er alle schijn van. Ruimtevaartbedrijf SpaceX (van Elon Musk) is in vergevorderde gesprekken om te fuseren met xAI (ook van Elon Musk), zo melden onder meer persbureaus Bloomberg en Reuters maandag op basis van anonieme bronnen.

Het zou een deal van groot formaat worden. SpaceX is met een waardering van ruim 800 miljard dollar 's werelds grootste niet-beursgenoteerde bedrijf. xAI werd in november op 230 miljard dollar gewaardeerd, zo meldde de *Wall Street Journal* destijds.

Als Musk er met zijn twee bedrijven onderling uitkomt, ontstaat er een bedrijf dat de Starlink-satellieten, de raketten van SpaceX, de AI-technologie van xAI en de berichtendienst X onder één dak heeft.

Hoewel geen van de betrokkenen (onder wie Musk zelf) maandag wil reageren tegenover de persbureaus, lijkt het aannemelijk dat de mogelijke megafusie een volgende stap is om Musks zakelijke imperium te laten groeien.

daarna ook gevoed kan worden met data van alle 9 miljoen Starlink-gebruikers wereldwijd.

Over de beweegredenen achter de fusie is nog weinig bekend. Reuters kreeg inzage in twee bedrijfsregistraties die in januari zijn aangemaakt in de Amerikaanse staat Nevada, die nodig zijn voor de aandelenoverdracht van SpaceX naar xAI en vice versa. De documenten zeggen niets over hoe groot het nieuwe bedrijf zou worden, wanneer de fusie plaats moet vinden en wat het precieze doel van een samengang is.

Hoewel geen van de betrokkenen (onder wie Musk zelf) maandag wil reageren tegenover de persbureaus, lijkt het aannemelijk dat de mogelijke megafusie een volgende stap is om Musks zakelijke imperium te laten groeien.

Het is geen geheim dat Musk zich wil mengen in de AI-concurrentieslag met giganten als Google, Meta en Oracle - onder meer door datacentra vanuit de ruimte te laten opereren. Hierover gaf 's werelds rijkste man een toespraak op het World Economic Forum in Davos. Musk schetste volgens Reuters dat het „binnen twee jaar, uiterlijk drie” mogelijk zou zijn om in de ruimte met behulp van zonne-energie AI te trainen. Dit zou volgens Musk „de plek met de laagste kosten” zijn. Een andere, minder futuristische uitkomst van de fusie is dat Musk met het nieuwe bedrijf lucratieve defensiecontracten kan binnenhalen bij het Amerikaanse ministerie van Defensie. Daar wordt al gebruikgemaakt van het taalmodel achter Grok.

SOCIALEMEDIAVERBOD

Snapchat blokkeert ruim 400.000 Australische accounts

AMSTERDAM

Sociaal medium Snapchat heeft in Australië 415.000 accounts geblokkeerd als gevolg van een verbod op sociale media voor jongeren onder de 16 jaar. Wel waarschuwt het bedrijf volgens persbureau ANP dat jongeren mogelijk zullen proberen de leeftijdscheck te omzeilen.

Wat daartegen volgens Snapchat zou kunnen helpen, is een controle in de app-winkels van onder meer Apple en Google. Als de Australische regering daar een leeftijdscontrole verplicht, zou het voor jongeren moeilijker worden onder het verbod uit te komen. Ook Meta, het moederbedrijf van Facebook, vroeg de Australische overheid al om via de app-store de leeftijd van gebruikers te controleren voordat een app gedownload mag worden.

Door de wetgeving, die sinds 10 december van kracht is, mogen Australische jongeren onder de 16 jaar niet gebruikmaken van sociale media als Snapchat, TikTok en Instagram. De socialemediabedrijven riskeerden boetes tot omgerekend 30 miljoen euro als ze niet voldoende maatregelen nemen om minderjarigen van hun platforms af te houden. Er worden massaal accounts offline gehaald; halverwege januari stond de teller in Australië al op 4,7 miljoen. Een vergelijkbare leeftijdsdgrens werd in Frankrijk ingevoerd, en staat ook in het coalitieakkoord dat CDA, VVD en D66 vrijdag presenteerden. (NRC)

SUBSIDIE

10 miljoen beschikbaar voor 'geldlessen' scholen

AMSTERDAM

Om scholen te helpen die hun leerlingen beter willen leren met geld om te gaan, stelt het huidige (demissionaire) kabinet 10 miljoen euro subsidie beschikbaar. Besturen van middelbare scholen en mbo's kunnen hiermee lespakketten kopen en financiële steunpunten beginnen om leerlingen in geldnood te helpen.

Veel jongeren vinden het lastig om met geld om te gaan. In 2024 had 40 procent van de 18- tot 30-jarigen volgens budgetvoorlichtingsinstituut Nibud moeite met rondkomen. Van alle jongeren tussen de 16 en 25 jaar heeft bijna een op de dertig problematische schulden.

Volgens het zittende kabinet komt dit deels doordat het makkelijker is geworden om achteraf te betalen, dankzij online diensten als Klarna. Wie daarna niet of te laat betaalt, kan te maken krijgen met incassobureaus - waarbij de kosten soms hard kunnen oplopen. In 2023 deden minderjarigen 600.000 transacties waarbij ze het product alvast kregen en de rekening later kwam.

Het is voor het vierde jaar dat schoolbesturen kunnen intekenen op een subsidiepot; in de voorbije jaren deden al tweehonderd scholen een aanvraag. (NRC)

nrcwebwinkel

Adviesprijs van €19,95

89,95

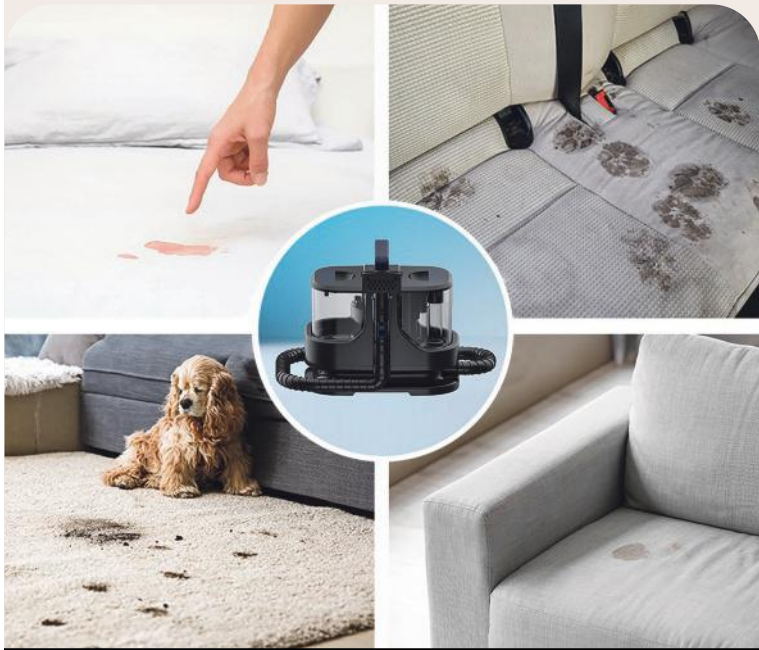

BLUMILL

Vlekkenreiniger

- › Krachtige vlekkenreiniger voor elk oppervlak
- › Dieptereiniging zonder agressieve schoonmaakmiddelen
- › Compact en licht van gewicht – ideaal voor dagelijks gebruik

Een vlek op je tapijt of bank? Geen zorgen, deze vlekkenreiniger is dé slimme oplossing voor hardnekkig vuil in huis. In tegenstelling tot traditionele reinigingsmethoden biedt dit compacte apparaat kracht, snelheid én gebruiksgemak in één. Dankzij de combinatie van het krachtige zuigvermogen en gescheiden watertanks zorgt de vlekkenreiniger voor een diepe, hygiënische reiniging zonder gebruik van chemicaliën.

Bestel nu nrcwebwinkel.nl/vlekkenreiniger

Voor jou als abonnee

NRC MASTERCLASS

Leer een vaardigheid of verdiep je in een onderwerp met NRC-redacteuren. Je ontvangt elke week een nieuwe les, direct in je inbox.

Wijn drinken voor beginners

6 weken

Leer jouw wijnsmaak kennen

Door Melle Meijer

Stoppen met scrollen

6 weken

Leer hoe je de verleiding van je telefoon weerstaat en tijd terugwint

Door Laura Hoogenraad

Hoe schrijf je een goed verhaal

7 weken

Leer waar een goed verhaal aan voldoet en hoe je er zelf een schrijft

Door Peter Zantingh

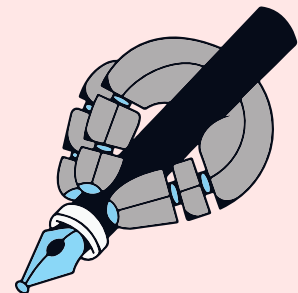
Hoe werk je met AI-tools

5 weken

Leer hoe je effectieve opdrachten schrijft voor AI-tools zoals ChatGPT

Door Tessel Bogaard

Schrijf je in via nrc.nl/masterclass
nrc
PSYCHOLOGISCH EXPERIMENT

Prijzen moreel goed gedrag helpt niet

Iemand die geprezen wordt, kan daaruit ook concluderen dat hij of zij het de volgende keer wat minder goed hoeft te doen.

Ellen de Bruin

AMSTERDAM

Het is een **ironisch effect** dat mensen in het algemeen niet verwachten. FOTO GETTY IMAGES/STOCKPHOTO

Als iemand geprezen wordt voor zijn gedrag („wat goed, wat aardig van je”) verwachten mensen dat diegene dat gedrag vaker zal gaan vertonen. Zo werkt dat toch met belonen en straffen? Maar nee, het zit ingewikkelder, laten Britse en Amerikaanse psychologen zien in het wetenschappelijke tijdschrift *Personality and Social Bulletin* (maart 2026). Iemand die geprezen wordt kan daar ook uit afleiden dat zijn goede gedrag de heersende norm overstijgt en dat er dus wel een tandje afkan.

In een van hun experimenten vroegen de psychologen hun deelnemers (honderden mensen, die online meededen) bijvoorbeeld zich voor te stellen dat ze een taxi nemen in een land waar ze nog nooit geweest zijn, waar een vriend

van hen woont, dat ze niet zeker weten hoeveel fooi ze de chauffeur moeten geven en besluiten: 15 procent. Vervolgens horen ze de vriend dat in een andere kamer tegen zijn vrouw vertellen; die reageert ofwel met „dat is aardig, de chauffeur zal wel blij geweest zijn”, ofwel met „dat is onbeleefd, de chauffeur zal wel boos zijn ge-

weest”, of ze zegt alleen maar (in de controlegroep) „fijn dat hij goed is aangekomen”.

Deelnemers aan het onderzoek bleken gedragsnormen af te leiden uit hetgeen de (imaginaire) vrouw van hun vriend zei. Vond zij die 15 procent „aardig”, dan schatten deelnemers in dat het meer was dan van hen verwacht werd, meer

dan wat mensen in het algemeen zouden geven, en dan zeiden ze vaker dat ze een volgende keer minder zouden geven (in vergelijking met deelnemers die hadden ‘gehoord’ dat 15 procent onbeleefd was en met deelnemers in de controlegroep).

Lof voor goed gedrag leidde er dus toe dat mensen minder ge-

neigd waren om zich een volgende keer weer even ‘goed’ te gedragen. Dat is een ironisch effect dat mensen in het algemeen niet verwachten, lieten de psychologen in een ander onderzoek zien. Daarin bleken deelnemers te denken dat mensen geneigd zijn gedrag te herhalen waarvoor ze geprezen worden, en geneigd om gedrag dat negatief beoordeeld wordt juist niet te herhalen. Op zich een logische gedachte, maar het feit dat mensen ook normen afleiden uit reacties op gedrag compliceert de boel dus.

Er is nog veel onbekend over de manier waarop oordelen over iemands gedrag diens vervolgedrag kunnen beïnvloeden; dit onderzoek is nog maar een beginnetje. De onderzoekers hebben bijvoorbeeld geen daadwerkelijk gedrag gemeten, alleen wat deelnemers denken dat ze zouden doen. Verder vermoeden de psychologen dat mensen niet alleen bij lof voor morele oordelen, maar ook bij lof voor goede prestaties kunnen denken dat er wel een tandje af kan. Ook dat zou nog onderzocht moeten worden, en ook bijvoorbeeld of het uitmaakt van wie de beoordeling komt en hoe het precies in de opvoeding van kinderen werkt.

nrcwebwinkel

Advertentie
329,00
229,-

AENO
Infrarood verwarming

Leverbaar in wit en zwart

- › Geschikt tot 30 m² met een laag energieverbruik
- › Eenvoudige installatie, vereist geen extra gereedschap
- › Zowel bevestiging aan de muur of vrijstaand op de vloer te plaatsen

Neem afscheid van traditionele verwarmingssystemen. Dit infrarood verwarmingspaneel van AENO maakt gebruik van infraroodtechnologie om de lucht en objecten in de ruimte te verwarmen, zonder lucht te verplaatsen en de luchtvochtigheid in de ruimte te verminderen. Net als de aangename warmte van de zon. Een verwarmingspaneel van de nieuwe generatie met energiebesparende en milieuvriendelijke verwarmingstechnologie, ontworpen om je comfort te verbeteren en geld te besparen. Deze AENO infraroodverwarming werd in 2023 bekroond met de prestigieuze Red Dot Award, in de categorieën "Verwarming en Klimaattechnologie" en "Slimme Producten", en combineert innovatie met elegantie.

Inclusief stand en muurbevestiging

red dot design award winner 2023

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/verwarming

Overleden

Heden is thuis overleden

Tineke Duistermaat-Amesz

Balkbrug, 30 januari 2026

Henk Duistermaat
Jeanine Lise, Krijn, Smilla
Henneke en Daniel
Erika en Gert-Jan
Anna, Noah, Roos, Loes

Meppelerweg 52
7707 CP Balkbrug

Het afscheid vindt plaats in besloten kring.

Gerechtigheid en barmhartigheid zijn geen woorden, maar een weg die je bewandelt.

Met diep respect en grote dankbaarheid nemen wij afscheid van onze medeoprichter en inspirator

Prof. Dr. Hans Roldanus

Hans was mede-opsteller van het 'Charter van Groningen', de verbondstekst aan de basis van het netwerk van geloofsgemeenschappen waaruit in 1988 de Stichting INLIA is opgericht.

Jarenlang was hij onze zeer betrokken voorzitter, die met een onvermoeibaar moreel kompas het netwerk sturing gaf en inspireerde.

Zijn leven stond in het teken van het uitdragen van gerechtigheid en barmhartigheid. In zijn handelen was hij een voorbeeld van correctheid en integriteit; een wetenschapper met een groot hart voor de naaste in nood. Een ieder die hem heeft gekend zal zijn scherpe geest, zijn bezieling en zijn menselijkheid enorm missen.

Ons medeleven gaat uit naar zijn vrouw Nely, zijn zoon Ulric en allen voor wie hij dierbaar was.

Bestuur, directie, medewerkers en het Charternetwerk van INLIA

Op donderdag 29 januari is onze lieve echtgenoot, vader, opa en schoonvader gaan 'hemelen'. Zijn talent voor verwondering en zijn eigen wijsheid, zijn humor en zijn ongevraagde adviezen, zullen ons blijvend vergezellen.

Eltjan Willem Breukink

Enschede 09-07-1931 | Winterswijk 29-01-2026

Mimi Breukink-Engbers
Alexandra & Chris
Emma · Nathan
Pascale & Thierry
August · Elisa
Stephanie & Björn
Julie · Justine · Valentijn
Holger & Michelle
Boris
Myrte & Helmar
Julia · Milou

Correspondentieadres:
Tricot 19, 7101 AH Winterswijk

Met leedwezen hebben wij kennisgenomen van het overlijden van

Willem Marinus Geluk

zeer gewaardeerd Ere-Lid van de
Wageningse Studentenvereniging Ceres

Wij wensen zijn nabestaanden veel sterkte en kracht bij het dragen van dit grote verlies.

Senaat van de Wageningse Studentenvereniging Ceres

Colofon familieberichten

Opgave van een familiebericht
Een familiebericht kunt u opgeven via nrcadverteren.nl/familieberichten of een e-mail naar familieberichten@nrc.nl

Afdeling familieberichten
Bereikbaar op telefoonnummer: 020-7553052 (ma t/m vr 08.30 uur - 17.00 uur) of via e-mail: familieberichten@nrc.nl

Sluitingstijden
Dinsdag t/m zaterdag tot uiterlijk 14.00 uur op de dag vóór plaatsing. Voor plaatsing op maandag uiterlijk vrijdag 16.00 uur.

Geluk, emotie, herinnering

Op een eenvoudige, snelle en zekere manier uw familiebericht samenstellen en plaatsen in NRC

nrcadverteren.nl/familieberichten

Politie-optreden bij protest door klimaactivisten op de A12. FOTO ANP

Maar waarmee wil dit kabinet *stoppen*?

Het kabinet is helder over waarin het gaat investeren, maar zwijgt over waarmee het wil stoppen, ziet *Hans Stegeman*. We zijn het huis aan het verbouwen terwijl het fundament verder wegzakt.

Het coalitieakkoord heet 'Aan de slag'. Twintig miljard voor stikstof. Vier kerncentrales. 100.000 woningen per jaar. Wind op zee. Defensie naar 3,5 procent van het bbp. Het is een akkoord van grote ambities en grote getallen. Eindelijk beweging na jaren stilstand, zou je zeggen.

Maar wie het akkoord aandachtig leest, merkt dat er iets fundamenteels ontbreekt. Het kabinet is helder over waarin we gaan investeren. Over waarmee we stoppen blijft het vrijwel stil. Dat is een blinde vlek. Stoppen is geen gebrek aan ambitie, maar essentieel voor beleid in een vol land.

Echte verandering begint niet met investeren, maar met kiezen. Met afscheid nemen. Wie gezonder wil eten, koopt niet alleen groenten, maar gooit ook de koekjes weg. Wie zijn huis wil verbouwen, sloopt eerst wat niet meer deugt. En wie een economie wil verduurzamen, kan niet eendeloos blijven doen wat diezelfde economie ondermijnt. Zeker niet in een land waar

Hans Stegeman is hoofdeconoom bij Triodos Bank.

ruimte, mensen en grondstoffen schaars zijn.

Neem de fossiele subsidies. Nederland geeft jaarlijks tientallen miljarden euro's uit aan belastingvoordelen voor fossiele brandstoffen: vrijstellingen voor kerosine, kortingen voor de glastuinbouw, lage accijnzen op diesel. Het akkoord zegt daarover één ding: afbouwen gebeurt „in Europees verband”. Dat is diplomataantal voor: we doen het niet. Sterker nog, fiscale voordelen worden eerder bestendigd dan afgebouwd.

Of neem Tata Steel in IJmuiden: verantwoordelijk voor 7 procent van onze totale CO₂-uitstoot en bron van ernstige gezondheidsklachten in de omgeving. Het akkoord spreekt over „groene staalproductie”. Maar past een fabriek van deze omvang nog in een land dat in 2050 klimaatneutraal wil zijn? En moeten we daar miljarden publiek geld aan uitgeven? En zo nee, hoe bouwen we dat dan fatsoenlijk af? Die vraag wordt niet gesteld.

Groei van wát?

Hetzelfde patroon zien we bij de luchtvaart, de landbouw en de industrie: investeren, moderniseren, verduurzamen, maar zelden expliciet stoppen. We praten uitgebreid over het nieuwe. Over het oude zwijgen we. Onder al deze keuzes ligt een dieper geloof: groei is altijd goed. Meer economische activiteit is vooruitgang. Dus sturen we op 1,5 procent bbp-groei, zonder te vragen: groei van wát?

Alles wat geld kost, telt mee als groei - ook als het schade herstelt die we zelf veroorzaken. Een extra soldaat telt economisch net zo hard mee als een extra verpleegkundige. Groei van schadeherstel na overstromingen net zo goed als groei van onderwijsuitgaven. Wie de richting van groei ter discussie stelt, wordt al snel weggezet als

naïef. Alsof minder van het verkeerde automatisch minder welvaart betekent. Maar dat is geen natuurwet. Het is een aanname.

Sommigen zullen zeggen: laat de markt het doen. Bedrijven die geen toekomst hebben, verdwijnen vanzelf. Er komen betere voor terug. Dat klinkt logisch, maar het gebeurt niet. Een paar dagen voor het coalitieakkoord verscheen het -rapport *Staat van de Markt* van de Autoriteit Consument & Markt. De conclusie: concurrentie neemt al jaren af, gevestigde belangen worden sterker, en nieuwe toetreders krijgen minder ruimte. Juist de sectoren die zouden moeten krimpen weten hun positie te beschermen met lobby's, vrijstellingen en uitzonderingen. De markt is geen frisse wind, maar steeds vaker een gesloten bastion.

Afbouwen gebeurt dus niet vanzelf. Het vraagt sturing, regie en politieke keuzes. En precies daar blijft dit akkoord vaag.

Schaarse middelen

Sommige zaken móeten kleiner worden. Het gebruik van fossiele brandstoffen. Het aantal vluchten. De stikstofuitstoot van de intensieve veehouderij. Niet omdat iemand mensen iets wil afpakken, maar omdat de fysieke werkelijkheid grenzen stelt. De atmosfeer kan niet eendeloos CO₂ opnemen. De bodem kan geen onbeperkte stikstof aan. Dat zijn geen meningen, maar feiten.

En er is nog een reden. De mensen die nu werken in sectoren die per saldo meer schade dan waarde opleveren, zijn hard nodig elders - in de zorg, bij defensie, in het onderwijs, in de energietransitie. De ruimte die nu wordt ingenomen door vervuilende activiteiten, hebben we nodig voor woningen, natuur en toekomstbestendige bedrijvigheid.

Niet stoppen is geen neutrale keuze. Het is actief kiezen om schaarse mensen en schaarse ruimte verkeerd te blijven inzetten.

Stoppen hoeft geen ramp te zijn. De Britse mijnindustrie werd in de jaren tachtig in één klap gesloten, met desastreuze sociale gevolgen die generaties doorwerken. Maar Duitsland bouwde de bruinkoolsector geleidelijk af, met herscholing en regionale investeringen. Spanje doet hetzelfde met steenkool.

Afbouwen goed aanpakken

Goede afbouw vraagt vier dingen. Ten eerste: een einddatum. Niet morgen alles dicht, maar wel een helder moment waarop vervuilende activiteiten ophouden. Dat geeft bedrijven en werknemers duidelijkheid. Ten tweede: een eerlijk verhaal. Zeg wat geen toekomst heeft en waarom. Niet om te straffen, maar om mensen serieus te nemen.

Ten derde: sociale bescherming. Herscholing, regionale investeringen, zekerheid voor gemeenschappen. Afbouw mag nooit betekenen dat mensen worden achtergelaten. En ten vierde: een alternatief dat klaarstaat. Stop pas met het oude als het nieuwe er is.

Dit is geen radicale agenda; het is volwassen beleid.

Deze minderheidscoalitie wil aan de slag. Ze heeft plannen, geld en daadkracht. Maar zolang investeren in het nieuwe niet gepaard gaat met afscheid nemen van het oude, zijn we het huis aan het verbouwen terwijl het fundament verder wegzakt. De vraag is niet alleen waar we geld aan uitgeven; de echte vraag is waar we mee durven stoppen.

Zolang die vraag onbeantwoord blijft, is 'Aan de slag' vooral een akkoord van goede bedoelingen. En uitstel.

In memoriam: De Socials (2004 - 2026)

Een groot deel van de jongeren is vóór een verbod op sociale media en nu ook het aankomende kabinet plannen in die richting heeft, schrijft *Syb Faes* alvast een grafrede.

Met wisselende gevoelens en bewondering voor hoe het ons heeft verbonden, geef ik u graag kennis van het heengaan van een dienstbare vriend, wijze sparringpartner, liefhebber van kattenfilmpjes en Minion-gifs, en na James Bond onze favoriete spion, De Socials. Eeuwige trots van Mark en Elon. Geboren te Cambridge op 4 februari 2004. Overleden op 23 januari 2026, in het nieuws. Moge de cloud zo fijn zijn als je ons altijd vertelde.

Halverwege januari (zie sterfdatum) verscheen er een onderzoek waaruit bleek dat twee derde van de Nederlanders voor een verbod op sociale media is voor kinderen onder de 16 jaar. Onder mijn mede-Gen-Z'ers is de steun het hardst gegroeid: in 2025 was 44 procent voor, nu is dat 55 procent. Het voornaamste argument: kinderen kunnen op die leeftijd nog niet omgaan met de schadelijke gevolgen van sociale media. Mijn eerste reactie was: yes! Nu gaat er echt wat gebeuren! Met jeukende vingers stevende ik naar mijn toetsenbord, in één adem tpte ik de rouwkaart hierboven als grappige vorm voor een provocerende column die de genadeklap voor het sociale me-

diadebat moest worden, intussen zong ik *The Times They Are-A Changin*. En we leefden nog analoog en gelukkig.

Toch weet ik zeker: als dit stuk straks in *NRC* staat, ga ik erover posten op Instagram. Ik zie dat als teken dat ik diep van binnen, in de stoffige uithoek van mijn ziel waar ik de zeven zonden en de zin om te zuipen bewaar, ook weerstand voel tegen het verbod. Ik ben hypocriet. Ik geef het toe. Ik wil wel een verbod, maar ik wil het niet. Net zoals mensen met een kater die zweren dat ze nooit meer een druppel alcohol willen drinken - maar het volgende weekend... Of kijk naar het onderzoek hierboven: bij de grootste gebruikers stijgt de steun voor een verbod het hardst. Hartstikke hypocriet.

Het stelt me gerust die hypocrisie te zien. Misschien is het verbod zelf uiteindelijk wel hypocriet: dan hebben we onze samenleving, mobiliteit, media-voorziening, en economie jarenlang toekomstbestendig gemaakt door sociale media overal in te verweven, en vervolgens verbieden we onze toekomst daar iets mee te doen. Is het niet gewoon te laat voor een goed voorbeeld.

De een zegt: het is te laat, dus laten we zo goed mogelijk leren leven met. De ander roept: het is niet te laat, dus laten we snel een verbod instellen. En je hebt Jonathan Haidt, die met huistuin-en-keukenstatistieken weten-

schappelijke argumenten voor een verbod in elkaar knutselde in *Generatie Angststoornis (2024)*. Wat hij daadwerkelijk aantoonde met het schrijven van dat boek: mensen accepteerden alles liever dan inconsequente ideeën over telefoons in hun hoofd.

Geen angststoornis

Als het nodig is mijn hele generatie als schrikbeeld te framen om mensen te overtuigen van het nut van een verbod, is dat dan geen teken dat alle rationele argumenten op zijn? Hoewel mijn generatie niet aan een angststoornis lijdt - voor die conclusie ken ik te veel gelukkige jongeren met een smartphone - is er inmiddels veel wetenschappelijke literatuur die (ook enkele causale) negatieve verbanden aantoont tussen smartphones en de gezondheid van kinderen. Smartphone Vrij Opgroeien heeft een lijst, om een stevige lobby te ondersteunen richting een verbod.

Ik ben het type kind waarover zij iedereen waarschuwen. Ik ben maar een paar dagen ouder dan Facebook, op mijn 11e had ik accounts bij alle populaire sociale media - ik heb gelogen over mijn leeftijd om die te kunnen aanmaken. Ik draag een bril wegens bijziendheid, weet hoe het is om een eetstoornis te hebben en ik heb als 13-jarige onthoofdingen door IS gezien

Syb Faes is schrijver, media-maker en voormalig Jonge Denker des Vaderlands. Hij presenteert voor Radio 1 het programma De Nacht van NTR Wetenschap.

op mijn iPad Mini. Op het pleintje voor mijn huis werd het steeds stiller, omdat vriendjes het binnen schijnbaar leuker vonden. Maar behalve dat ik het schrikbeeld ben van Smartphone Vrij Opgroeien, ben ik een prima semi-volwassen mens dat soms huilt en veel vaker lacht. Zeg niet dat ik de enige ben.

Ik denk dat het prentje op de voorkant van de rouwkaart een screenshot moet zijn van de melding 'Je bent helemaal bij'. Ik weet nog zo goed dat je die kreeg, in de tijd dat ik als kind op Instagram scrollde. Het was Instagrams meest integere tijdperk - geen doorgeslagen commercie, geen eindeloze scroll. Die herinnering koester ik.

Afscheid kun je komen nemen op TikTok, bij de recente 'My Analog Bag'-trend. Daarin laten Gen-Z'ers zien welke analoge dingen er in hun tas zitten. Een sudokuboekje, een notitieboekje voor willekeurige gedachten, een leesboek, nog een notitieboekje voor (ik denk) minder willekeurige gedachten, een Polaroid-camera. Ze vertellen er blij over: de tastbare wereld. Waar dingen gewicht hebben, kapotgaan, eindigen, zoals de scroll vroeger. Alsof ze willen laten weten: dit is wat ik ga doen, als ik hier zo niet meer ben. Ik zie het en ik denk: ja, als jij het zegt wil ik het. Smartphonevrij opgroeien. Maar eerst wil ik weten wat er in de volgende analoge tas zit.

CORRECTIES EN AANVULLINGEN

Schiphol

In het artikel *Kabinet-Schoof negeert rechter: Schiphol hoeft niet te krimpen (30/1, p. 1)* stond „minister Tieman en zijn staatssecretaris Rummenie”. Dit is onjuist: de twee bewindspersonen zijn van verschillende ministeries en Rummenie is dus niet ‘zijn’ staatssecretaris. Het ministerie van Infrastructuur & Waterstaat stelt in een reactie dat de ambtelijke adviezen niet zijn genegeerd - het luchthavenverkeersbesluit (lvb) zonder de volgens de rechter noodzakelijke stikstofdoets is juist op advies van ambtenaren naar de Tweede Kamer gestuurd om te voldoen aan de volgens de rechter noodzakelijke rechtsbescherming voor omwonenden.

COLUMN SJOERD DE JONG

Waar stond D66 ook alweer voor?

De toon van de haat is tenminste weg, las ik in *de Volkskrant* over het regeerakkoord van de drie nieuwe Haagse buddy's. Wel met nog even een hatelijke sneer naar de succesvolste onderhandelaar van de drie, VVD-leider Yesilgöz, die bij de presentatie stond „als een poes die van de room had mogen snoepen, alle vier de pootjes nat”. Echt, een poes?

Fascinerend hoeveel afkeer deze onverzettelijke hypotheke oproept, toch niet de enige opportunist in de Haagse politiek (en opvallend vaak van andere vrouwen). Dierenpartij-leider Ouweland sneerde tijdens een debatje over Yesilgöz' witte bloesje en, toen die haar zwijgend aankeek, over „dan dit gezicht”. De irritatie lijkt niet helemaal te verklaren uit haar encanaileren met de PVV. Nu Rutte in functie elders is gaan „slijmen”, moet je wel een VVD'er overhouden om je kapot aan te ergeren.

Maar goed, de haat is dus weg uit Den Haag - al is het nog even wennen.

Wat beoogd premier Jetten betreft is het ook klaar met het „geouwehoer”, zei hij voor de camera. Hij staat te popelen om te leveren - en wat stoere taal die 'de mensen thuis' begrijpen helpt daar kennelijk bij. Zoals hij al in de campagne een toffe-jongens-houding oefende die hem geen windeieren legde, op een enkele Oranje-uitglijder na.

Je vraagt je alleen, als ouwehoer, wel af wat er allemaal onder dat „geouwehoer” valt. Bedoelt Jetten ook de veelbesproken initiatieven waarmee juist zijn partij zich de afgelopen jaren onderscheidde, maar die je in het behoorlijk naar de VVD overhellende akkoord *Aan de slag* een beetje tussen de regels door moet zoeken?

Als postmaterialistische partij maakte D66 zich graag sterk voor wat ooit heette 'immateriële vraagstukken', met zelfbeschikking als leidraad. „Vrij zijn en zelf keuzes mogen maken over je leven”, schreef Jetten twee jaar geleden als partijleider, is de boodschap van „de meest progressieve kracht in de Nederlandse politiek”.

Vandaar dus het D66-initiatiefwetsvoorstel (2020) dat het mensen mogelijk moet maken hun leven te beëindigen wanneer ze het zelf „voltooid” vinden. En het D66-voorstel (2021) om de wetgeving zo aan te passen dat je zonder tussenkomst van arts of psycholoog officieel van gender (m/v) kunt veranderen.

Waar zijn ze gebleven? Tussen al het bouwen, wonen en werken door is het toch even zoeken. Tijdens de campagne maakte de in rood-wit-blauw gewikkelde Jetten uiteraard geen speer-

punten van zulke delicate onderwerpen. Hij keek wel uit, toen hij door het verzaken van Wilders opeens vol in de race was gekomen.

Maar warempel. Bij 'emancipatie' vermeldt *Aan de slag* in twee zinnen dat de partijen „blijven werken” aan de emancipatie van de LHBTQI+-gemeenschap, conform het Regenboogakkoord met COC Nederland. En wie dat erop naslaat, leest dat D66 het voorstel om makkelijker van gender te veranderen - roemloos gekapseist onder het vorige kabinet - opnieuw wil indienen. CDA en VVD spreken zich onder de regenboog wat minder stellig uit, die houden het bij een „positieve grondhouding”. Mocht het zover komen, dan belooft ook dit dus nog een partij-tje links/rechts judo voor het „samenwerkingskabinet”.

Naar het voltooid leven zoek je tussen de heipalen en stikstofemissies helemaal vergeefs, maar wie weet

Naar het voltooid leven zoek je tussen de heipalen en stikstofemissies helemaal vergeefs, maar wie weet. Dat D66-wetsvoorstel, herzien in 2023, kroop de afgelopen jaren gestaag door overleggen en procedures dus dat kan er nog komen. Hoeft van mij overigens niet (ik ben sceptisch over beide D66-voorstellen), maar het zou toch opvallend zijn als „de meest progressieve kracht” na de staatsrechtelijke hervormingen ook dit immateriële kroonjuweel in de kast zet om stof te vangen.

Het zou wel de indruk bevestigen die zich toch al opdringt: dat D66, nu het miraculeus de grootste is geworden en de premier levert, zich zestig jaar na de stormachtige aftrap aan het ontpoppen is tot een 'realistische' middenpartij met behoudende trekjes - nu een winnende strategie. Ook Jettens openlijke afzweren van 'betweterij' wijst daarop.

Toch nog een echt progressief punt, ook voor die kat-achtige met dat gezichtje: het kabinet gaat zich inzetten tegen vrouwenhaat.

Sjoerd de Jong is redacteur van *NRC*.

Commentaar

BREXIT

Nauwere banden met de Britten zijn goed, maar verwacht niet te veel

Het was even geleden dat een Britse premier positief klonk over de relatie met de Europese Unie. Die moet „nauwer en sterker” worden, zei Keir Starmer de afgelopen weken in verschillende toonaarden, zes jaar na Brexit. En: „We kunnen samenwerken met de interne markt.”

Dat sommige Britse politici, zeker in het kabinet, vriendelijker over de continentale burens spreken, kan alleen maar worden toegejuicht. Dat er principeafspraken zijn gemaakt over onder meer het opheffen van handelsbelemmeringen voor vers voedsel en het hervatten van het Erasmus-uitwisselingsprogramma voor studenten, is goed nieuws. Zowel economisch als cultureel zijn de banden, zeker tussen Nederland en het VK, te oud en vooral te belangrijk om verzuurd te blijven.

Maar wie hoopt dat er een Britse liefde voor de Europese Unie opbloeit, doet er goed aan de slogan uit 1939 te onthouden: *Keep calm and carry on*.

Want achter Starmer's warme woorden kwam steeds de zin: „Als het in ons nationaal belang is”. Uit data van het wetenschappelijke samenwerkingsverband UK in a changing Europe blijkt dat Europese en Britse wet- en regelgeving juist vaker uiteenlopen. Alleen al het afgelopen kwartaal gebeurde dat in 27 gevallen, zeven keer was er sprake van toenadering.

Labour belooft de kiezer bovendien om „Brexit te doen slagen”. In het partijprogramma werd geschreven dat er „geen terugkeer naar de interne markt, de douane-unie of vrijheid van verkeer van personen” zou komen. Over een *Bretun* wordt helemaal niet gesproken.

En meerderheid van de Britten vindt dat ook geen prioriteit. Net zoals een meerderheid weliswaar Brexit inmiddels een vergissing vindt, maar dat vooral wijst aan een verkeerde regeringsaanpak.

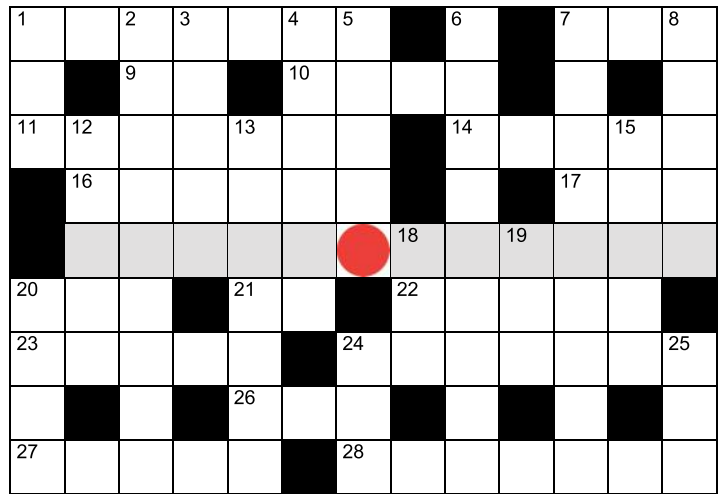
De kans is bovendien groot dat Starmer en zijn Labour-partij onder druk van een slechte uitslag bij lokale verkiezingen in mei van toon veranderen. Reform, de rechts-radical partij van Nigel Farage, een van de grote pleitbezorgers van Brexit, is aan een opmars bezig. Als die doorzet bij Lagerhuisverkiezingen kan de honderd jaar durende dominantie van Labour en de Conservatieven worden doorbroken, en zou Farage de spil in een volgende regering kunnen worden. Dan zal er van een nauwere samenwerking helaas helemaal geen sprake zijn.

De les van 1973, toen de Britten toetraden tot de Europese Economische Gemeenschap, is ook dat een afgedwongen liefde nooit een ware liefde zal worden. Toen kozen ze voor Europa door economische problemen en verwarring over de eigen rol na het uiteenvallen van het Britse Rijk. Nu zijn het de verslechterde verhoudingen met de VS en hun onvoorspelbare president - die zich weinig aantrekt van de door de Britten geroemde „special relationship” - en een magere economische groei die hen deze kant op doen kijken. Zoals onderzoeker Joël Reiland in *NRC* zei: „Zonder dat er duidelijke strategie achter zit, praten Labour-ministers ineens over de voordelen van toegang tot de interne markt of de douane-unie.” „We are with Europe, not of it”, zei Winston Churchill in 1946. Samenwerking van de rest van Europa werd toegejuicht, zolang de Britten maar soeverein konden blijven. Die ambivalentie tekent de Britse grondhouding.

De Europese Unie moet het Verenigd Koninkrijk wel blijven koesteren, het maken van pragmatische afspraken kan - en moet - met een naaste buur. Het zou onverstandig zijn om echter al te veel te lezen in de huidige ontdooiing.

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. Strijkkwartet van Italiaanse meiden 7. __ Bunny, kreeg twee Grammy's 9. Zapinstrument 10. Zeehondenjager 11. Vunzig 14. Streng 16. __ Jacobs, eerste Nederlandse vrouwelijke arts 17. Fijne manier van valen 20. Past voor dienst of kers 21. Jekyll of No 22. De __ vorm van een ei 23. Schindler of Lafontaine 24. Bewegingsruimte 26. __ Thurman, actrice 27. Oost-Europese hoofdstad 28. Ontwerpen

Verticaal: 1. Bravo of Grande 2. Kunnen leiden tot gigantische explosies 3. Etterbui 4. Veel __ dan baklava wordt het niet 5. Vervolgens 6. Net gelegd gedicht 7. Insect in 12 verticaal 8. Schuldige 12. Cachot 13. Grafische techniek 15. Zij staan op het menu van de wolf 18. Past na slaap of koffie 19. Past na glas of port 20. Bodemverbeteraar 24. ' __ But True', Metallica 25. Wijst je je plaats

Oplossing puzzel 2 februari. Horizontaal: 1. BERNINI 7. EDGAR 11. LEI 12. AMULET 14. BANKET 15. TIRADE 17. NES 18. ICON 24. ANNI 25. RACE 26. HELENA 28. SPECHT 29. KLEM 31. HARRY 32. MELANIA **Verticaal:** 2. ELANDJE 3. RENÉE 4. NIKS 5. NATIONAL 6. I'M 7. ELINE 8. DER 9. GTA 10. REE 13. UTOPIESME 16. DOECH 19. CPN 20. PANKY 21. TREMA 22. JAC 23. SET 26. HUH 27. LOR 30. EM **In het midden:** DE POPPETJES

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden.
Insturen via ik@nrc.nl

SEA LIFE

Mijn vrouw en ik lopen SEA LIFE uit in Sydney. We hebben honderden aquaria gezien, met zo'n zeventienhonderd waterdiersoorten. Mijn hoofd duizelt nog van de grote haaien, diepzeevissen, bijzondere anemoonsoorten en zelfs de pinguïns die er waren.

Ook mijn vrouw is enthousiast geworden en zegt: „Laten we thuis een goudvis kopen!”

Gabriël van Rosmalen

BOEK UIT DE KAST

Uit straatboekenkastjes in heel Nederland haalt *Arjen Fortuin* steeds een boek, bespreekt het, en geeft het door. Deze week een verhalenbundel van Peter van Straaten.

Verhalen over vakantievierende boomers

De plank is het hart van het boekenkastje, maar in vrijwel alle gevallen zijn er zijwanden en een afdakje om de boeken te beschermen tegen de elementen. Soms ook deurtjes en in de betere gevallen mooie, goed onderhouden glazen deurtjes. Dat heeft de minibieb in Kortgene allemaal - en dan is er ook nog een hele rij kasten opgesteld. Maar het indrukwekkendst is dat hier een heel huis om de kasten heen is gebouwd. Wie hier eenmaal gaat lezen, wil nooit meer weg.

Toch zullen de meeste mensen hier ook wel weer vertrekken, want we zitten aan de rand van een wijkje met vakantiewoningen. En minstens een van de gasten heeft een reisboek achtergelaten, zij het een met een uitzonderlijke bestemming: *Voettocht naar de binnenlanden van het huwelijk*, een verhalenbundel uit 2013. Nu is de tekenaar Peter van Straaten (1935-2016) geen geboren optimist - zijn lange reeks *Het dagelijks leven* maakte hem tot de grootvorst van de tragikomische prent.

Vaak kun je bij deze verhalen de tekening al voor je zien. Bijvoorbeeld wanneer Ernst en Ingrid, vijf jaar samen, een tochtje naar Normandië maken. Ernst heeft het programma bedacht, maar Ingrid wil eigenlijk liever spontane dingen doen. Ernst zegt dan: „Dat is goed schat, wat je wilt.” Maar ook een extra nachtje Arras („Ze nam een veel te grote slok”), levert weinig avontuur op. In Normandië is Ingrid vooral moe, overweegt ze hem bij een klif een zetje te geven. Intussen zie je de ene na de andere Van Straaten-tekening voor je, bijvoorbeeld als Ernst kritisch vraagt: „Zijn dat wel wandelschoenen?” En als Ingrid het echt niet meer weet en op een bocht in het pad wijst: „Laten we neuken.”

Neuken helpt ook niet, zoals dat ook in de andere miniatuurtjes van Van Straaten zelden een oplossing biedt. Dat geldt ook voor de zakenman die in de struiken belandt met

de jongere zus van zijn vrouw. De man is een bij uitstek sukkelig wezen bij Van Straaten. De tekening zie je vaak vanzelf voor je: bijvoorbeeld wanneer Emilie en Eduard op de bank zitten, klaar om naar een afspraak te gaan. „Zie je erg dat ik gehuild heb?” En daarna - je moet die kerels ook echt alles uitlegen: „Nu moet je iets opbeurends zeggen.”

Van Straaten is van 1935, wat veel van de verhalen iets laat-twintigste-eeuws geeft. De vakantievierende boomers eten, drinken en roken voortdurend - wat ze combineren met autorijden. In deze verhalen is niemand de bob. Zoals de vakantievierders ook zonder noemenswaardige bescherming midden in de zon gaan liggen om 'bruin' te worden.

Soms is het echt ouderwets-zeilig; zoals bij het echtpaar dat jarenlang (met baby) in een veel te klein huis woont, omdat hij zijn droom volgt en een kleine drukkerij heeft overgenomen, terwijl zij voltiids bij haar kind wil zijn. Precies wanneer de man eindelijk de wrakke voordeur onder handen neemt, zegt zij dat het 'te laat' is. Zoals het in het boek van Van Straaten meestal te laat is.

Eigenlijk ontbreekt er maar een ding aan deze heerlijke verhalen: eentje waarin het boekje zelf een hoofdrol speelt. Denk aan een man die 's ochtends de andere helft van het bed in de vakantiewoning onbeslapen vindt en uiteindelijk als enige uitleg een exemplaar van *Voettocht naar de binnenlanden van het huwelijk* op de salontafel vindt. Wat hij in arren moede dan maar in een straatbibliotheekje zet.

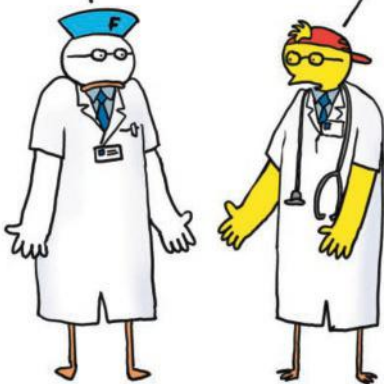

Wilt u het besproken exemplaar van *Voettocht naar de binnenlanden van het huwelijk* hebben? Mail naar boekuitdekast@nrc.nl; het boek wordt onder inzenders verloot, de winnaar krijgt bericht.

FOKKE & SUKKE
MOETEN 10 MILJARD BEZUINIGEN OP DE ZORG

ALS WE DAAR MAAR
GENOEG MANAGERS
VOOR HEBBEN!

HANDEN AAN DE
SPREADSHEET!

RGNT

nrc > puzzels

Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

	9		1	3				
			7	9				
								2
	3	7						1
	6	4	8				5	
	7	5		2		9		8
						3	4	
			6					

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken.
© Peter Ritmeester PZZL.com
Rechts: de oplossing van gisteren.

4	9	7	5	2	6	8	1	3
3	5	1	7	9	8	4	6	2
6	8	2	4	1	3	9	7	5
7	3	9	6	4	5	1	2	8
1	2	4	8	7	9	3	5	6
8	6	5	1	3	2	7	9	4
9	7	3	2	6	4	5	8	1
2	4	8	9	5	1	6	3	7
5	1	6	3	8	7	2	4	9

We moeten zuinig zijn op de natuur

EXPOSITIE 'GETEKEND, DE NATUUR' IN HET
UTRECHTSE CENTRAAL MUSEUM

PAGINA C4-5

Charley Toorop: 'Gezicht op Utrecht met bloeiende appelboom', 1917. FOTO ADRIAAN VAN DAM, COLLECTIE CENTRAAL MUSEUM UTRECHT

Cultuur

CULTUUR & MEDIA

ZAP

BN'ers in 'Moordfeest'. BEELD SBS6

Wie vermoordde Guido Weijers?

Het was zondagavond en iemand had cabaretier Guido Weijers doorspiet met een vlaggenstok. Wat een akelig gezicht: bleke Guido, nog zo jong, plat op de vloer in een felrood plasje. De stok stak uit z'n maag, het gele vlaggenzeil hing treurig op de beige tegels van een kleedkamer in het Fortuna Sittard Stadion. Mede-BN'ers hadden zich om het lichaam heen verzameld voor een laatste blik op hun gevallen kameraad. „Heel tragisch”, zei kok Rob Geus. „Echt verschrikkelijk”, zei musicalacteur William Spaaij. Daarna gingen ze de kranten lezen die op een van de bankjes lagen.

's Ochtends was ik begonnen aan *WNL op Zondag*, maar net als in *Nieuwsuur* (NOS/NTR) de avond ervoor ging het daar uitgebreid over de laatste ontwikkelingen rond het coalitieakkoord. *Nieuwsuur* had zaterdagochtend overigens ook al een inzichtrijk profiel van aanstaand premier Rob Jetten online gezet. Het heette: 'Dit is Rob Jetten volgens z'n personal trainer, een vriendin en z'n campagneleider' (je gelooft het niet, maar ze vonden hem allemaal een geschikte vent). Die informatie had de kijker op de eerste dag van het weekend dus al allemaal tot zich kunnen nemen, en op zondagmorgen om tien uur ging Rick Nieman met onderhandelaars van D66, CDA en VVD bespreken hoe het akkoord tot stand was gekomen. „Wie speelde welke rol?”, wilde Nieman weten. „Wie gaf wat weg aan wie en voor wat?”

Haagse logica is heel ernstig en voor de gemiddelde sterveling bovendien niet erg logisch, dus het is belangrijk om er soms een dagje van vrij te nemen. Dat was althans mijn excuus om de tv uit te zetten toen de onderhandelaars een filmpje begonnen te bespreken waarin Henri Bontenbal 'Ome Jan' speelde op een piano. Rond achten zette ik met hernieuwde moed de tv weer aan, maar toen belandde ik onmiddellijk in een nog veel serieuzere bedoening, want ergens in de tussentijd was Guido Weijers dus doodgebloed in een Limburgs voetbalstadion. Die moord moest nu worden opgelost in *Moordfeest* (SBS6).

Wanneer een BN'er een vlaggenstok door zijn maag krijgt, volgt de politie een speciaal protocol. Ze schakelen in zulke gevallen zes Bekende Nederlanders in om naar aanwijzingen te zoeken die de moordenaar (tevens een BN'er, zoveel staat vast) heeft achtergelaten. BN'ers hebben hier een soort zesde zintuig voor ontwikkeld. Dat merkte je bijvoorbeeld toen het oog van zanger Danny Froger op een fles wijn viel, wat hem deed denken aan zanger Dries Roelvink, want die maakt wel eens filmpjes over wijn. Of toen radiopresentatrice Eva Koreman ergens een pen vond en zei: „Is het Isa Hoes? Die heeft ontzettend veel boeken geschreven.”

De rest van het protocol bleek ook onorthodox. Zo haalde de politie dossiers met belangrijke informatie door een shredder toen de BN'ers niet in staat waren om een groep voetbalsupporters het Wilhelmus te laten zingen. Ik weet niet of het ondanks of dankzij deze werkwijze was, maar aan het eind van de uitzending wist maar liefst de helft van de amateurrechercheurs correct te raden dat actrice Katja Schuurman ('Katja Scheurman', aldus de ondertiteling) de moord had gepleegd. Wat haar tot die gruweldaad had bewogen werd niet opgehelderd. Sommige onderdelen van de psyche van BN'ers blijven in duistere nevelen gehuld.

Dat bleek ook in het quizprogramma dat volgde op *Moordfeest*. In *Postcode Loterij*: in de ring waren de deelnemers in kringen opgesteld in een grote arena, waar ze streiden om een halve ton. Af en toe vroeg spelleider Linda de Mol wat de deelnemers met al dat geld zouden doen. Zo ook aan ggz-arts Atik, die net het spel had verloren. Hij had er waterputten mee willen bouwen in Bangladesh. „Wat een prachtig doel, wauw!”, zei Linda de Mol. „Helaas is het nu niet gelukt. Maar wie weet: volgende keer beter.” Maar de volgende keer kijk ik denk ik niet. *Nieuwsuur* valt me toch minder zwaar.

Amber Witznitzer

Bad Bunny neemt zijn Grammy voor Album of the Year in ontvangst. FOTO CHRIS TORRES / ANP / EPA

MUZIEKPRIJZEN

Bad Bunny en Kendrick grote winnaars Grammy's

Bad Bunny won zondagavond als eerste Latijns-Amerikaanse artiest ooit de hoofdprijs 'Album of the Year'. Rapper Kendrick Lamar pakte vijf Grammy's.

Arjan Meesterburrie

AMSTERDAM

Rapper Kendrick Lamar heeft zondagavond bij de 68ste editie van de Grammy Awards in Los Angeles vijf Grammy's gewonnen, waaronder die voor 'Record of the Year' en 'Best Rap Album'. De producer van het nummer *Luther* dat de prijs voor 'Record of the Year' kreeg, is de Nederlandse Roshwita Bacha, beter bekend als Roselilah. De Utrechtse won in 2022 ook al een Grammy met een nummer van Kendrick Lamar en Baby Keem. Met zijn vijf prijzen was Kendrick Lamar de meest succesvolle artiest van de avond. Hij heeft nu in totaal 27 Grammy's gewonnen en stoot daarmee Jay-Z van de troon als rapper met de meeste Grammy's ooit. „Ik zeg je dit elke keer: hiphop zal altijd hier zijn”, zei hij tijdens een kort dankwoord.

Bad Bunny: 'ICE out'

De Puerto Ricaanse artiest Bad Bunny won helemaal aan het eind van de avond de prestigieuze Grammy 'Album of the Year' voor *Debi Tirar Más Fotos*. Het was de eerste keer dat een latino-artiest de belangrijkste Grammy pakt. Hij was diep geraakt en betrok daar de hele Latijns-Amerikaanse gemeenschap bij: „Aan alle latino's over de hele wereld en aan alle artiesten die

er vóór mij waren en die eigenlijk hier op dit podium hadden moeten staan om deze prijs in ontvangst te nemen: heel hartelijk dank.” Eerder op de avond greep Bad Bunny zijn Grammy voor beste música urbana-album aan om een politiek statement te maken over ICE. „Voordat ik God ga bedanken, wil ik eerst zeggen: ICE moet weg”, begon hij zijn toespraak, waarna luid applaus volgde. „We zijn geen barbaren, we zijn geen dieren, we zijn geen buitenaardse wezens, we zijn mensen en we zijn Amerikanen.” Bad Bunny verzorgde later deze maand de halftimeshow tijdens de Super Bowl.

De Amerikaanse zangeres Billie Eilish won samen met haar broer Finneas de Grammy voor 'Song of the Year' voor het nummer *Wildflower*. Ze zijn daarmee de eerste songwriters die de prijs drie keer hebben gewonnen. Beiden droegen een 'ICE out'-button tijdens

het dankwoord uit protest tegen het harde immigrantenbeleid van president Donald Trump. „Niemand is illegaal op gestolen land”, zei Eilish in haar toespraak. „We moeten blijven opstaan en blijven protesteren. Onze stemmen doen er echt toe.”

Olivia Dean beste nieuw artiest

De Britse zangeres Olivia Dean won de Grammy voor beste nieuwe artiest. Ze gold vooraf al als favoriet, dankzij haar lichte, soulvolle popsongs als *Man I Need* en *So Easy (To Fall In Love)*, die vorig jaar zowel in Europa als de VS aansloegen. Aan het begin van de show zondagavond in Los Angeles trad ze ook op.

In haar dankwoord benadrukte Dean haar achtergrond: „Ik sta hier als kleindochter van een immigrant. Ik ben een product van moed en dat zijn mensen die gevierd moeten worden. We zijn niets zonder elkaar.”

Justin Bieber en Ozzy Osbourne

Een opvallend moment tijdens de opnieuw door Trevor Noah gepresenteerde show was de terugkeer op het podium van Justin Bieber. Na vier jaar pauze gaf hij een uitvoering van zijn single YUKON in alleen een boxershort en een paar zwarte sokken.

Er was ook een eerbetoon aan afgelopen jaar overleden artiesten als Ozzy Osbourne, D'Angelo en Roberta Flack. Weduwe Sharon Osbourne en kinderen Kelly en Jack waren zichtbaar geroerd door het Black Sabbath-nummer War Pigs dat een gelegenheidsformatie van verschillende bevriende artiesten ten gehore bracht. En om D'Angelo en Roberta Flack te eren stond Lauryn Hill stond voor het eerst in 25 jaar weer op het Grammy-podium.

Grammy Awards 2026

Album of the Year: Bad Bunny – *Debi Tirar Más Fotos* **Record of the Year:** Kendrick Lamer feat. SZA – 'Luther' **Song of the Year:** Billie Eilish – 'Wildflower' **Best New Artist:** Olivia Dean **Best Pop Vocal Album:** Lady Gaga – *Mayhem* **Best Pop Solo Performance:** Lola Young – 'Messy' **Best Pop Duo/Group Performance:** Cynthia Erivo & Ariana Grande – 'Defying Gravity' **Best Rap Album:** Kendrick Lamar – *GNX* **Best R&B Album:** Leon Thomas – *Mutt* **Best Rock Album:** Turnstile – *Never Enough*

Elders nieuwe directeur Fotomuseum

NEDERLANDS FOTOMUSEUM

Na maandenlange onrust en vertraging heropent het museum deze week zijn deuren én benoemt een nieuwe directeur.

Anne Moraal

AMSTERDAM

Zippora Elders Tahalele (39) wordt de nieuwe algemeen en artistiek directeur van het Nederlands Fotomuseum in Rotterdam. Dat maakte het museum op maandag 2 februari in een persbericht bekend.

Elders was eerder directeur van Kunstfort bij Vijfhuizen en werkte als curator onder meer voor fotografiemuseum Foam en het Berlijnse museum Gropius Bau. Op dit moment is ze nog werkzaam als senior curator bij het Van Abbemuseum in Eindhoven. Ze zal per medio april de leiding nemen in Rotterdam. „Het Fotomuseum zie ik als een huis voor fotografie, beeldcultuur en kunst in brede zin, actualiteit, en aandacht voor diverse perspectieven”, schrijft Elders in een schriftelijke reactie. „Het gebouw, de collectie, sterke Rotterdamse relaties en het specialistische team: er is een prachtig museum neergezet en het is een eer daarop te mogen voort- en uitbouwen.”

Wanda van Kerkvoorden, voorzitter van de raad van toezicht, kijkt ook uit naar de samenwerking, zo meldt het persbericht. „Zippora is een boegbeeld van een nieuwe generatie, die vernieuwend leiderschap in de culturele sector brengt. Zij combineert een sterk artistiek-inhoudelijk profiel met een integrale visie op een museum als maatschappelijk relevante organisatie.”

Giftige werksfeer

Er rust een behoorlijke taak op de schouders van Elders, na maandenlange onrust. Het nieuws over haar aanstelling komt in een be-

Zippora Elders Tahalele is de nieuwe directeur van het Fotomuseum. FOTO COCO OLAKUNLE

NA MAANDEN VAN ONRUST

Trump sluit Kennedy Center twee jaar voor grote renovatie

AMSTERDAM

Het John F. Kennedy Center for the Performing Arts in Washington sluit vanaf 4 juli voor twee jaar de deuren voor een grootschalige renovatie. Dat kondigde de Amerikaanse president Donald Trump in de nacht van zondag op maandag aan op Truth Social.

De aankondiging komt na maanden van onrust rond het Kennedy Center, dat sinds de te-

rugkeer van Trump in het Witte Huis wordt geteisterd door annuleringen en boycotts. Trump benoemde zichzelf tot voorzitter van het bestuur, stelde vertrouwelingen aan en zette zijn naam op de gevel van het gebouw. Ook bemoeide hij zich openlijk met de programmering, die volgens hem beter moet aansluiten bij „Amerikaanse smaken”, tekende *The New York Times* op: „Meer Les Miz [Les Misérables], minder Hamilton”.

Die koers leidde tot een uittocht van artiesten en publiek. Zo

liet componist Philip Glass vorige week weten af te zien van de geplande optredens van *Symfonie nr. 15 'Lincoln'* waar hij in opdracht van het National Symphony Orchestra zes jaar aan heeft gewerkt, zegde sopraan Renée Fleming optredens af en verbrak de Washington National Opera de banden met het centrum. Het National Symphony Orchestra speelt nog wel door, maar doet dat volgens Amerikaanse media voor halfllege zalen: de kaartverkoop ligt zo'n 50 procent lager dan vorig jaar.

Trump rept in zijn verklaring niet over die terugval.

Het moment van de aankondiging was opvallend: op de avond van de Grammy Awards en twee dagen nadat Trump het Kennedy Center had gebruikt voor de premiëre van een documentaire over zijn vrouw Melania. Trumps plan om zijn naam op de gevel te zetten, leidde eerder tot felle kritiek. Kerry Kennedy, een nicht van John F. Kennedy, schreef in december op X dat zij die naam „met een houweel” zal verwijde-

langrijke week voor het Nederlands Fotomuseum. Op zaterdag 7 februari vindt, na maandenlange vertraging, de officiële heropening in het nieuwe pand Pakhuis Santos plaats. Deze opening stond gepland voor september maar moest worden uitgesteld nadat de raad van toezicht de toenmalige directeur Birgit Donker plotseling had ontslagen, op basis van onderzoek naar „signalen” die de raad had ontvangen over het achterhouden en trachten te beïnvloeden van informatie. Donker heeft dit altijd ontkend en heeft inmiddels een rechtszaak tegen de raad aangespannen. Half mei dient de zaak bij de Rotterdamse arbeidsrechter. Ook als zij in haar gelijk wordt gesteld, zal zij niet als directeur terugkeren. Volgens de Wet bestuur en toezicht rechtspersonen uit 2021 kan ontslag van bestuurders door een raad van toezicht niet meer worden teruggedraaid.

Ook intern, onder personeel, was het onrustig. Afgelopen zomer berichtte *de Volkskrant*, op basis van veelal anonieme bronnen, over een „giftige werksfeer” op de werkvloer onder leiding van Donker. Ook dit heeft zij altijd ontkend. Ze diende een klacht in bij de Raad voor de Journalistiek die deze deels gegrond achtte. Op dit moment loopt er nog een cultuuronderzoek dat de raad van toezicht van het museum is gestart onder alle medewerkers die tussen 2019 en 2025 bij het museum werkten en dat specifiek ingaat op het functioneren van Donker.

Roderick van der Lee, die voor het ontslag deel uitmaakte van de raad van toezicht, is sinds Donkers ontslag ad interim directeur en zal de heropening deze week leiden. Elders zal hier wel bij aanwezig zijn. Na haar aantreden in april zal zij zich eerst richten op de kennismaking met de organisatie en „het ontwikkelen van een vernieuwende positionering, strategie en artistieke visie voor het museum”, zo meldt het persbericht. Het museum geeft aan dat er ook een zakelijk directeur zal worden aangesteld, die samen met Elders een „tweehoofdcollegiaal bestuur” zal vormen.

De relatie tussen mens en natuur was altijd al gecompliceerd

TENTOONSTELLING

Expositie *Getekend, de natuur* in het Utrechtse Centraal Museum laat zonder moralistisch te zijn, zien hoe zuinig we moeten zijn op de natuur.

Gemma Venhuizen

UTRECHT

Een volwassen man die innig knuffelt met een grote vis: op het eerste gezicht ziet het er haast ontroerend uit. Maar schijn bedriegt. Deze nog levende vis, boven water, wordt letterlijk doodgeknuffeld. Het is één van de hedendaagse video-installaties op de tentoonstelling *Getekend, de natuur* in het Utrechtse Centraal Museum. Met de film, *O Peixe* ('De vis'), verbeeldt maker Jonathas de Andrade een fictief ritueel van een Braziliaans vissersdorp langs de Amazone. De vissers leven daar in harmonie met hun omgeving - ze doden uitsluitend om te eten, en doen dat door een liefdevolle maar voor de vis fatale omhelzing.

Hoe anders is dat een paar zalen verderop: óók een recent video-werk, *Broken Spectre* van de Amerikaanse kunstenaar Richard Mosse, ook over het Amazoneregenwoud, maar lang zo lieflijk niet. Hier worden hallucinante close-ups van fluorescerende korstmossen in hoog tempo opgevolgd door beelden van brandende bossen en deprimerende zwart-witvergezichten met duizenden koeien in een kaalgekap bos, begeleid door een soundtrack van claustrofobisch technogedreun.

Twee visies op de relatie tussen mens en natuur die haast niet

Leo (Leendert) Gestel: Buiig weer (landschap bij Montfoort), 1909. FOTO ADRIAAN VAN DAM, COLLECTIE CENTRAAL MUSEUM UTRECHT

meer uiteen kunnen liggen. Ecologische intimiteit tegenover economische kilt. Het laat de veelzijdigheid zien van de expositie, waarin juist die complexe verstandhouding met onze natuurlijke omgeving centraal staat.

Met elke zaal neemt urgentie toe
Getekend, de natuur begint dicht bij huis: in de eerste zalen zijn hoogtepunten te zien uit de collec-

tie Munnicks van Cleeff, met landschapstekeningen van de regio Utrecht uit de zeventiende en achttiende eeuw. Daarmee voelt het aanvankelijk tam en triviaal aan - leuk, dat interieur van de Domkerk, getekend door Pieter Saenredam, maar wel wat vergezocht binnen een tentoonstelling over de natuur. Maar met elke zaal neemt de urgentie toe en wordt de blik steeds weidser: er wordt uitge-

zoomd naar Nederland en de rest van de wereld.

Zo dwaal je uiteindelijk door een eclectisch geheel van oude en nieuwe kunst, van man versus wolf op zestiende-eeuwse schilderijen tot en met twintigste-eeuwse reclameposters voor de ANWB en voor 'oerkunstmest' chilisalpeter. Ook de technieken zijn divers: houtskooltekeningen, oud behangpapier, video's en Delfts blau-

we tegeltjes. Grassen die zijn ver-
eeuwigd met 'zonlichtdruk' cyanotypie hangen op een steenworp afstand van zijden jurken vol botanische patronen. Grote namen als Mondriaan (met een ingetogen berkenbosschilderij) zijn geplaatst naast onbekende of allang vergeten kunstenaars.

Die veelheid zou kunnen overweldigen, alsof lukraak van alles tevoorschijn is gehaald, maar ge-

Hendrikus van de Sande Bakhuizen: Zelfportret schilderend in een weideland, 1850. BEELD RIJCKSMUSEUM, AMSTERDAM

Nicolaas Wicart: t Dorp Leersum, (18de eeuw). ATLAS MUNNICKS VAN CLEEFF

groepeerd rond subthema's als 'dood' en 'ordening' versterken de museumstukken elkaar. Ze laten zien dat de relatie tussen mens en natuur altijd al gecompliceerd was, zij het op een veel kleinere schaal dan in *Broken Spectre*. Naar sommige werken blijf je maar kijken - bijvoorbeeld het imposante doek *El ruido del hombre* ('Het lawaai van de mens') waarop de Colombiaanse Nohemí Pérez kleurrij-

ke dode dieren heeft geborduurd te midden van een zwart woud: een oproep om het verdwenen leven te herstellen. Zo toont de expositie, zonder moralistisch te zijn, hoe zuinig we moeten zijn op de natuur. Of zoals die ene begintwintigste-eeuwse ANWB-poster het verwoordt: „Laat niet als dank voor 't aangenaam verpozen den eigenaar van 't bosch de schillen en de doozen.”

Waarom is Ronald Goedemondt voortdurend snoep aan het eten?

CABARET

In 'Mijn lieve achterdocht' vertelt Goedemondt over zijn zoektocht naar een gevoel van thuis. Het levert een grappige show op, en een portret van een wantrouwende man.

Jelle Brumsen

TIEL

In zijn nieuwste cabaretvoorstelling komt Ronald Goedemondt (50) verslagen op. Oorzaak: „Ik kreeg net een melding dat ik uit de *diamond le-aque* van *Duolingo* ben gedege-

deerd.” Oftewel: hij heeft zijn dagelijkse lesje op de taalapplicatie niet op tijd gedaan. Goedemondt ventileert zijn woede op het voortdurend in de app aanwezige uiltje, dat in Goedemondts ogen iets te streng toezicht houdt. Er volgt een leuke demonstratie van hoe je een uilenhoofd, dat zich 180 graden kan draaien („en je wil hem niet voor zijn achterhoofd trappen”) kan raken zodat het pijn doet. (Niet voorwaarts, maar rondwaarts trappen.)

Het is een kenmerkend Goedemondt-nummer. Zowel met zichzelf als met anderen kan hij vaak maar moeizaam overweg. Ook in zijn negende voorstelling stort hij zich vol overgave op het uiten van zijn worstelingen over een permanent ongemakkelijk bestaan. Bij sommige mensen resulteert onmacht in tranen, bij Goedemondt in woede.

Frustratie is niet per definitie grappig of boeiend om naar te kijken, maar bij Goedemondt vaak wel. Boos worden lijkt makkelijk, maar in cabaret sorteert het vooral effect wanneer de woede nauwkeurig gepolijst is. Stembuigin-

gen, zorgvuldig geaccentueerde lettergrepen, timing: geen comedian in Nederland beheerst zijn stem beter dan Goedemondt. Onmacht over een snoeppapiertje dat zich niet laat openen is bij hem een strakke en dynamische compositie.

Kijkend naar Goedemondt zie je geen clowntje dat graag het podium op wil omdat hij een heel grappige truc heeft. Je ziet een man die een heel grappige truc heeft bedacht, omdat hij anders gewoon niet weet hoe hij zijn gevoelens moet vormgeven. Met deze wetenschap krijgt ogenschijnlijke onzin, zoals razernij over een virtuele uil in een app, bij Goedemondt toch zin en betekenis.

Permanent ontheemd

Meermaals concludeert Goedemondt in *Mijn lieve achterdocht* dat hij zich nooit ergens thuis voelt. Dit levert een enkel langdradig verhaal, maar vooral sterke voorbeelden op. Lelijk is wel dat hij deze conclusie na verschillende anekdotes nogal letterlijk uitspreekt, terwijl het voorbeeld dan al voor zich sprak. Leuker en interessanter is het wanneer je als publiek zelf je conclusies mag trekken.

De zich permanent ontheemd voelende Goedemondt trekt op zoek naar een thuisgevoel onder meer naar Palermo. Hij is immers een Brabantse Italiaan („bij het weggaan zeg ik altijd *ciao doe*”), dus wil hij onderzoeken of zijn moeders geboorteplaats hem misschien in de armen weet te sluiten. Hij leerde er Italiaans voor via *Duolingo*, maar de opgedane kennis blijkt ontoereikend om een interactie bij het hotelontbijt juist te interpreteren.

Mooi geeft hij later zijn eigen chronische argwaan hiervan de schuld. Hij heeft ten onrechte een aanvallende houding bespeurd.

En grappig is ook zijn verhaal over de oorsprong van deze grondhouding: Goedemondts moeder bracht het gezin een stevige basis bij voor een permanent gevoel van wantrouwen. Ook zijn neiging tot woordeloze frustratie heeft wortels in de opvoeding van zijn heetgebakerde „Dzjengis mam”.

De hardnekkige neiging tot achterdocht resulteert in een geweldig verhaal over hoe Goedemondt in het kakkineuze Amsterdam-Zuid in een rij staat en zich opvreet over het gebrek aan rijdiscipline van zijn door hem verafschuwde buurtgenoten. Komisch-cynisch vertelt hij waarom de rij pardoes een kwartslag begint te draaien wanneer het gaat regenen: „Het vocht van de heer! De druppeltjes op de gezichten... Het is een probleem voor de rijke mensen! Het is zo'n ongemak, gadverdamme... Iets dat opgelost moet worden!”

Uiteindelijk lijkt Goedemondt zich vooral thuis te voelen in de overzichtelijker wereld van een kind. Wanneer hij zich niet op zijn gemak voelt, vreet hij voortdurend snoep. En wanneer hij op zoek naar rust in Zweden opeens te veel rust ervaart, raakt hij wildenthousiast van het idee om naar een klein onbewoond eilandje te varen en daar „rond te sluiten”. Een aandoenlijke reflex en een verwijzing naar een ander, lief verhaal: hoe hij vroeger met vriendjes rondsloep in de achtertuinen van rijke villa's. Toen het leven nog gewoon helder en leuk was.

Recensie Cabaret

Ronald Goedemondt –Mijn lieve achterdocht. Gezien: 31-01, Schouwburg Agnietenhof, Tiel. Info: dekeetbv.nl
●●●●○

Ruziënde ouders in 'God van de slachting' zijn grappig schaamteloos, maar je mist venijn

Recensie Toneel

God van de slachting door Kobra Theaterproducties. Regie: Hanneke Braam. Gezien: 28 januari in Theater aan de Schie, Schiedam. Op tour t/m 15 mei. Info: kobratheater.nl
●●○○○

Shira Keller

SCHIEDAM

In 2005 vertelde de toen dertienjarige zoon van de Franse toneelschrijfster Yasmina Reza zijn moeder over een gevecht op school. Een klasgenoot had een andere klasgenoot een tand uit zijn mond geslagen. Een paar dagen later kwam Reza de moeder van de jongen met de gebroken tand tegen op straat, en vroeg hoe het ging. „Je geloof het niet”, ant-

woordde zij. „Die ouders hebben me niet eens gebéld!”

Het was die korte uitwisseling die Reza inspireerde tot haar toneelstuk *God van de slachting*, een moderne klassieker. Voordat het stuk begint, heeft een elfjarige jongen zijn klasgenoot met een stok geslagen, waarbij twee tanden beschadigd raakten. In het stuk komen de ouders van de jongen met de stok op bezoek bij de ouders van het slachtoffer, om 'de kwestie bespreekbaar te maken'. Wat begint als een keurig, beleefd onderhoud tussen vier volwassen mensen loopt volledig uit de hand.

Acteurs lopen weg met dit stuk, in 2011 door Roman Polanski verfilmd onder de naam *Carnage*, omdat ze er flink in kunnen uitpakken. De vier yuppies die Reza hier bij elkaar plaatst krijgen gedurende het stuk zo'n beetje alle emotio-

nele registers te bespelen. Van schaafdf-geveinsde interesse en subtiele steekjes onder water tot huilbuien, walging en onverhulde haat. Het stuk is vooral psychologisch interessant; het laat zien hoe dun het laagje beschaving is dat deze mensen in het gareel houdt, en hoe slecht bestand tegen al te heftige instincten.

‘Een woonkamer. / Geen realisme. / Niets overbodigs.’ Zo luidt de regie-aanwijzing over het toneelbeeld, die Reza aan haar tekst toevoegde. Het moet hier gaan over de interactie tussen de personages. Alles wat daarvan afleidt is zonde.

Reza is een meester in het aanbrengen van wat in theaterjargon 'subtekst' heet. De 'tekst' bestaat uit de woorden die worden uitgesproken, de 'subtekst' is dat wat eigenlijk wordt bedoeld. De motor

'God van de slachting'. FOTO ANNEMIEKE VAN DER TOGT

zeg maar, onder het gesprek. Als je je met Reza's stukken bezig wilt houden, moet je in eerste instantie als een soort detective aan de slag, om de subtekst uit de tekst te destilleren.

Deze keer is het regisseur Hanneke Braam die zich aan het stuk waagt, met acteurs Rosa da Silva en Johan Goossens als Linda en Berry, de ouders van het slachtoffer, en Yara Alink en Remko Vrijdag als Annet en Eelco, die van de dader.

Het is natuurlijk open voor interpretatie wat er onder 'overbodig' valt, maar in het decor zijn onder andere een glimmend beeld van een appel, een stel boeken, nog wat felgekleurde, kunstachtige objecten en een rare achtvormige hanglamp waar allemaal tulpen uit steken te zien.

Hoewel de acteurs met volle overgave in hun rollen duiken, begon mijn aandacht al na een paar minuten wat af te dwalen. De conversatie kabbelde een beetje. Beleeftde antwoorden volgden op vriendelijke vragen, over onder-

werpen die mij noch de personages werkelijk interesseerden. Er werd gebabbeld over het recept van een gebakje, er werd netjes geïnformeerd over de toestand van de tand van de gewonde zoon, er waren uitwisselingen over kunst, over werk, over een hamster. Maar waar bleef nou toch die spanning, die het stuk zo enerverend maakt?

Het is die subtekst. In haar interpretatie heeft Braam er nauwelijks oog voor. Niets is te zien van de manier waarop de personages elkaar via beleefde frasen passief-agressief afroeven, zichzelf quasi-nonchalant de hoogte in steken. Het ontbreekt: het veinzen, het venijn onder vrijwel iedere zin.

Het is die agressieve onderstroom, en het door alle personages gedeelde gebrek aan een moreel kompas, die zich in Annets li-

chaam vastzet als walging, en er, ze kan het niet helpen, als overgeefsel uitkomt. In Braams enscenering komt die misselijkheid uit de lucht vallen. Opeens, waarschijnlijk door een stukje gebak, moet Annet overgeven. En hoe. Je zou toch zeggen dat je het een beetje probeert te verbergen, misschien kijkt of je het tegen kan houden zelfs, maar nee, hier wordt tot twee keer toe het hele podium gebruikt om Annets misselijkheid te etaleren.

Hetzelfde geldt voor de mentale inzinkingen van Linda en Eelco. Dit zijn geen mensen die met alle macht hun instincten de baas proberen te blijven, dit zijn mensen zonder enige vorm van schaamte. Best grappig, om naar te kijken, mensen zonder gêne. Maar daarmee haal je wel de angel uit het stuk.

Ronald Goedemondt in 'Mijn lieve achterdocht'. FOTO BOB BRONSHOFF

Weekdeals

GELDIG T/M 8 FEBRUARI 2026

Bekijk
alles

SANGEAN

Noodradio's voor elke situatie

- Robuuste noodradio's met digitale FM en DAB+
- Opladen via handslinger, zonnepaneel of USB-C
- Led-zaklamp met meerdere standen en SOS-functie
- Werkt ook als powerbank voor opladen telefoon

ADVIESPRIJS
~~149,00~~
99,00

ADVIESPRIJS
~~189,00~~
129,00

BEKIJK ALLE NOODRADIO'S ONLINE

Tot
34%
korting

APPLE

MacBook Pro

70%
korting

ADVIESPRIJS
~~2.500,00~~
749,00

REFURBISHED MODEL MET RETINA SCHERM

- Supersnelle 512GB SSD en 16GB werkgeheugen
- Met Intel Core i7 (9e generatie) processor
- Voorzien van de nieuwste macOS-versie

MGO

Damesjas

77%
korting

ADVIESPRIJS
~~239,95~~
54,95

LICHT GETAILLEERDE PUFFERJAS

- Gevoerd met zacht en warm teddymateriaal
- Sluit met een ritssluiting en drukknoop
- Bekijk meer MGO producten online

FLINQ

Luchtcompressor

73%
korting

ADVIESPRIJS
~~149,95~~
39,95

ALTIJD DE JUISTE BANDENSPPANNING

- Geschikt voor o.a. auto's, motoren, fietsen en ballen
- Vooraf ingestelde presets voor extra gemak
- LCD-scherm met weergave van de bandenspanning

RIEMEN

Leren riemen

58%
korting

ADVIESPRIJS
~~59,95~~
24,95

MET EEN ZILVERKLEURIGE GESP

- Gemaakt van 100% leer met een matte afwerking
- Verkrijgbaar in 3 kleuren en maten
- Bekijk meer leren riemen online

BALETTE

Donzen dekbed

Tot
50%
korting

ADVIESPRIJS VANAF
~~399,90~~
199,95

GEVULD MET EENDEN- OF GANZENDONS

- Vierseizoenenmodel met een percal katoenen tijd
- Perfekte warmteregulatie en vochtabsorberend
- Bekijk meer Balette dons online

LEE

Herenjeans

50%
korting

ADVIESPRIJS
~~99,95~~
49,95

STRAIGHT FIT MODEL

- Veelzijdig jeans in een middelblauwe kleur
- Gemaakt van katoen, polyester en elastaan
- Bekijk meer herenkleding van Lee online

ELLEN DECKWITZ

Wie opnieuw begint is een held

N et wanneer het donkerste seizoen je definitief in zijn greep heeft, is het plotseling Poëzieweek en breekt overal de zon door. Misschien is die opluchting des te groter omdat we momenteel in een tijd leven waarin verbeelding en zachte krachten harder nodig zijn dan ooit, en bij steeds meer mensen toch het besef daagt dat de wereld meer moet zijn dan slechts voer voor econometristen. Gelukkig hebben we de poëzie nog.

Het fijne aan verzen is, onder andere, dat ze de aandacht leggen op wat soms over het hoofd dreigt te worden gezien. Afgelopen week was ik bij een poëzieavond waar ik de Vlaamse dichter Ruth Lasters haar gedicht 'Fetisj' hoorde voordragen, uit de bundel *Tigerbrood*. Hierin kijkt iemand op de kermis naar zo'n grijpautomaat, maar in plaats van een pluchen aubergine of een Rolex van papier-maché, blijkt de machine prijzen te bevatten die symbool staan voor een nieuw begin, zoals „pas gefreese voordeursleutels, kousenbanden van/hertrouwpertijen“, medailles verkregen bij de AA, diploma's behaald tijdens detentie, het zit er allemaal in. De verteller verzucht vervolgens dat ze het liefst een wijk heeft waarin de bewoners minstens drie keer helemaal opnieuw zijn begonnen.

Toen ik Lasters dit gedicht hoorde voordragen, moest ik denken aan alles wat er in mijn eigen leven misging, dingen die ik mezelf op slechte dagen nog steeds kwalijk neem. Zoals dat ene half jaar studie dat ik wegens depressie verknalde of die ene baan waar ik mijn draai niet vond. Opeens kon ik door een handvol regels stilstaan bij de studies die ik wél voltooide en het werk dat ik nu mag doen.

Ergens weten we heus wel dat het om herpakken zou moeten draaien

Ergens weten we allemaal heus wel dat het niet om falen, maar om herpakken zou moeten draaien. Maar daar staan we (ik) zo weinig stil dat er blijkbaar een gedicht moest komen om ons daaraan te herinneren. Soms zijn we (ik) gewoon zo druk met onszelf te straffen om wat niet lukte, dat we vergeten hoe knap het is dat we alsnog het stof van de knieën sloegen en weer opstonden.

Dit besef was afgelopen week een welkom geschenk, zo in de blessuretijd van de winter. Een gedicht dat je toefluistert dat in iedere nieuwe poging al de kiem ligt van een triomf. En dan te bedenken dat tot donderdag door het hele land de dichtkunst nog wordt gevierd, en er overal kleine erepodia van woorden zullen worden gebouwd voor wat we soms uit het oog verloren.

Allerlei odes aan hen die zelfs met het leven tegen, weten te volharden.

Die onophoudelijk geloven dat het ooit weer lenter wordt.

Dichter en schrijver **Ellen Deckwitz** schrijft een keer per week een column.

OPGEVOED

Elke week legt *Annemiek Leclaire* een lezersvraag voor aan deskundigen. Deze week: is het verstandig geen contact met mijn halfzusjes te hebben?

ILLUSTRATIE MARTIN TER VEEN

Moet ik me neerleggen bij het feit dat ik mijn halfzusje niet mag zien?

Halfzus: „Mijn vader heeft een nieuw gezin. Ik maak deel uit van de eerste leg. De scheiding tussen onze ouders was zeer lelijk, nu gaan ze weer redelijk met elkaar om. Een paar kinderen van het eerste nest willen geen contact met de 'nieuwe' vrouw met wie onze vader twee kinderen (8 en 9) heeft. Wel vinden ze het leuk de halfzusjes te zien opgroeien.

„Nu heeft mijn vaders vrouw besloten dat het beter is de gezinnen compleet gescheiden te laten. Ze noemt het 'veiliger' voor de kinderen. We hebben zelfs hun adres niet. De zusjes weten

van ons bestaan, maar zouden ons op straat niet herkennen. Ik heb met een brief laten weten dat ik het moeilijk vind uitgewist te zijn in hun leven, en vraag me ook af of dat verstandig is voor de zusjes. We hebben allemaal wel contact met onze vader. Wat is wijsheid? Dit accepteren en hopen dat het anders wordt als ze volwassen zijn?”

Naam is bij de redactie bekend. (Deze rubriek is anoniem, omdat moeilijkheden in de opvoeding gevoelig liggen.) Wilt u een dilemma in de opvoeding voorleggen? Stuur uw vraag of reacties naar opgevoed@nrc.nl

Heel houden

Liesbeth Groenhuijsen: „Accepteren en afwachten lijkt inderdaad de beste strategie. Voor zover we weten gaat het met uw halfzusjes goed. Ze groeien op in een volledig gezin met ouders die van hen houden. Uw vader respecteert begripelijkwerwijs het besluit van zijn vrouw.”

„Het zou natuurlijk fijn zijn als er wel onderling contact is, maar in deze omstandigheden is het risico voor uw halfzusjes te groot. We weten niet waarom moeder niet wil dat haar kinderen jullie leren kennen, maar u kunt niet anders dan u hierbij neerleggen. Je wilt voorkomen dat hier iets geforceerd wordt en dat de kinderen in een situatie belanden van spanning en conflict. In uw familie zullen ze hoe dan ook de vijandschap voelen naar hun moeder en thuis zullen ze met haar spanningen te maken krijgen. Als iets slecht is voor opgroeiende kinderen, is het deze gecompliceerde stress.”

„Houd vooral heel wat jullie in dit eerste gezin zo knap met elkaar hebben opgebouwd. De rest komt later wel. Zoudra uw halfzusjes gaan puberen, komen ze vanzelf met vragen.”

Leren accepteren

Wendy de Visser en Andaye Steijlen: „Het is voor kinderen moeilijk om deel uit te maken van een familie waarin voor hun moeder (nog) geen plaats is. Ze voelen dat, dat geeft spanning. Ook

vergroot het de kans op een loyaliteitsconflict.”

„We kennen moeders motieven niet. Mogelijk is ze bang dat de zussen en broers die haar wel erkennen, haar kinderen alsnog in contact brengen met het deel van de familie dat dit niet doet. En wil ze haar kinderen tegen negativiteit beschermen.”

„Uw familieleden zullen hun redenen hebben om deze vrouw niet te accepteren. Maar zou er niet toch een manier zijn om haar te erkennen? Voor uw halfzusjes zou dat spanningsverlagend werken.”

„Het moet moeilijk zijn voor u om geen uiting te kunnen geven aan wat deze zusjes voor u betekenen. En om niet gekend te worden in dit gezin van uw vader. Zou uw vader de kinderen uit zijn eerste gezin een symbolische plek kunnen geven in zijn tweede gezin? Op een manier die niet onveilig voelt voor moeder? Bijvoorbeeld door regelmatig iets over jullie te vertellen, foto's te laten zien?”

„Dit zou voor u voor een vorm van verbinding kunnen zorgen. Voor jullie vader misschien ook belangrijk, nu contact nog te moeilijk is. En uw halfzusjes zullen voelen dat ze er altijd naar kunnen vragen, en dat jullie geen geheim zijn.”

Liesbeth Groenhuijsen is als klinisch pedagoog gespecialiseerd in scheiding. Wendy de Visser is gz-psycholoog. **Andaye Steijlen** systeemtherapeut. Beide zijn verbonden aan de landelijke ontwikkelgroep 'Kinderen uit de knel'.

COLOFON

Mediahuis NRC BV

Hoofredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie

Vragen, opmerkingen of suggesties?
Mail naar redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v. rubriek, redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000** (algemeen nummer)

Ingezonden brieven

Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar opinie@nrc.nl. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties

T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: advertieren.nrc.nl

Familieberichten

T: **020 - 755 3052**
E: familieberichten@nrc.nl

NRC Webwinkel

E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen

Wij streven ernaar NRC te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur.
W: nrc.nl/service,
T: **088-572 0572** (ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omgang

persoonsgegevens
Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Afmelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht

© NRC, 2026.
Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon
●●●●○ zeer goed
●●●○○ goed
●●○○○ matig
●○○○○ zwak

Luxe hotelarrangementen tot -56%

Dit seizoen staat in het teken van luxe en verfijnde ontspanning. NRC Webwinkel selecteerde samen met ViaLuxury bijzondere hotelarrangementen, van een klassiek verblijf in het iconische 5* Hotel Des Indes tot een culinair en wellnessverblijf in Kasteel Engelenburg. Een zorgvuldige selectie van bijzondere overnachtingen.

★★★★

Kasteel Engelenburg, Brummen

Culinair verblijf met wellness in luxe 4* kasteel hotel

Beleef een romantisch en culinair verblijf in Kasteel Engelenburg, gelegen aan de rand van de Veluwe. Geniet van een verfijnd, culinair diner, ontspanning in de wellness en een comfortabele overnachting in kasteelsfeer. Een intieme, tot in de puntjes verzorgde ontsnapping voor twee.

Compleet arrangement voor 2 personen

- ✓ 1 x Overnachting, incl. uitgeserveerd ontbijt
- ✓ Kamerupgrade naar luxe kamer (o.b.v.b.)
- ✓ Culinair diner
- ✓ Gebruik van de wellness
- ✓ Early check-in (vanaf 14:00) & late check-out (tot 12:00)

Korting 49%

Totaalprijs voor 2 personen vanaf €299 (€149,50 p.p.p.n.)

**Vanaf 582,-
299,-**
Beschikbaar
in het
voorjaar!
**Vanaf 553,-
279,-**

★★★★

Hotel Ter Zand, Burgh-Haamstede

Exclusieve deal: 3-daags luxe verblijf in prachtig Zeeland

Compleet arrangement voor 2 personen

- ✓ 2 x Overnachting, incl. dagelijks ontbijtbuffet
- ✓ Kamerupgrade naar een luxer kamertype
- ✓ Culinair 3-gangendiner
- ✓ Gebruik van wellness, zwembad en fitness
- ✓ Gratis parkeren

Korting 50%

Totaalprijs voor 2 personen vanaf €279 (€69,75 p.p.p.n.)

**Vanaf 1119,-
619,-**

★★★★★

Château St. Gerlach, Valkenburg

Luxueus genieten in een 5* Superior hotel in Limburg

Compleet arrangement voor 2 personen

- ✓ 2 x Overnachting, incl. ontbijtbuffet
- ✓ Kamerupgrade naar Junior Suite (o.b.v.b.)
- ✓ 4-Gangendiner in Restaurant Les Salons (MICHELIN Gids)
- ✓ Gebruik van de wellness & het zwembad
- ✓ Late check-out tot 13:00 & gratis parkeren

Korting 45%

Totaalprijs voor 2 personen vanaf €619 (€154,75 p.p.p.n.)

**Vanaf 552,-
299,-**

★★★★

The Dominican, Brussel (BE)

Prachtig boutique hotel in voormalig klooster

Compleet arrangement voor 2 personen

- ✓ 2 x Overnachting incl. ontbijtbuffet
- ✓ Kamerupgrade (o.b.v.b.)
- ✓ Gratis gebruik van de sauna
- ✓ Late check-out tot 14:00 (o.b.v.b.)
- ✓ Midden in het centrum van Brussel

Korting 43%

Totaalprijs voor 2 personen vanaf €299 (€74,75 p.p.p.n.)

**Vanaf 521,-
229,-**

★★★★

Hotel Marktstad, Schagen

Ontdek Schagen en omgeving vanuit 4* boutique hotel

Compleet arrangement voor 2 personen

- ✓ 2 x Overnachting, incl. ontbijtbuffet
- ✓ Upgrade naar Superior kamer
- ✓ 4-Gangendiner
- ✓ Fles wijn bij vertrek
- ✓ Late check-out tot 14:00 (o.b.v.b.)

Korting 56%

Totaalprijs voor 2 personen vanaf €229 (€57,25 p.p.p.n.)

**Vanaf 377,-
199,-**

★★★★★

Hotel Des Indes, Den Haag

Ervaar pure luxe in een 19-eeuws 5*-hotel

Compleet arrangement voor 2 personen

- ✓ 1 x Overnachting, incl. luxe ontbijt
- ✓ Kamerupgrade naar een Deluxe kamer
- ✓ Welkomstdrankje
- ✓ Gebruik van wellnessfaciliteiten (o.b.v.b.)
- ✓ Late check-out tot 13:00

Korting 47%

Totaalprijs voor 2 personen vanaf €199 (€99,50 p.p.p.n.)

**Vanaf 526,-
309,-**

★★★★

Hotel De Plesman, Den Haag

Gloednieuw hotel in voormalig KLM-hoofdkantoor

Compleet arrangement voor 2 personen

- ✓ 2 x Overnachting incl. ontbijtbuffet
- ✓ Kamerupgrade naar Deluxe kamer
- ✓ 3-Gangendiner in Restaurant SUUS (Gault&Millau)
- ✓ Late check-out tot 12:00
- ✓ Gratis parkeren

Korting 41%

Totaalprijs voor 2 personen vanaf €309 (€77,25 p.p.p.n.)

Alle getoonde prijzen zijn exclusief €29,95 boekingskosten

Boek nu > nrcwebwinkel.nl/overnachtingen

Of bel met +31 85 888 0825 ma - vr 8.00 - 18.00 u.

